

The Project Gutenberg eBook of Aikojen yöstä: Historiallisia kertomuksia IV, by Kyösti Wilkuna

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Aikojen yöstä: Historiallisia kertomuksia IV

Author: Kyösti Wilkuna

Release date: January 13, 2013 [EBook #41841]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK AIKOJEN YÖSTÄ: HISTORIALLISTIA
KERTOMUKSIA IV ***

Produced by Tapio Riikonen

AIKOJEN YÖSTÄ

Historiallisia kertomuksia IV

Kirj.

KYÖSTI WILKUNA

WSOY, Porvoo, 1914.

SISÄLLYS:

Viikinkikuninkaan näky.
Päälliköntyttö.
Kristuksen kantaja.
Kohtalon kourissa.
Uusi sielunpaimen.
Pitkä suomalainen.
Kerrankin oikea mies.
Sotilaan kunnia.
Veljekset.
Viimeinen varustus.
Totinen fennofiili.

Nyrkki.
Syysiltana.
Siteet katkeavat.

Viikinkikuninkaan näky.

Suurin joukoin olivat hämäläiset kerääntyneet kesäkalastukseen Vironniemelle, missä he päivänseisauksen aikana viettivät iloista Ukonjuhlaa. Kuuluista tietäjä ja uhrinpappi Tapo oli keväällä saanut toimeen rauhan hämäläisten ja karjalaisten kesken, ja näille juhlille oli nyt saapunut vieraiksi joukko itäisen heimokansan edustajia.

Kun uhriateria oli syöty ja kokkotulet piti sytytettämän, saapui sanoma, että lännestä päin lähenee pitkin rannikkoa suuri viikinkilaivue.

Kuin salama iski viesti juhlakansan sekaan. Kyläkuntain päälliköt kokoontuivat neuvottelemaan, ja kun koolla oli niin runsaasti asekuntoista väkeä, päätettiin heti rannalla ryhtyä taisteluun viikinkejä vastaan, jos he Vironniemellä yrittäisivät maallensuuta. Naiset ja alaikäiset saatettiin taaemmas metsien suojaan, itäänkäsin lähetettiin pikaviestejä, että rantakylissä tietäisivät olla varuillaan ja lopuksi pantiin toimeen yleinen aseiden tarkastus.

Mutta missä oli Tapo, heimokunnan suuri tietäjä? Nyt jos koskaan olivat tarpeen hänen viisautensa ja suuret kokemuksensa.

Ryhdyttiin etsimään Tapoa ja lopuksi hänet löydettiin erästä kallionkourusta merenrannalta, missä hän arpakannus polvellaan oli vaipunut syviin mietteisiin.

Hän seurasi etsijöitään päälliköiden neuvotteluun.

Tapo oli pitkä ja luiseva ukko, jonka valkoinen parta edestä peitti uumavyön vaskiset soljet. Hänen sanottiin olevan kainulaista syntyperää eikä hänen ikäänsä kukaan tiennyt tarkalleen. Vanhimmatkin miehet väittivät lapsina ollessaan nähneensä hänet jo yhtä vanhana. Siitä syystä sekä hänen suuren viisautensa vuoksi uskoivat toiset hänen olevan itse Ukon, joka muinaisina aikoina oli heimolaisensa meren takaa johtanut tähän maahan, toiset taas sankariajan suuren tietäjän Väinämöisen, jonka virsiä juhlissa laulettiin. Varmuudella tiedettiin Taposta vain, että hän oli aikoinaan retkeillyt kaukana lappalaisten maassa sekä ollut kerran viikinkien sotavankina. Näillä retkillään oli hän saavuttanut suuren viisautensa sekä oppinut monenlaisia taitoja, joita hän sittemmin oli levittänyt heimonsa keskuuteen. Mutta ennen kaikkea oli hänen pyrintönään ollut koota keskenään vihamieliset heimot, ja monta tuimaa veljessotaa oli hänen toimestaan vältetty.

»Miksi laulut ovat vaienneet ja miksi miehet seisovat aseissa?» kysyi hän luokse ehdittyään.

»Etkö tiedä, että lännestä lähenee suuri viikinkilaivue?» kysyttiin häneltä vastaan.

»Sen minä tiesin jo aamulla unesta havattuani», vastasi Tapo, »mutta sen vuoksi teidän ei tarvitse varuillanne olla. Heidän matkansa määränä ovat kaukaisemmat maat tuolla idässä.»

Samassa tuli luotojen välistä näkyviin useita kymmeniä aluksia käsittävä laivue ja kaikkien katseet suuntautuivat merelle. Kirjoraitaiset sarkapurjeet ja punaisiksi maalatut kilvet pitkin alusten reunoja, miesten teräskypärit ja johtaja-aluksen kokasta ylenevä kullattu lohikäärmeen pää kimmelsivät laskevan auringon säteissä. Tasaisessa tahdissa liikehtivät aivot ja hiljalleen eteni laivue, kunnes se kokonaan pysähtyi parin jousenkantaman päähän niemen uloimmasta nokasta. Ankkurit heitettiin mereen ja viikingit varustausivat yötä viettämään.

Erilleen muista ja lähemmäs maata ankuroitsi lohikäärmeen muotoon rakennettu johtaja-alus, jonka keulapakalla seisoivat kullattuun kypäriin ja haarniskaan puettu mies. Se oli Iivari Avarasyli, Upsalan kuningas ja voimallinen viikinki, jonka valtakunta käsitti koko Ruotsin, Tanskan, vendien maan, osia saksilaisten maasta ja Englannista. Suuren laivueensa kanssa oli hän nyt matkalla Gardariikkiin kurittamaan venäläisten ruhtinasta Radbjartia, joka oli ottanut suojiinsa sekä puolisoiksi hänen kapinallisen sisarensa.

Tapon sanoihin luottaen rauhottuivat taisteluun valmistautuneet hämäläiset. Aseensa jättäen ryhtyivät he juhlaa jatkamaan ja pitkin kallioita leimahtivat kokkotulet palamaan.

Mutta teltassa laivansa keulakannella lepäsi Iivari Avarasyli ja ajatteli entisiä sekä vasta edessä olevia vallotuksiaan. Vaivuttuaan vihdoinkin uneen näki hän seuraavan näyn:

Meren yli lännestä itään lensi suuri lohikäärme, josta sinkoili yltympäri loistavia kultakipunoita kuin sepän ahjosta. Ja suuri paljous lintuja kaikista pohjan ääristä seurasi lohikäärmeen perässä. Mutta kun se oli lennossaan ehtinyt itäisen maan kohdalle, nousi sieltä musta ja sakea pilvi, joka jyristen ja meuruten nieli itseensä lohikäärmeen seuralaisineen, niin että niitä ei sen koommin näkynyt.

Herättyään tunsu Iivari-kuningas itsensä sangen levottomaksi unensa johdosta ja hän ryhtyi kohta tiedustelemaan sille selitystä vanhimmilta ja viisaimmilla päälliköiltään. Mutta kukaan heistä ei sanonut kykenevänsä sitä selittämään, vaan he neuvoivat häntä rauhan merkkien suojassa lähtemään rannalle suomalaisten luokse, sillä heidän keskuudessaan tapaa aina olla suuria tietäjiä. Neuvo näytti kuninkaasta otolliselta ja hän soudatti itsensä rannalle.

Nyt oli niin, että Tapo oli omissa näkemyksissään eläen viettänyt yönsä samassa kallionkourussa, missä hän oli eilenkin ollut, kun sanoma saapui viikinkien lähenemisestä. Ja siellä hän oli avoimin silmin nähnyt saman näyn kuin kuningas Iivari unissaan.

Kun nyt siis Iivari-kuningas saatettiin hänen luokseen, lausui hän:

»Sinun unesi, kuningas, on niin yksinkertainen, ettei se tarvitse mitään selitystä».

Suuresti hämmästyneenä vastasi kuningas:

»Näen, että olet tietäjä. Mutta sano kuitenkin, millainen tuo minun unennäköni oli?»

Silloin maalasi Tapo hänen eteensä unen sellaisena kuin he molemmat olivat sen nähneet.

»Mutta salli minun nyt kuulla sen merkityskin», pyysi Iivari-kuningas.

»Onhan se selvää», lausui Tapo, »että lohikäärme tarkoittaa voimallista ruhtinasta, jonka sankarimaine on levinnyt ympäri maailmaa, kuten lohikäärmeestä sinkoili joka suunnalle kultaisia kipunoita. Mutta kun tämä mainio sankari joukkoineen tulee venäläisten maahan, joutuu hän perikatoon.»

»Mitä, tarkoittaisiko tämä minua?» huudahti Iivari-kuningas ikävästi hämmästyneenä.

»Ei, vaan toista kuningasta, joka on hallitseva sinun valtakunnassasi vasta pitkien aikojen jälkeen.»

»Se on hyvä», lausui siihen Iivari-kuningas, »minä teen siis retkeni onnellisesti ja kun minä perinpohjin hävitän ruhtinas Radbjartin maan, niin silloinpa ei minun jälkeläisenikään voi siellä perikatoon joutua.»

»Sinä selität asian kovin omavaltaisesti», vastasi tähän Tapo. »Sinä itse et lainkaan tule perille Radbjartin maahan.»

»Enkö tulisi perille!» huudahti kuningas vihastuneena. »Sen sinä, houkka, olet näkevä ennen tämän suven loppua. Mitä muuta varten jumalat olisivat tuon näyn minulle lähettäneet kuin että minä osaisin paremmin olla varuillani sekä estää jälkeläistäni uhkaavan vaaran.»

»Niin kyllä», lausui Tapo, »varotukseksi ovat taivaan haltiat meille tämän näyn lähettäneet. Tuonne itään on aikojen vierieessä syntyvä mahtava valtakunta, joka uhkaa tuhoa niin teille Svean maan asukkaille kuin meillekin meren tällä puolen. Sen vuoksi minusta näyttäisi viisaimmalta, että meidän välitämme lakkaisivat vihollisuudet ja me esiintyisimme liittolaisina itää vastaan.»

Tähän Tapon puheeseen vastasi kuningas, jonka äskeinen suuttumus ei vielä ollut asettunut, ylimielisesti:

»Miksi ei, kyllä me svealaiset olemme valmiit lakkauttamaan sotaretkemme näille rannoille, jos te suomalaiset alistutte maksamaan meille veroa.»

»Me olemme vapaa heimo emmekä sellaiseen suostu», vastasi Tapo. »Ja jos meidät siihen joskus ylivoimalla pakotettaisiinkin, niin, tietäös se, kuningas Iivari, näille kallioille on kuitenkin kerran kohoava mahtava kaupunki, josta käsin yhtyneet suomalaiset hallitsevat itse itseään.»

Tätä sanoessaan viittasi hän kädellään ympäri kuin tulevaisuudessa ylenevän kaupungin piiriä osottaen sekä näytti tuuheiden kulmien suojasta hehkuvine silmineen niin juhlalliselta, että ympärillä seisovat kunnioituksesta vaikenivat.

Mutta kuningas Iivari tempausi irti vanhuksen sanojen luomasta lumouksesta ja päästi vihansa uudestaan valloilleen.

»Minä tahdon vielä ennen auringon laskemaa näyttää, kuka näillä rannoilla hallitsee!» huudahti hän

uhaten ja soudatti itsensä takaisin laivalleen.

Kiiruusti varustausivat nyt hämäläiset taisteluun, mutta siitä ei tullut mitään, sillä kuningas Iivarin hetket olivat jo luetut. Noustuaan lohikäärmeilänsä keulakannelle, näki hän kalliosärkällä, jonka viereen hänen aluksensa oli ankkuroitu, vanhan kasvatusisänsä Horderin seisomassa.

»Tule ja selitä minulle uneni, sillä suomalaisten tietäjä ei sitä osannut!» huusi hän vanhukselle.

»Sinun unesi on selvä ja sinä itse olet kohta astuva Helin, manalan jumalattaren, kartanoihin», vastasi Horder.

Kun he vielä olivat vaihettaneet muutamia kiivaita sanoja, julmistui kuningas siinä määrin Horderille, että hän syöksyi laivan reunan yli veteen päästäkseen mitä pikimmin kasvattajansa kimppuun. Horder syöksyi myöskin alas kalliolta ja molemmat he upposivat siihen paikkaan.

Silloin antoivat viikinkien päälliköt puhaltua torviin ja kuningas Iivarin kuolema julistettiin koko sotajoukolle. Ja kun nyt ei enää ollut mitään syytä jatkaa matkaa Radbjartin maahan, varustausi laivasto palaamaan takaisin kotimaahan.

Tämän jälkeen kului lähemmäs kaksisataa vuotta, ennenkuin viikingit svealaisten kuninkaan Erik Emundinpojan johdolla jälleen ilmestyivät Suomen rannoille. Silloin oli Tapo jo miespolvia maannut nurmen alla, mutta lukuisten tarujen sekä hänen opettamaisensa taitojen kautta eli hänen muistonsa vielä hämäläisten keskuudessa.

Päälliköntyttö.

Hämäläisten ja suomalaisten keskuuteen oli levinnyt tieto, että karjalaiset ovat ruvenneet liittoon Uudenlinnan venäläisten kanssa, jotka tunnustivat uutta, ristiinnaulittua jumalaa. Tätä piti suomalaisten päällikkö, Toivia Lietolainen, riittävänä syynä ruveta puuhaamaan sotaretkeä karjalaisten maahan. Hän sai käreillä tahtonsa läpi, kun pohjoisten hämäläisten nuori heimopäällikkö, Hari Teljäläinen, joka oli saapuvilla kärejävuorella, ilmotti heimolaisineen lähtevänsä mukaan. Sotaretkelle päätettiin lähteä heti touonteon päätyttyä, että jouduttaisiin takaisin elonkorjuuseen.

Mutta Toivialla oli sotaretkeen yllyttäessään ainoastaan tekosyynä se, että karjalaiset olivat yhtyneet liittoon venäläisten kanssa. Yksinomaisena vaikkakin salaisena yllyttimenä hänellä oli toisaalta himo uusilla saaliilla kartuttaa entisiä rikkauksiaan, toisaalta toivo saada itselleen miehinen perillinen. Vanha tietäjä Tero oli näet uskotellut hänelle, ettei hänelle synny poikaa, ennenkuin hänen miekkaansa on kostuttanut kolmentoista vihollisen veri.

Tästä luvusta oli enää järeillä puolet, sillä kolme oli hän kaatanut silloin, kun suomalaiset lakkasivat maksamasta veroa svealaisten kuninkaalle Olaville ja surmasivat hänen veronkantajansa. Toiset kolme vihollista oli hänen miekkaansa langennut edellisellä sotaretkellä Uudenlinnan maahan, joten hänen siis vielä piti surmata kokonaista seitsemän. Sitten vasta hän oli saapa pojan, sillä hän ei tiennyt, että Tero oli hänen salainen ja katkera vihamiehensä, joka pelkästä pahansuopuudesta oli näin ennustanut, toivoen päällikön itse saavan surmansa ennenkuin oli ehtinyt kolmanteentoista.

Hari Teljäläisellä, liittyessään sotaretkeen, oli taasen vaikuttimena se, että hän oli saapunut kosimaan Toivia Lietolaisen tytärtä ja Toivia oli kallisten lunnaiden lisäksi vaatinut hänen koetustyökseen lähtemään mukaan karjalaisia vastaan. Ja saadakseen heimolaisensa paremmin taivutetuksi sotaretkeen oli Toivia vaatinut tulevan vävynsä jäämään heidän kärejilleen sekä siellä julkisesti ilmottamaan liittyvänsä miehineen suomalaisten yritykseen.

Toivia Lietolaisella oli yksi ainoa, kahdeksantoistavuotias tytär. Hänen maailmaantulostaan oli isä suuresti harmistunut sekä tulkinnut ylenkatseensa esikoisensa sukupuolta kohtaan sananlaskulla: »Tytär syntyi, tyhjä syntyi.» Siitä syystä ei hän ollut huolinut antaa lapselleen nimeäkään. Vasta isompana oli päällikön tytär saanut sen naapureilta, jotka olivat alkaneet kutsua häntä pukunsa mukaan Siniveraksi.

Siniverka ei ollut missään suhteessa toisten tyttöjen kaltainen ja sen vuoksi kylän vanhat vaimot ennustivat hänelle tavallista eriskummallisempaa kohtaloa. Hän oli luonteeltaan tulinen ja päättävä sekä vartaloltaan solakka ja notkea. Katkerana siitä, että oli syntynyt tyttönä, jota isä halveksi ja joka ajan tullen myytiin miehelle kuin kauppatavara, oli häneen aikaisiin juurtunut viha vahvempaa sukupuolta kohtaan. Hän tahtoi olla yhtä etevä kuin hekin, ja kaksitoista vuotiaana ratsasti hän aitojen ja ojien yli ja ampui jousella niin hyvin, ettei yksikään kylän pojista kyennyt hänelle vertoja vetämään.

Jo aikaisin oli alkanut ilmestyä kosijoita. Hänen ei ollut kuitenkaan tarvinnut piitata niistä mitään, sillä isä oli hänen puolestaan jakanut niille rukkasia, niistä kun ei yksikään ollut isän mielestä ollut kyllin suurisukuinen ja rikas. Mutta nyt oli Teljän kaupungista tullut sikäläisen vanhan heimopäällikön poika samalle asialle ja hänet oli isä hyväksynyt edellämainitulla ehdolla. Isä oli ilmottanut asian tyttarelleen sekä käskenyt hänen ryhtyä myötäjäisiään valmistamaan, sillä häät piti vietettävän heti sotaretkeltä palattua.

Siniverka oli heti ensi näkemältä saanut syvän vastenmielisyyden Hari Teljäläistä kohtaan, sillä hän oli huomannut tämän silmissä salakavalan ja luihun ilmeen. Hän antoi Harin tuomat soljet ja rannerenkaat orjattarilleen ja sanoi uhmaten isälle, että hän ei ikinä lähde Hari Teljäläisen paremmin kuin kenenkään muunkaan vaimoksi.

»Vai niin, kanaseni», sanoi isä kylmän halveksivasti. »Sepähän nähdään».

* * * * *

Siniverka ei pannut rikkaa ristiin myötäjäisten valmistamiseksi. Hän vaan ratsasteli päiväkaudet jousi selässään ja esiintyi päällikkönä kylissä, joihin oli jäänyt ainoastaan naisia ja lapsia sekä vanhoja paimenukkoja, joilla oli orjanmerkit otsassaan. Kaiken aikaa mietti hän keinoja, miten tehdä tyhjäksi aiottu naimiskauppansa. Viimeisenä keinona hänellä oli karata kotoa, mennä joko Ahvenanmaalle ruotsalaisten luo tai Koroisten niemellä olevien kauppakestien kanssa vieläkin kauemmas. Mutta sitä ennen tahtoi hän yrittää jotakin muuta.

Kaksikymmentä päivää sen jälkeen kun isä oli joukkoineen lähtenyt Karjalaan, päätti Siniverka mennä Tero-tietäjän puheille, saadakseen häneltä jonkun hyvän neuvon. Tero oli ikivanha, vaahtopartainen ja äreä äijä, joka asui erillään muista ihmisistä, pimeään korven keskellä Linnavuoren takana. Siniverka ei ollut koskaan käynyt hänen töllissään, sillä kukaan ei mennyt hänen luokseen muuta kuin suurimman tarpeen ajamana.

Pelotonna astui Siniverka jousi selässään ikihämärän kuusikon halki luikertelevaa polkua tietäjän tuvalle. Rohkeasti astui hän noesta kiiltävään pirttiin, jossa hänen katseensa kohtasi ensimmäiseksi lattialla kiemurassa makaavan käärmeen. Se nosti päätään ja nähdessään tulijan oudoksi oikasi se kiemuransa ja luikersi nopeasti multapenkkiin.

Tietäjää ei näkynyt missään ja uteliaana alkoi Siniverka tarkastella pirtin omituista kalustoa arpakannuksineen, yökönsiipineen ja moninaisine yrttikimppuineen, joita riippui katonlaessa. Lopuksi kiintyi hänen huomionsa kannelliseen tiinuun tuvannurkassa. Kun hän kurkisti sen sisälle, huomasi hän siinä olevan omituista, vihreälle vivahtavaa nestettä. Hänen teki kovin mielensä päästä tarkemmin senkin perille, ja niinpä otti hän pankolta kauhan ja täytti sen nesteellä. Mutta juuri kun hän kohotti kauhan tunnustellakseen nesteen hajua, ärähti hänen takanaan vihainen ja hätääntynyt ääni:

»Kuka onneton sinä olet, joka kajoat myrkkyynt!»

Siniverka pudotti kauhan kädestään ja kääntyi ovea kohti. Siinä seisoivat Tero, pienet silmät kipinöiden linnunsiipiä muistuttavain kulmakarvain alla. Mutta tunnettuaan vieraan päälliköntyttäreksi kuvastui hänen monirypyisillä kasvoillaan pahanilkinen vahingonilo.

»Ähää, saitkos tarpeesi, Toivian pentu!» sähisi hän. »Tiedäpäs, että se oli myrkkyyntä, jossa sotaanlähtijät käyvät nuoliaan kastamassa, ja kohta sinun rusoposkesi ovat valkeat kuin palttina, sillä pieninkin tippa siitä riittää ottamaan hengen vaikka itse Hiideltä, saati sitte sinunlaiseltasi simapiialta. Mutta siihen sanoo vain Tero, että kutti parahiksi. Isän isäsi vääryydet alkavat tulla kostetuiksi. Hän riisti minulta nuorena naiseni ja myöhemmin hän Lapinretkellä työnsi ainoan poikani oman päänsä lunnaaksi. Mutta hänen poikansa, rikas Toivia, ei ole palaava Karjalasta, jonne minä hänet, houkan, olen usuttanut surmattavaksi. Ja se on hänelle parahiksi senkin vuoksi, että hän tarpeeksi rikkautta ja valtaa saatuaan tahtoi kohota meidän kaikkien kuninkaaksi ja valtiaaksi. Mutta nyt on Tero tehnyt tyhjäksi hänen salaiset aikeensa. Hän ei palaa Karjalasta! Eikä sieltä palaa sinun sulhosikaan sinua hautaamaan. Sinä olisit äitinesi voinut minun vuokseni säästyäkin, mutta koska olet itse mennyt myrkkyyntä maistelemaan, niin oli menneeksi. Sitä täydellisemmäksi muuttuu Teron kosto!»

»Tuki jo suusi, vanha korppi!» huusi hänelle Siniverka nauraen, niin että valkoiset hampaat välkkyivät. »Minä en ole huulilleni ottanut sinun myrkkyyntä ja mitä ennustukseesi tulee, että Hari Teljäläinen ei palaa Karjalan retkeltä, niin siitä hyvästä minä vain kiitän sinua. Ja nyt pois siitä kynnykseltä tai saat vasaman sappirakkoosi!»

Hän ojensi jousensa Teroa kohti, joka kiiruusti hävisi ovelta. Nopeasti pujahti nyt Siniverka ulos ja polulle tultuaan uhkasi hän jousellaan vielä kerran Teroa, joka pirttinsä nurkalta syyti kirouksia hänen jälkeensä. Iloisesti nauraen hävisi hän sitten kuusten suojaan.

Toista sataa vuotta olivat suomalaiset eläneet rauhassa lännen viikinkien kanssa. Silloin oli nimittäin Erik Emundinpoika, Upsalan kuningas, tullut suuren sotajoukon kanssa Suomeen ja jouduttuaan taistelussa hänen kanssaan tappiolle, olivat suomalaiset suostuneet maksamaan veroa. Mutta alun kolmattakymmentä vuotta sitten oli Norjan kuningas Olavi, joka oli ottanut ristiinnaulitun jumalan ja jota kuolemansa jälkeen oli ruvettu kutsumaan pyhäksi, tullut viikinkijoukkoineen Suomen rannalle. Lähes koko päivän kestäneessä taistelussa olivat suomalaiset kuitenkin voittaneet ja ajaneet hänet takaisin rannoiltaan. Tästä voitostaan innostuneina olivat he sitten surmanneet tai karkottaneet Upsalan kuninkaan veronkantajat.

Keväällä pidetyillä kärkeillä olivat muutamat vanhimmista vastustaneet Toivia Lietolaisen tuumia sillä syyllä, että svealaiset saattaisivat milloin hyvänsä tulla kostamaan sekä uudistamaan Erik Emundinpojan valloituksia, joten oli vaarallista viedä asekuntoiset miehet koko kesäksi Karjalaan saakka. Toivia oli kuitenkin väittänyt, että koska he eivät ole kahteenkymmeneen vuoteen yrittäneet kostoa, niin eivät he nyt enää sitä ajattele.

Mutta kävi, kuten vanhat miehet olivat ennustaneet. Svean maata hallitsi tähän aikaan Emund Vanha ja hänen poikansa Anund lähti nyt suurelle viikinkiretkelle Suomeen, uudistaakseen meren tällä puolen ne valloitukset, jotka hänen isoisänsä, Olavi Sylikuningas, oli huolettomuudessaan menettänyt. Toista kuukautta sen jälkeen kun suomalaiset olivat lähteneet Karjalaan, saapui hän kesän kuumimpana aikana laivastoineen Aurajoen suuhun ja ryösti ensimmäiseksi Turun kauppapaikan Koroisten niemellä.

Siniverka ratsasti huoletonna Lietolan kylien väliä ylempänä Aurajoen varrella, kun alhaalta saapui joukko hätääntyneitä pakolaisia, tuoden sanoman viikinkien saapumisesta.

»Kuinka suuri joukko heitä on?» tiedusti Siniverka mielenmalttiaan kadottamatta.

»Paljon, paljon heitä on!» huusivat pakolaiset, »ja kohta he ehtivät tännekin.»

Siniverka otti nyt isänsä suuren vaskitorven, jolla kansaa kutsuttiin koolle, ja puhalsi siihen. Pian täyttyi Toivian piha peljästyneistä naisista ja lapsista, ja kun Siniverka oli ilmottanut heille viikinkien tulosta, syntyi siinä suuri hätä, itku ja käsien väänteleminen. Mutta Siniverka käski heidän vaieta, ja kun he olivat jo tottuneet katsomaan häntä valtiattarekseen, tottelivat he ja kuuntelivat hiljaa, kun hän sanoi:

»Nyt ei ole aikaa itkemiseen! Meidän on pelastettava kotimme ja tuhottava viikingit!»

Tämän kuultuaan alkoivat kaikki jälleen parkua, pitäen hänen sanojaan mielettöminä. Mutta Siniverka komensi heidät uudelleen vaikenemaan.

»Tietysti me emme voi heitä tuhota avoimessa taistelussa, koska te kerran olette naisia», sanoi hän tavalla, kuin ei hän itse olisi heihin lainkaan kuulunut. »Mutta minulla on toisellinen keino, joka iski mieleeni kohta kun olin kuullut heidän tulostaan. Kuulkaa siis! Nyt on kuuma ja kuiva aika. Kuljettuaan Koroisista tänne saakka ovat viikingit luonnollisesti janoon nääntymäisillään. Kyläämme tultuaan ehättävät he siis ensimmäiseksi kaivojen ja lähteiden luo janoansa sammuttamaan. Mutta me myrkytämme kaikkien vesipaikkain vedet ja heistä ei yksikään ole jäävä henkiin. Itse menemme linnavuorelle ja katsomme sieltä, kuinka kaivojemme ympärystät täyttyvät kuolevilla viikingeillä.»

»Myrkytämme, myrkytämme! Mutta mistä me tähän hätään saamme niin paljon myrkyä kuin siihen tarvitaan?» huusivat naiset.

»Kyllä minä pidän siitä huolen, jos te lupaatte kaikessa totella minua», vakuutti Siniverka.

Kun naiset lupasivat noudattaa hänen käskyjään, jatkoi hän:

»Menkää nyt kiiruusti ja ottakaa kotoanne kaiken varalta arvokkaimmat kalleutenne sekä hiukan syötävää ja rientäkää sitten linnavuorelle. Ne teistä, jotka pystyvät hiukankaan aseita käyttämään, ottakoot mukaansa jousia ja keihäitä. Minä pidän orjattarineni kyllä muusta huolen. Ja nyt kiiruusti toimeen, sillä viholliset voivat olla milloin hyvänsä täällä!»

Kun naiset olivat hajaantuneet, lähetti Siniverka yhden orjatyöstä houkuttelemaan Teroa kylälle, lukemaan muka loitsuja eräälle sairaalle. Toisen tytön lähetti hän metsiin ilmottamaan paimenille, että heidän oli karjoineen pysyttävä toistaiseksi pois kylästä. Sitten rupesi hän äidin ja jälellä olevien tyttöjen kanssa keräämään talon kulta- ja hopeakalleuksia, jotka lippaisiin sullottuina vietiin linnavuorelle.

Mutta kun hän arvasi Teron ehtineen jo pois töllistään, lähti hän sinne nopeasti, seurassaan kaksi vantteraa tyttöä. He tapasivat tietäjän pirtin tyhjänä ja nurkassa seisoivat entisellä paikallaan tuo tuhoisa

tiin. Siniveran käskystä tarttuivat siihen molemmat tytöt ja niin lähdettiin vitkastelematta takaisin kylää kohti.

Kaikki olivat jo rientäneet linnavuorelle ja koko kylä oli kuin kuollut. Omin käsin jakoi Siniverka tiinun sisällyksen kaikkiin kaivoihin ja lähteisiin. Niiden lähelle asetettiin korvoja ja vesikapat jätettiin paikoilleen.

Kun kaikki oli valmiina, riensivät tytöt muiden luo linnavuorelle, joka jyrkkärinteisenä kohosi taampana kylästä. Sen laki oli ympäröity korkeilla kivivalleilla, joiden sisäpuolelle päästiin kapean aukon kautta. Tänne olivat nyt sulloutuneet kaikki kylän naiset, lapset ja vanhukset sekä alemmaa jokivarrelta tulleet pakolaiset, pelon ja jännityksen vallassa odottaen, mitä tuleman piti.

Mutta tuskin oli Siniverka seuralaisineen ehtinyt varustuksen sisään, kun ensimmäiset vihollisjoukot tulivat näkyviin. Kypärit, keihäät ja terässilmikkopaidat välkkyen päiväpaisteessa marssivat he väsyneesti laapustaen kylää kohti. Ja kaikki kävi, kuten Siniverka oli sanonut. Varmistuttuaan siitä, ettei heitä miltään suunnalta ollut vaara uhkaamassa, hajaantuivat viholliset ja riensivät kaivojen luo sekä alkoivat vettä ammentaa. Linnavuorella piilevien pakolaisten jännitys nousi korkeimmilleen, kun he henkeään pidättäen kurkistelivat vallituksen yli alas kylää kohti.

Hetken kuluttua seurasi kylän tanhuilla omituinen näytelmä. Viholliset alkoivat hoippua ja meluta kuin juopuneet. Mutta sitä ei kestänyt kauan. Yksi toisensa jälkeen kaatuivat he maahan, kierien ja väännellen tuskissaan, kunnes kangistuivat liikkumattomiksi. Hämmästyneinä ja avuttomina seisoivat kuolevien toveriensa keskellä ne muutaman kymmentä miestä, jotka eivät olleet veteen kajooneet.

»Nyt ne teistä, jotka uskaltavat jouta jännittää, ottakoot aseensa ja seuratkoot minua!» huusi Siniverka.

Parikymmentä henkeä puolikasvuisia poikia, ukkoja ja vantteria tyttöjä liittyi Siniverkaan, lähtien viidakoiden suojassa hiipimään kylää kohti. Talojen huoneet tarjosivat heille edelleen suojaa, niin että he pääsivät huomaamatta lähelle eloonjääneitä viikinkejä, jotka odottamattaan saivat nuolituiskun päällensä. Ne heistä, jotka hengissä pelastuivat tästä ryöpystä, lähtivät suinpäin pakoan, luullen suomalaisten koko voiman karanneen heidän kimppuunsa. Katsomatta enää taakseen tähän kammon ja kuoleman kylään, riensivät he viimeiset voimansa jännittäen Aurajoen suuhun, tuoden turman sanoman laivoja vartioimaan jääneille tovereilleen. Viivyttelämättä nostivat he purjeet ja lähtivät näiltä kovan onnen rannoilta takaisin kotimaahansa.

Kun viholliset olivat lähteneet kylästä, puhalsi Siniverka jälleen vaskitorvea. Silloin riensivät kyläläiset alas linnavuorelta ja tunkeilivat ylistyksen ja ilohuudoin Siniveran ympärillä. Mutta hän lausui heille:

»Yhden asian minä vielä vaadin teiltä. Kun miehet palaavat sotaretkeltä, on teidän kaikkien mentävä heitä vastaan ja ilmoitettava, että minä olen sillä aikaa tuhonnut suuren viikinkijoukon sekä pelastanut kotimme. Sitten teidän on esitettävä isälleni palkintovaatimus, ja se on, ettei hän pakottaisi minua Hari Teljäläisen vaimoksi. Sillä minä en kärsi häntä. Lupaatteko tämän?»

Yhteen ääneen lupasivat kaikki täyttää Siniveran tahdon.

»Nyt teidän on viipymättä ryhdyttävä työhön», jatkoi Siniverka, »ja hävitettävä ruumiit ilmaa saastuttamasta. Mutta sitä ennen teidän on riisuttava kuolleilta heidän aseensa, kypäriensä ja rautapaitansa sekä kannettava ne kotiini. Niistä näkee isäni, ettemme me ole häntä tyhjillä puheilla pettäneet.»

He hajaantuivat riisumaan ja korjaamaan kuolleita. Mutta Siniverka etsi näiden joukosta Anundin, kuninkaanpojan, ruumiin ja otti itselleen hänen kultaisen kypäriensä.

* * * * *

Kului vielä toista kuukautta, ennenkuin suomalaiset palasivat Karjalan retkeltä. He olivat tulleet lyödyiksi ja palasivat ilman saalista ja päällikköä. Toivia Lietolainen ja Hari Teljäläinen olivat kumpikin saaneet taisteluissa surmansa, kuten Tero oli Siniveralle ennustanut. Kotiin heidät oli johtanut eräs vanhempi soturi.

Päällikkökylän naiset olivat lupauksensa mukaan rientäneet palaavia vastaan ja ilmottaneet heille, mitä suuria asioita kotona oli sillä aikaa tapahtunut. Kun he olivat kerääntyneet Toivian pihaan ja Siniverka ilmestyi kuistille, päässään viikinkipäällikön kultainen kypäri, seisoivat miehet hämmästyneinä, sillä Siniverka oli yhtäkkiä kohonnut heidän silmissään ruhtinattareksi. He neuvottelivat hiljaa keskenään ja sen jälkeen lausui joukon vanhin Siniverkaan kääntyen:

»Me olemme kuulleet, kuinka sinä meidän poissa ollessamme olet viisaudellasi ja rohkeudellasi tuhonnut suuren vihollisjoukon ja pelastanut kotimme häviöstä. Ja koska isäsi kaatui sotaretkellämme ja me siis tällä haavaa olemme ilman päällikköä, niin olemme me tässä nyt päättäneet, että sinä saat olla meidän suomalaisten päällikkönä siksi kunnes valitset itsellesi miehen, jolloin me valitsemme hänet päälliköksemme. Suostutko siis rupeamaan päälliköksemme?»

Rinta aaltoillen ja ilosta punastuen antoi Siniverka suostumuksensa ja äänekkäästi tervehti häntä väkijoukko valtiaakseen. Mutta itsekseen päätti Siniverka, ettei hän mene koskaan naimisiin, vaan tahtoo itse olla koko ikänsä päällikkönä.

Kristuksen kantaja.

Kun turkulainen porvari Anterus Kaukoi keskikesällä v. 1310 palasi Lyypeksistä, koristi hänen aluksensa kokkaa Pyhän Kristoforoksen puinen veistokuva, jonka hän matkallaan oli hankkinut laivansa suojelijaksi. Sellaista ei oltu ennen Turussa nähty ja suuri joukko kansaa seuraili pitkin rantaa sikäli kuin Kaukoin alus hiljalleen luovi Aurajokea ylös. Silloin tapahtui ihme ja kansan joukosta kuului hämmästyksen huutoja. Puusta veistetty pyhimys alkoi näet hymyillä ja nyökytellä päätään ikäänkuin tervehtien kummallakin joen rannalla liikehtiviä ihmisiä.

Tämän ihmeen näki myöskin kolme munkkia, jotka työskentelivät luostarin puutarhassa Sappalinnan kupeella.

»Mitä tämä tietää?» huudahtivat yhteen ääneen ja huolestuneina kaksi nuorempaa munkkia, tehden kolme kertaa ristinmerkin ja kääntyen kysyvinä kolmannen puoleen, joka oli viisaan näköinen, valkopartainen ukko.

Isä Petrus nojasi tyyneesti lapioonsa, katse luotuna alas joelle, missä puinen Pyhä Kristoforos yhä hymyili ja nyökäytteli päätään, sekä lausui:

»Tuhannen vuoden kuluttua palaa nyt Pyhä Kristoforos ensi kerran syntymämaahansa ja sen vuoksi hän hymyilee ja tervehtii meitä, myöhäsyntyisiä heimolaisiaan.»

»Salve tibi, sanctissime!» lisäsi hän ja teki pyhimyksen kuvaa kohti ojennetulla kädellään ristinmerkin.

Mutta hänen nuoret munkkitoverinsa joutuivat hänen sanoistaan yhtä ymmälle kuin hetki sitten laivan kokassa tapahtuneesta ihmeestä. Vanhus, joka oli kuulu viisaudestaan ja opistaan, antoi kuitenkin vasta illalla selityksen sanoilleen.

Kun munkit olivat kerääntyneet illallisaterialle luostarin ruokahuoneeseen ja keskusteluaiheena oli päivällä tapahtunut ihme, kysyi isä Petrukselta toinen niistä nuorista luostariveljistä, jotka hänen kanssaan olivat päivällä ryytimaassa työskennelleet:

»Olisiko siis totta, että Pyhä Kristoforos on syntynyt tässä maassa?»

»Ja kuinka se ei voisi olla totta?» lausui isä Petrus.

»Mutta eikös hän ollut kotoisin Kanaanin maasta?» huomautti priori.

»Hm, myöhemmin syntyneissä legendoissa sanotaan kyllä niin, mutta, mikäli minä olen asiaa tutkinut, on se nimien sekottamisesta johtunut harhakäsitys», vastasi isä Petrus. »Esimerkiksi Pyhän Ansgariuksen elämäkerran kirjottaja, piispa Rimbertus, sanoo nimenomaan, että Pyhä Kristoforos oli kotoisin kaukaisesta saaresta Pohjolassa, kynokefalein eli caninaein kansasta. Ja ihan samanlaisen tiedonannon muistelen joskus nuoruudessani lukeneeni varhaisemmistakin Pyhän Kristoforoksen legendoista.»

»Tarkottaisivatko sitte nämä kynokefalit tai caninaeit suomalaisia?» kysyi priori.

»Selvästikin!» vastasi isä Petrus. »Kutsutaanhan tämän maan muinaisia asukkaita vielä nytkin pohjoisempana nimellä kainulaiset eli latinaksi caninaei. Mutta tämä latinalainen nimenmuoto toi mieleen sanan canis, koira, ja siitä sai etelämaalaisien parissa alkunsa usko, että täällä asui koiranpäällä varustettuja ihmisiä eli kreikkalaisella nimellä kynokefaleja. Näitä nimiä käyttävät suomalaisista Aithikos Istrialainen ynnä muut varhaisemman ajan scriptores. Myöhemmin hämmennettiin nimi caninaei yhteen kananealais-nimen kanssa ja alettiin niin muodoin uskoa, että Pyhä Kristoforos olisi ollut kotoisin Kanaanin maasta eli Palestiinasta, jossa meidän Herramme eli ja opetti.»

Tämä isä Petruksen sitova todistelu sai munkit täysin vakuutetuiksi ja ihastuneena huudahti priori:

»Mikä suuri kunnia meille, että tämä jalo pyhimys on kotoisin meidän maastamme. Kun me sen nyt tiedämme, niin meidän on kiiruusti hankittava luostariimme hänen veistokuvansa.»

Hetken kuluttua jatkoi hän:

»Isä Petrus, sinä joka olet niin perillä pyhän kirkkomme opissa ja kirjotuksissa, kerro meille nyt illan kuluksi ja ylösrakennukseksi Pyhän Kristoforoksen elämän juoksu, sillä meillä toisilla on hänestä sangen vajanaiset tiedot, kuten juuri nähtiin.»

* * * * *

— Hänen isänsä oli voimallinen metsästäjä, joka ensimmäisten perhekuntien joukossa oli idästä saapunut tähän maahan, — alotti isä Petrus kertomuksensa. Syntyessään oli hän itse jo yhtä vahva kuin tavalliset lapset kolmivuotiaana. Kun äiti kantoi tämän jättiläislapsen isän nähtäväksi, joka oli kauan ollut nyreissään siitä, että heille siihen saakka oli syntynyt pelkkiä tyttäriä, huudahti tämä äskensyntyneen käteen tarttuen: »Vihdoinkin mies!»

Ja siitä hetkestä oli hänellä nimenä Mies, jota hän kantoi aina siihen saakka kunnes Herramme itse antoi hänelle uuden nimen. Kahdentoista vuotiaana oli hän jo täyden miehen mittainen ja taisteli isänsä rinnalla nahkapukimia ja kiviaseita käyttäviä jotuneita vastaan. Mutta ennenkuin hän ehti saavuttaa viidettätoista ikävuottaan, tuhoutui hänen ympäriltään koko perhe näissä taisteluissa ja Mies joutui yksin maailmalle.

Käyden seikkailusta seikkailuun ja taistelusta taisteluun kulkeusi hän vähitellen eteläisille maille, missä siihen aikaan hallitsivat mahtavimmat ruhtinaat. Hänestä, joka oli sinnyt ja kasvanut taistelussa jättiläisiä vastaan ja jolle hänen pakanallinen isänsä oli lapsena syöttänyt karhun sydämen, oli itsestäänkin paisunut niin väkevä jättiläinen, ettei häntä kyennyt voimain mittelyssä kukaan voittamaan. Sen vuoksi ei hän suostunut palvelemaan muita kuin maailman voimallisinta kuningasta.

Kun hän siis seikkailevien heimolaistensa ja varjaagien parissa tuli kerran Konstantinopoliin, jonka keisaria kaikki sanoivat maailman mahtavimmaksi hallitsijaksi, palkkautui Mies hänen henkivartiakseen ja palveli häntä järkkymättömällä uskollisuudella.

Kun keisari oli eräänä päivänä miehineen vuoristossa metsästävässä, juoksi hänen editseen ihmeellinen sysimusta hirvi. Viitaten Miehen seuraamaan itseään kannusti keisari hevostaan ja lähti ajamaan sitä takaa. Koko päivän seurasivat he tuon merkillisen eläimen kintereillä. Ja kun he vihdoin auringon laskiessa saavuttivat sen vuoriston jylhimmässä osassa, muuttui se yhtäkkiä heidän silmäinsä edessä paholaiseksi. Silloin kalpeni keisari, horjahti satulassaan ja tehden hätäisen ristinmerkin käänsi hevosensa pakoon.

Tämän nähdessään huusi Mies ihmeissään:

»Mitä, pelkäätkö sinä, valtias, tuota?»

Mutta pelästynyt keisari huusi hänelle ainoastaan:

»Pois, joutuin pois täältä!»

Silloin sanoi Mies:

»Sinä et siis olekaan mahtavin mies maailmassa, koska pelkää tuota? Hyvä, saatettuani sinut seuralaistesi luokse luovun minä oitis palveluksestasi ja palaan hänen luokseen.»

Ja kauhistunut keisari kuuli takaansa paholaisen pilkallisen voitonaurun.

Saatettuaan keisarin muun metsästyss seurueen luokse, luopui Mies sanojensa mukaan hänen palveluksestaan ja palasi vuoristoon etsimään paholaista. Hän löysi hänet äskeiseltä paikalta ja tarjoutui kohta hänen palvelukseensa. Mielihyvin otti paholainen hänen tarjouksensa vastaan ja kontrahti tehtiin. Mies sai tehtäväkseen hävittää kirkkoja ja tuhota luostareita.

Samalla järkkymättömällä uskollisuudella kuin ennen keisaria, palveli hän nyt paholaista. Suurilla kallionlohkareilla pommitti hän väsymättä kirkkoja ja hätä ja valitus täytti laaksot, sillä luhistuneet kirkonmuurit ja raikatut luostaripuutarhat osottivat, missä jättiläinen Mies oli liikkunut.

Välistä, kun hän yksinään kiipeili vuorilla ja antoi silmäinsä liukua yli äärettömäin metsien, joiden keskellä pilkotti järviä tai luikerteli virtoja hopeisina nauhoina, hiipi hänen sydämeensä murheellinen kaiho ja hän ikävöitsi kaukaisen syntymämaansa metsiä. Mutta hän oli luonteeltaan uskollinen ja lupauksensa pitäen palveli hän edelleen paholaista.

Kun he eräänä päivänä, uusia hävityksiä suunnitellen, kulkivat paholaisen kanssa pitkin vuoripolkua, kohtasivat he tienoheen pystytetyn pylvään, johon paimenten suojaksi oli kiinnitetty yksinkertainen ristiinnaulitunkuva. Sen nähdessään kalpeni paholainen, vetäytyi säikähtyneenä takaisin ja poikkesi syrjään polulta.

»Mitä nyt, valtias, pelkäätkö sinä tuota?» huudahti hämmästynyt Mies.
»Kuka hän sitten on?»

»Etkö tiedä, sehän on ristiinnaulittu Kristus, minun pahin vihamieheni!» huusi paholainen hampaitaan kiristellen.

»Hän on siis sinua mahtavampi, koska sinä pelkää häntä», lausui Mies.

Mutta vältellen vastasi paholainen:

»Hän on juuri se, jonka vahingoksi me hävitämme kirkkoja ja luostareita.»

»Hyvä, minä luovun tästä hetkestä lähtien sinun palveluksestasi ja lähden etsimään Kristusta, jota sinä pelkää», ilmoitti Mies, »sillä minä tahdon palvella ainoastaan kaikista mahtavinta.»

Ja kontrahdin rikkoen jätti hän siihen paholaisen palvelemisen sekä lähti etsimään Kristusta.

Kauan kierteli hän maita ja kyseli ihmisiltä Kristusta. Kukaan ei tiennyt neuvoa, missä Kristus oli, mutta Mies jatkoi yhä etsintäänsä, sillä hän oli luonteeltansa myöskin sangen itsepintainen.

Kerran hän sitten, laajan metsäisen tienoon halki vaeltaessaan, osui uupuneena yksinäisen erakon majalle.

»Voitko sinä, vanhus, joka näytät niin viisaalta ja paljon kokeneelta, neuvoa minulle missä saa tavata Kristuksen?» kysyi hän erakolta.

»Kyllä, sillä minä olen yksi hänen vähäisimmistä palvelijoistaan», vastasi erakko.

Tämän kuultuaan ihastui Mies suuresti ja tiedusteli edelleen, mistä hän löytäisi Kristuksen.

»Häntä löytääksesi ei sinun, poikani, tarvitse ottaa askeltakaan, sillä hän on kaikkialla läsnäoleva», sanoi erakko.

Tätä ei Mies kuitenkaan käsittänyt, vaan kysyi epäröiden:

»Mutta onhan hän mahtavin ruhtinas maan päällä?»

»On kyllä, sillä hän on maan ja taivaan herra», vastasi erakko.

»Niin, minä uskon sen, sillä minä olen nähnyt paholaisen peljästyvän hänen kuvansa edessä», sanoi Mies. »Ja nyt minä tahtoisin päästä hänen palvelukseensa.»

Nähdessään hänen yksinkertaisen ja lujan uskonsa, opetti erakko vieraalleen enemmän Kristuksesta ja vei hänet sitten lähteen luokse sekä kastoi.

»Neuvo nyt minulle, kuinka minun on palveltava uutta herraani», pyysi Mies kasteen jälkeen.

»Aivan kuten minäkin», vastasi erakko, »paastoten, rukoillen ja valvoen.»

Silloin ojensi Mies suoraksi kahdentoista jalan mittaisen vartensa ja huudahti:

»Mutta katsohan minua ja päätä itse, voinko minä mitenkään paastota — minä, joka tarvitsen nälkääni kokonaisen lampaan. Ja valvominen on minulle aivan yhtä työlästä enkä minä myöskään pysty rukoilemaan. Ei, neuvo minulle jotakin muuta.»

Tämän kuullessaan tuli erakko murheelliseksi opetuslapsensa tähden ja vaipui mietteisiinsä. Mutta muistaessaan hänen lujan uskonsa ja hartaan halunsa palvella Kristusta, kirkastui hänen katseensa jälleen ja hän lausui:

»Niin, eiväthän kaikki perheen palvelijat palvele isäntäänsä samaa työtä tehden. Nyt, poikani, tiedän työn, joka soveltuu sinulle ja on samalla otollinen herrallemme Kristukselle. Tule ja seuraa minua.»

Erakko vaelsi Miehen edellä, kunnes tie päättyi leveään ja vuolaan virran äyräälle.

»Katsohan», lausui erakko, »tätä tietä myöten kulkee paljon hurskaita pyhiinvaeltajia ja heidän on

sangen työlästä päästä tämän vaarallisen virran yli ja monta heistä on saanut surmansa sen vuolteissa. Asetu sinä tähän asumaan ja auta heitä virran yli. Siten tulevat sinun jättiläisvoimasi parhaiten käytetyiksi Kristuksen palvelukseen.»

Mies suostui erakon esitykseen ja jäi lautturiksi virralle. Uskollisesti palveli hän näkymätöntä herraansa, kantaen vuodesta vuoteen jättiläishartioillaan köyhiä pyhiinvaeltajia yli virran.

Mutta kun toisinaan ei päiväkausiin ilmestynyt ketään ylitse autettavia ja Mies istui yksinään virran äyräällä, tuijottaen laineisiin, jotka kaukaa tullen vierivät toiseen kaukaisuuteen, hiipi jälleen hänen sydämeensä raskas kaiho ja ikävä kaukaiseen syntymämaahansa, jossa hänen varhaisin kotinsa oli ollut samanlaisen virran äyräällä. Mutta uskollisena pysyi hän nytkin kutsumiselleen ja odotti vielä kerran saavansa nähdä herran, jota hän palveli.

Eräänä päivänä ilmestyi sitten rannalle hänen edellinen herransa, paholainen, ja aikoi pilkata hänen nykyistä tointansa.

»Kuinka sinä palvelet olentoa, jota et ole koskaan nähnyt ja joka ei kertaakaan saavu luoksesi maksamaan sinulle palkkaasi» puhui se. »Töistähän sinun oli minun palveluksessani, jolloin sinulla oli tilaisuus saada kultaa ja mainetta niin paljon kuin halusit.»

»Nykyiseltä herraltani saan minä palkan kuoltuani», vastasi Mies, »ja sitäpaitsi hentoisin minä palvella häntä ilman palkkaakin, koska hän on maailman voimallisin ruhtinas.»

»Voimallisin ruhtinasko sellainen, jota ei koskaan eikä missään näe?» jatkoi paholainen. »Minä uskon, ettei häntä niin ollen ole lainkaan olemassa, vaan kaikki tyyni on tuon hupsun erakon aivoissa syntynyttä houretta.»

»Kyllä hän on olemassa, sillä minä olen nähnyt sinun itsesi kalpenevan jo hänen pelkän kuvansa edessä», vastasi Mies vakaisesti.

Tämän kuultuaan suuttui paholainen hirveästi ja lähti kirouksia syytäen hänen luotaan.

Mutta kohta hänen mentyään ilmestyi rannalle vähäinen lapsi, joka tahtoi päästä toiselle rannalle. Hellävaroen asetti Mies hänet olkapäälleen ja lähti sauvallaan itseään tukien kahlaamaan virran yli. Mutta joka askeleella lisääntyi lapsen paino ja keskivirralla ehdittyään painui Mies kumaraan hänen allaan. Kuta lähemmäs toista rantaa hän pääsi, sitä raskaammaksi kävi lapsukainen hänen hartioillaan. Lähelle vedenpintaa painuneena ponnisteli hän läähättäen eteenpäin ja kerran luuli hän jo vaipuvansa virran vuolteisiin. Viimeiset voimansa ponnistaen pääsi hän vihdoinkin loppen uupuneena rannalle.

»Mikä ihmeellinen paino sinussa, lapsukainen, on, kun kokonaan uuvutit minut, jättiläisen?» huoautti hän taakkansa rannalle laskien.

Silloin lausui lapsi hämmästyneelle saattajalleen:

»Miksi ihmettelet minun painoani, sillä maailman syntitaakka lepää minun hartioillani. Minä olen se, jota sinä nämä vuodet olet niin uskollisesti palvellut.»

Samassa muuttui lapsi täysikasvuiseksi mieheksi, jonka käsissä ja jaloissa oli naulanreiät sekä kylessä avoin haava.

»Ja tästä lähin», jatkoi Kristus, »ei sinua enää pidä kutsuttaman Mieheksi, vaan sinun nimesi olkoon Kristoforos, se on niin paljon kuin Kristuksen kantaja.»

Ja siunaten ojensi hän kätensä polvistuneen Kristoforoksen yli sekä häipyi näkyvistä.

Mutta suuri onni ja autuus täyttivät Kristoforoksen sydämen ja entistä suuremmalla uskollisuudella ja hartaudella palveli hän sen jälkeen herraansa ja laajalle levisi maine hänen hurskaudestaan.

Niihin aikoihin hallitsi siinä maakunnassa jumalaton maaherra nimeltä Dagnus. Hän alkoi kadehtia Kristoforosta, jonka nuhteettomuutta kaikki ylistivät ja tekosyytösten nojalla otatti hän hänet kiinni sekä sulki tyrmään. Saadakseen hänet suistetuksi siveyden tieltä, lähetti hän vankihuoneeseen toinen toistaan kauniimpia neitoja viettelemään Kristoforosta. Mutta vanki ei horjunut, vaan käänytti sen sijaan hurskaudellaan viettelijänsäkin totiseen Kristuksen tuntemiseen.

Tästä kiihtyi Dagnuksen viha entistä suurempaan vimmaan. Hän ruoskitti Kristoforosta hehkuvilla rautaraipoilla ja istutti hänet tuliseksi kuumennettuun rautatuoliin, mutta mikään ei saanut hänen uskoa horjumaan. Päinvastoin kääntyivät hänen piinaajansa toinen toisena jälkeen, päästäkseen osallisiksi samasta uskosta.

Silloin tuotatti Dagnus Kristoforoksen huvilinnansa puistoon, jossa hän piti juhlaa jumalattomain vierastensa kanssa, aikoen häntä rääkätä kaikkien näiden läsnäollessa. Kristoforos sidottiin puuhun ja Dagnus käski taitavimman jousimiehensä nuolilla naulita vangin jäsen jäseneltä puuhun. Mutta Kristoforoksen rinnalla seisoivat muille näkymätönnä pyhä äiti ja ensimmäinen nuoli, jonka jousimies ampui, kilpistyi vankia vahingoittamatta takaisin ja puhkasi Dagnukselta silmän. Tämän nähdessään tarjosi Kristoforos päänsä, että hänen verellään parannettaisiin maaherran silmä. Hänet mestattiin ja kohta kun hänen verellään siveltiin puhjennutta silmää, parani se ennalleen.

Niin kärsi ensimmäinen kristitty suomalainen marttyyrikuoleman. Hänet otettiin pyhimysten joukkoon ja varsinkin merimiehet ja sepät pitävät häntä suojelijanaan ja esirukoilijanaan.

Hetken vaiti oltuaan lopetti isä Petrus kertomuksensa näin:

Nyt on Pyhä Kristoforos veistokuvan muodossa palannut takaisin synnyinmaahansa ja nähdessään, että tännekin on jo pystytetty Kristuksen kirkkoja, kirkasti hymy kuvapatsaan kasvoja.

Kohtalon kourissa.

Heikin messuksi v. 1351 saapui Turkuun muun muassa eräs hollantilainen laiva. Kohta kun se oli asettunut Aurajokeen, kuoli muuan laivamiehistä, joka tulomatalla oli sairastunut. Laivuri salasi hänen kuolemansa ja heittäi ruumiin yöllä virtaan. Mutta seuraavana päivänä kohosi se pinnalle ja kellui joella kaikkien nähtävänä. Se oli pahasti turvonnut ja se oli täynnä paiseita ja mustia pilkkuja.

Samana päivänä sairastui eräs porvarinrenki, joka isäntänsä puolesta oli ollut hakemassa tavaroita hollantilaisesta laivasta. Hän sai ankarointa ylenannatuskohtauksia, kainaloihin ja polviin nousi kipeitä paisumia ja kaikkialle ihoon ilmestyi samanlaisia mustia pilkkuja kuin joessa nähdyllä ruumiilla. Parin päivän kuluttua hän kuoli, mutta sitä ennen oli naapuritalossa ilmestynyt samanlaisia taudinoreita.

Musta surma oli siis saapunut Suomeen ja ihmiset valtasi häitä ja kauhistus.

Siitä oli jo paljon aikaisemmin saapunut viestejä Suomeen. Sillä vuosia sitten se oli tullut Aasiasta Etelä-Euroopan ja sanansaattajinaan maanjäritykset ja katovuodet oli se kulkenut maasta maahan, siirtyen hiljalleen mutta varmasti pohjoista kohti. Viimeisinä vuosina se oli raivonnut Saksassa, Norjassa ja Ruotsissa. Kolmella neljänneksellä olivat ihmiset vähentyneet kaikissa maissa missä se vierailut ja kokonaisia pitäjiä kerrottiin Ruotsissakin tulleen autioiksi, niin että kirkkojen kynnysten edessä rehottivat jo pajupensaat.

Ja nyt tuo hirveä vieras oli vuorostaan saapunut Suomeen!

Tähän aikaan oli Pyhän Olavin luostarissa Turussa saarnaajaveli nimeltä Tuomas. Hän oli ollut aina hiljainen ja itseensä sulkeutunut mies. Kun ulkomailta oli saapunut viestejä suurista vitsauksista, oli hän pukeutunut karvapaitaan, alkanut paastota ja ruoskia itseään sekä julistaa viimeisen ajan tulemistä. Tätä hän oli tehnyt jo vuosikautia, antaen tukkansa ja partansa kasvaa pitkäksi ja muuttuen alituisesta paastoamisesta laihaksi kuin luuranko. Toiset pitivät häntä heikkomielisenä, mutta toiset hurskaana Jumalan miehenä.

Kun toinen mustan surman uhri oli kuollut ja säikähtynyt markkinakansa varustausi kiiruusti hajaantumaan tästä kovanonnen kaupungista, ilmestyi Tuomas Luostarimäen korkeimmalle kukkulalle ja kädet kaupungin yli ojennettuna huusi:

»Neljäs sinetti on avattu ja katso, hiirenkarvainen orhi on lähtenyt maata kiertämään, ja joka sen päällä istuu, sen nimi on kuolema, ja helvetti noudattaa häntä ja hänelle on annettu voima tappaa neljättä osaa maan päältä. Sillä se suuri hänen vihansa päivä on tullut ja kuka voi pysyä!»

Kauhistuneina löivät ihmiset rintoihinsa, ja toisten kiiruhtaessa pois kaupungista, riensivät toiset kirkkoon, jossa Pyhän Henrikin luut oli asetettu kansan suudeltavaksi ja jossa itse piispa suoritti esirukouksia.

Mutta Tuomas jätti tämän jälkeen luostarin ja lähti maakuntaan julistamaan viimeisen ajan saapumista. Mustaan dominikaanikaapuun verhottuna kulki tuo pörröinen, luurangoksi laihtunut munkki, jonka sisään painuneet silmät hehkuivat kuin hiilet, mustan surman edelläkävijänä kylästä kylään, saarnaten noiden ilmestyskirjan sanojen johdosta ja kehottaen ihmisiä pikaiseen katumukseen ja parannukseen. Ja kaikkialla valtasi ihmiset suuri häitä ja joukottain riensivät he pappien luokse tunnustamaan syntejään sekä kantoivat uhrikynttilöitä Pyhälle Henrikille, Pyhälle Uotille ja Erikille. Toiset tekivät suuria uhri- ja pyhiinvaelluslupauksia, toiset turvautuivat samalla kertaa sekä

pyhimyksiin että vanhoihin esi-isäin taikoihin ja muutamat pakenivat perheineen erämaihin, jättäen talonsa autioiksi.

* * * * *

Dominus Henricus, Hauhon seurakunnan kirkkoherra, oli juuri lopettanut iltamessun ja astui ulos kirkosta kanttorin seurassa, sillä muita kuulijoita ei hänellä arkipäiväin iltamessussa tavallisesti ollut. Taivaalle oli kohoamassa synkkä ukkospilvi, josta leimahteli monipolvisia salamoita. Kirkkoherra hyvästeli kanttorin ja riensi nopeasti pappilaan. Suljettuaan ikkunaluukut sytytti hän kynttilän ja perhe asettui illallispöytään, samalla kun ulkona puhkesi valtavan jyrynän säestämä rankkasade.

Mutta kuta ankarammin myrsky pauhasi ulkopuolella, sitä kotoisemmalta ja viihdykkäämmältä tuntui sisällä papin tuvassa.

Kynttilä valaisi siistiä huonetta jykevine uuneineen, avarine uudinsänkyineen, astiahyllyneen ja nurkkaan ripustettuine ristiinnaulitunkuvineen. Herra Henrik oli vasta kolmekymmenviisivuotias mies, joka eli onnellisena perheensä keskellä ja sovussa seurakuntansa kanssa. Hänellä oli kaksi kirkassilmäistä poikaa ja pieni tyttö, joista oli vaikea sanoa, olivatko he enemmän isän vai äidin näköisiä, sillä molemmat vanhemmat muistuttivat siinä määrin toisiaan, että heitä olisi outo luullut sisaruksiksi — seikka, jonka ihmiset sanoivat todistavan heidän avioliittonsa onnellisuutta.

»Hyvä Jumala, minkälainen ilma siellä nousi!» sanoi vaimo ja teki ristinmerkin.

»Onkin ollut koko kesän niin tukala helle», huomautti siihen kirkkoherra. »Mutta hyvän vuoden me saamme, elleivät rukiit nyt mene kovin pahasti lakoon.»

»Suokoon Jumala, että tulisi leipää, sillä onhan meillä ollut peräkkäin kaksi huonoa vuotta. Viime kesänä turmelivat loppumattomat sateet viljan ja sitä edellisenä pani halla. Mutta mitä tuo on, eihän sinua vain tultane tällaisella ilmalla jonkun kuolevan luokse hakemaan?» keskeytti vaimo puhelunsa, kun oven takaa kuului voimakas kolkutus.

Kirkkoherra meni avaamaan ovea ja tupaan astui läpimärkä saarnaajamunkki, jonka kaapu oli vyötetty nuoranpätkällä ja jonka vettä valuva tukka ulottui harteille.

Se oli veli Tuomas, joka kiertomatallaan oli nyt saapunut Hauholle.

»Pax tecum, frater!» tervehti hän käheällä äänellä, herra Henrikin toivottaessa hänelle Jumalan rauhaa.

Tultuaan kynttilän valopiiriin pysähtyi munkki ja tuijotti hetken ääneti perheenäitiä ja lapsia, joista nuorin valmistausi purskahtamaan itkuun, nähdessään tuon kummitusmaisen vieraan. Sitten viittasi munkki luisevalla ja koukkuisella sormellaan äitiä ja kysyi kirkkoherralta:

»Onko tuo sinun vaimosi?»

Hämilleen joutuen nyökkäsi herra Henrik myöntävästi, minkä jälkeen munkki osotti sormellaan lapsia ja kysyi:

»Ja nuo sinun lapsiasi?»

Herra Henrik teki jälleen myöntävän eleen, minkä jälkeen munkki ojensi kätensä ylös ja äänensä korottaen lausui:

»Voi sinua, sinä Belialin pappi, joka elät saastaisessa liitossa Eevan tyttären kanssa, vaikka tiedät, että se on kielletty kirkon palvelijalta. Sinun uppiniskaisuutesi takia on tätäkin seurakuntaa nyt kohtaava Jumalan viha. Sillä tiedä, että minun jälessäni kulkee se, joka ratsastaa hiiren karvaisella orhilla ja jonka nimi on kuolema. Musta surma liikkuu Suomessa ja jumalattomain suiden pitää parkumaan. Aja nopeasti pois ne, joiden kanssa sinulla ei ole lupa elää yhdessä ja tee pikainen parannus, että sielusi pelastettaisiin!»

Tämän sanottuaan kääntyi munkki ja palasi myrskyiseen yöhön.

»Pyhä Jumalan äiti, siinä me nyt taas olemme!» huudahti vaimo epätoivoisesti ja purskahti itkuun.

Lapset katsoivat hätäntyneinä toisesta toiseen ja alkoivat sitten omalla itkullaan säestää äitiä.

Herra Henrik oli munkin sanoista tyrmistynyt aivan sanattomaksi. Mutta nähdessään vaimonsa ja lastensa itkevän, koetti hän ryhdistää itseään ja huolettomuutta tavotellen lausui hän:

»Mitä varten, äitiseni, otat noin vakavasti tuon maankiertäjän sanat! Näithän, ettei hän ollut

täysjärkinen, vaan ylettömään paastojen ja itsekidutusten hulluannuttama poloinen. Mitä sellaisen puheista!»

»Niin, mutta tiedäthän hyvin, ettei tuo höperö ole ainoa, joka tuomitsee meidän yhdyselämämme», nyyhkytti vaimo. »Olen huomannut samaa monen seurakuntalaisemmekin käytöksessä, vaikk'eivät he olekaan mitään puhuneet.»

»Hm, sinä liioittelet varmaankin, sillä en minä ainakaan ole mitään huomannut», koetti kirkkoherra tynnyttää vaimoaan, vaikka hän itsekin oli kyllä ollut seurakuntalaistensa käytöksessä samaa huomaavinaan.

»Ja eikö hän puhunut jotakin mustasta surmasta, että se liikkuu jo täällä meidänkin maassa?» jatkoi vaimo.

»Taisipa puhua, mutta siitä tuskin on meille mitään vaaraa, jos se nyt solisikin Suomeen tullut, sillä elämmehän me täällä siksi syrjässä», vastasi kirkkoherra.

Itse asiassa häntä ei musta surma huolettanut siinä määrin kuin heidän avioliittoasiansa. Aina viime vuoteen saakka oli hän elänyt onnellisena perheensä keskellä, mutta sitten oli yhtäkkiä hänen kuten muidenkin pappien kotoinen elämä tullut perustuksiaan myöten järkytetyksi. Sen olivat saaneet aikaan piispan julkaisemat, pappien naimattomuutta koskevat statuutit.

Jo satakunta vuotta sitten, Skeningen kirkolliskokouksessa, oli säädetty selibaatti eli pappien naimattomuus pohjoismaissa. Kauan oli sitä vastustettu Ruotsissa, ja Suomessa olivat papit näihin saakka eläneet vanhan tavan mukaan avioliitossa. Niin oli herra Henrikkin papinvirkaan päästyään nainut nuoruutensa rakastetun ja viettänyt hänen kanssaan onnellista yhteiselämää. Mutta nyt oli piispa Hemming ryhtynyt tarmokkaasti toteuttamaan näihin saakka laiminlyötyä selibaattia. Viime vuonna oli hän antanut ulos statuuttinsa ja ympäri maan oli hänen puolestaan kiertänyt kaksi kaniikkia ilmottamassa papeille, että niiden, jotka olivat naimisissa, tuli ennen vuoden loppua erota perheistään ja toimittaa ne pitäjän alueelta pois, jottei kirkon omaisuus tulisi heidän kauttaan haaskatuksi. Poikkeusta ei sallittu kenenkään suhteen ja kaniikit olivat lisäksi ilmottaneet, että he seuraavan vuoden alussa käyvät tarkastamassa, onko määräys pantu toimeen.

Kuin salama oli tämä toimenpide iskenyt moneen rauhaisaan pappilaan, aiheuttaen kaikkialla surua ja epätoivoa. Mutta käskyä oli viran menettämisen uhalla noudatettava. Vuoden loppuun oli herra Henrik pitänyt perheensä kotona ja vienyt sitten vaimonsa ja lapsensa Viipuriin vanhempainsa luo. Haikea oli ollut ero ja isä oli luvannut käydä heitä tervehtimässä niin usein kuin siihen tilaisuutta tarjoutui. Sitten hän oli palannut Hauholle autioksi jääneeseen pappilaansa, hoitaakseen paimenvirkaansa.

Se oli ollut onnetonta aikaa. Koti, jossa nyt askaroi vieras emännöitsijä, oli tuntunut kylmältä ja kolkolta. Poissa oli kodin viihdyttäjät, hellä puoliso, ja vaienneet olivat lasten äänet ja tästä kaikesta olivat hänen voimakkaat perhevaistonsa suunnattomasti kärsineet. Hän oli viettänyt unettomia öitä, laihtunut ja kalvistunut. Lopulta oli hänen ikävöimisensä käynyt ihan sietämättömäksi, ja silloin hän oli päättänyt noutaa perheensä takaisin, tuli mitä tuli. Hän oli kuullut toistenkin virkaveljiensä tavalla tai toisella rikkoneen piispan ankaria määräyksiä ja se oli rohkaissut häntä päätöksessään. Eliväthän he sitä paitsi täällä Hauholla siksi syrjässä, että hänen selibaatinrikkomuksensa saattoi hyvinkin jäädä huomaamatta. Ja jos piispa tai tuomiokapitulin jäseniä milloin tulisi tarkastusmatkalle, niin saattoihan hän siksi aikaa toimittaa perheensä syrjään.

Kevättalvella hän oli tuonut perheensä takaisin. Sen jälkeen oli hän elänyt taas tyytyväisenä ja koti oli tuntunut jälleen kodilta, kun sen piirissä liikkui kaikesta huolehtiva perheenäiti ja kun huoneet kaikuvat raikkaista lasten äänistä. Hän oli nukkunut yönsä rauhallisesti ja väri oli jälleen palannut hänen kasvoilleen.

Kuitenkaan ei hän tuntenut perheonneaan enää täysin eheäksi. Piispan statuutit olivat edelleen olemassa ja niiden noudattamista valvoi kirkon esimiehen ankara silmä. Se heitti alati uhkaavan varjon hänen kotielämänsä yli. Sen lisäksi oli seurakuntalaisissakin alkanut ilmetä nyreämielisyyttä. He olivat tietysti saaneet hekin tietoonsa, mitä piispa oli säättänyt pappien naimattomuudesta. Piispa oli heille Jumalan sijainen ja sen rikkominen mitä hän sääti, oli raskas synti. Heidän pappinsa oli nyt asettunut piispan säättämisiä vastaan ja siitä saattoi koitua Jumalan rangaistus ei ainoastaan papille, vaan koko seurakunnallekin.

* * * * *

Herra Henrik oli nukkunut yönsä huonosti ja vielä enemmän olivat hänen vaimoaan vaivanneet huolettavat ajatukset ja kaiken karvaiset levottomat unet. Ainoastaan lapset olivat iloisia ja virkkuja, kuten tavallista, eivätkä näyttäneet enää muistavankaan illallista ikävää kohtausta. He kirmailivat pihanurmella, yhtä huolettomina kuin pääskysset, jotka siroasti kaarrella tuijailivat pihan yllä. Tänään

olikin harvinaisen herttainen ja raikas ilma, kuten aina ukkossateen jälkeen.

Herra Henrik oli aamiaisen syötyään käynyt katsomassa ruispeltoaan ja istui nyt päiväpaisteessa kuistilla, seuraten alakuloisin ilmein lastensa leikkiä. Hänen vaimonsa ruokki kanoja pihatossa ja kaikki oli siis näköjään niin kesäisen leppeätä ja rauhallista kuin koskaan.

Mutta kun hän hetkisen kuluttua irrotti katseensa tästä kotoisesta taulusta ja antoi sen kiertää ympäristöä, näki hän kirkon luona miesjoukon, joka lähenei pappilaa. Ikävät aavistukset täyttivät hänen mielensä, kun hän näköjään rauhallisena istui paikallaan ja odotti tulijoita.

Miehiä oli parisenkymmentä. He olivat uhkaavan ja synkän näköisiä ja useimmat heistä olivat asetettuja. Pihaan tultuaan pysähtyivät he tiheänä ryhmänä lähelle kuistia ja joukosta astui esiin pitkäpartainen ja iäkäs talonpoika. Keihäaseensä nojautuen puhui hän:

»Koska sinä, kirkkoherra, vastoin piispan määräystä asut yhdessä perheesi kanssa, niin olemme me tulleet tänne vaatimaan, että sinun on toteltava piispaa ja erottava perheestäsi. Me olemme kuulleet, että musta surma on jo meidänkin maassamme liikkeessä ja me emme tahdo, että Jumala tuhoaa pitäjämme sinun uppiniskaisuutesi takia. Toimita siis heti perhe pois luotasi, jos mielit elää rauhassa kanssamme.»

»Muutoin poltamme me pappilan perustuksiaan myöten», lisäsi johtajan sanoihin uhkaava ääni miesjoukosta.

Herra Henrik nousi paikaltaan ja ääni kiihtymyksestä väristen vastasi:

»Miltä teistä itsestänne tuntuisi, jos teitä kotinne polttamisen uhalla käskettäisiin eroamaan vaimostanne ja lapsistanne? Minun avioliittoni on solmittu Jumalan edessä ja mitä Jumala on yhteen liittänyt, sitä ei ihmisten pidä erottaman, sanoo pyhä kirja. Kuinka te siis uskallatte sekaantua Jumalan tuomiovaltaan ja tulla sielunpaimenenne luo esittämään niin julmia vaatimuksia?»

Kun kukaan miehistä ei pitänyt kiirettä tähän vastaamaan, jatkoi hän:

»Enkö minä ole aina elänyt sovinnossa teidän kanssanne ja ollut valmis yöllä ja päivällä täyttämään paimenvirkani vaatimukset? Olenko minä kieltänyt keneltäkään sakramenttia, sortanut köyhiä tai kiskonut liikoja kymmenyksiä?»

Näiden kysymysten johdosta nolostuivat miehet huomattavasti, kunnes joukon johtaja otti jälleen puheenvuoron ja lausui:

»Se on kyllä totta, että sinä olet aina menetellyt kohtuullisesti meidän kanssamme, emmekä me sinua muusta syytäkään kuin siitä, että sinä et ole totellut piispan käskyä. Emme me yksinkertaiset miehet tunne pyhää kirjaa, vaan pidämme kiinni siitä, että mitä piispa sanoo tai päättää, se on oikein. Siinä me pysymme ja vaadimme sinua kiiruimmiten tekemään, mitä piispa on käskenyt, sillä muutoin meitä kaikkia uhkaa perikato.»

Piispan määräykseen vetoaminen sai kirkkoherran sanattomaksi. Masentuneena ja vaieten loi hän katseensa alas, minkä johdosta miesjoukon uhka kohosi ennalleen. Johtaja lausui vielä:

»Ylihuomenna me tulemme takaisin ja jos silloin tapaamme täällä vielä kaikki ennallaan, niin silloin ryhdymme me enempään.»

»Poltamme pappilan perustuksiaan myöten!» lisäsi äskeinen uhkaava ääni.

Tämän jälkeen lähti miesjoukko pihasta.

Herra Henrik tirkisteli sekavin tuntein heidän jälkeensä ja astui sitten tupaan, jonne hänen vaimonsa oli lasten kanssa vetäytynyt. Vaimo oli kuullut kaikki ja jakkaralle vaipuneena itki hän ääneensä.

»Tämä on kaikki sen munkki-hullun työtä!» virkahti Herra Henrik jotakin sanoakseen ja istui neuvotonna vaimonsa viereen.

»Tyynnyhän nyt, äitiseni, en minä jätä. teitä kenen hyvänsä uhkauksista», koetti hän tätä lohduttaa.

»Mutta nehän uhkasivat polttaa kotimme», vaikeroi vaimo.

»Sitä he toki varovat tekemästä!» vastasi mies.

Sen hän sanoi ainoastaan vaimoan tyynnyttääkseen, sillä miesten uhkaavasta käytöksestä tiesi hän, että he lähenevän mustan surman pelottamina olivat valmiit mihin tahansa.

Hetken kuluttua kohotti hän painuneen päänsä ja lausui:

»Meidän on viisainta väistyä, ainakin toistaiseksi. Lähdemme jälleen Viipuriin, ja ellemme enää voi yhdessä elää täällä Hauholla, niin jätämme sen kokonaan. Minä opettelen isäni ammatin ja rupean porvariksi Viipurissa. Silloin meitä ei voi kukaan enää pakottaa erilleen.»

Nämä kirkkoherran sanat tynnyttivät ja rohkaisivat vaimoa. Hän kuivasi kyyneleensä ja vastasi:

»Lähtekäämme jo huomispäivän kuluessa, sillä minä en voi täällä enää viettää levollista hetkeä.»

* * * * *

Hyvissä ajoin seuraavana päivänä oli perhe matkavalmiina. Pappilassa oli kaksi hevosta ja niistä seurasi toinen matkalle lähtijöitä. Sen selkään sälytettiin tarpeellisimmat mukaan otettavat tavarat sekä kaksi nuorinta lasta. Isä ja äiti sekä vanhin poika saivat suorittaa matkan jalkaisin. Renki ja palvelijatar jäivät pappilaan pitämään huolta karjasta sekä korjaamaan eloja. Talvikelillä aikoi sitten kirkkoherra käydä hakemassa muun omaisuutensa Viipuriin.

Niin lähti tämä aikakauden tylyn katsantokannan vainoama, kodistaan hädetty perhe vaivaloiselle matkalleen, isän taluttaessa hevosta ja äidin sekä vanhimman pojan astellessa hänen rinnallaan.

Kaikkialle olivat jo viestit levinneet mustan surman tulosta ja peljästyneinä kyselivät ihmiset toisiltaan, mitä heidän tuli tehdä henkensä pelastaakseen. Pari päivää matkalla oltuaan yöpyivät pakolaisemme myöhään illalla erääseen taloon Hollolassa. Kun aamulla noustiin levolta, jäi yksi talon miehistä vuoteelleen valittaen ja vääntelehtien. Hänen ihossaan näkyi tummia pilkkuja: mustan surman kaameat merkit.

Peljästyneinä kiiruhtivat silloin matkalaisemme taipaleelle.

Mutta ennenkuin he ehtivät seuraavaan yöpaikkaan, sai nuorin lapsi ylenannatuskohtauksen, valittaen kipua sisällään sekä pyörrytystä päässään. Heille ei sen takia annettu yösjaa ja vihdoinkin täytyi heidän sairaan lapsensa kanssa tunkeutua omin lupinsa erään talon saunaan. Lapsukainen valitti tuskiaan koko yön ja aamulla oli hänen ruumiinsa mustien pilkkujen peittämä. Iltapäivällä hän matkalla oltaessa huokasi viimeisen henkäyksensä. Epätoivoiset vanhemmat hautasivat hänet omin käsin Valkealan kalmistoon, jatkaen sen jälkeen kiiruusti matkaansa.

Onnellisesti pääsivät he moniaan päivän kuluttua Viipuriin ja asettuivat herra Henrikin vanhempain luo. Mutta kun he olivat kolme päivää olleet perillä, valtasi ihmiset Viipurissa kauhistus, sillä musta surma oli kaupungista vienyt ensimmäisen uhrin.

»Se seuraa meidän kantapäillämme», sanoi herra Henrikin vaimo, joka nuorimman lapsensa kuoleman johdosta oli vaipunut lohdukkomaan suruun. »Kunpa taivaan pyhät varjelisivat edes toisia lapsiamme!»

Hän kävi siitä lähtien joka päivä kirkossa rukoilemassa pyhää neitsyttä varjelemaan lapsiaan, paastosi ja uhrasi kynttilöitä pyhimyksille. Mutta kaikista näistä varokeinoista huolimatta sairastui toinen heidän pojistaan ruttoon ja kuoli parin päivän kuluttua. He tulivat silloin olleeksi kaksi viikkoa Viipurissa. Musta surma levisi nopeasti kaupungissa. Porvarit sulkivat porttinsa ja ikkunaluukkunsa ja koko kaupunki oli kuin kuollut. Portinpieliin liidulla vedetyt ristit osottivat taloja, joissa rutto parhaillaan vieraili. Ruumiita kuljettavat vankkurit olivat ainoat, jotka kolisivat autioilla kaduilla. Ilma oli seisova ja helteinen, vesi meressä oli ellottavan viheriää ja kaikki tuntui olevan mätänemistilassa. Porvarit savustivat talojaan katajanhavuilla ja kaikista lakeisista pöllysi musta, kitkerä savu, joka laajeni liikkumattomaksi pilveksi kaupungin päälle.

Herra Henrik taisteli synkkämielisyyttä vastaan, joka uhkasi riistää häneltä kaiken toimintatarmon. Pelastaakseen vaimonsa ja ainoan jällellä olevan lapsensa päätti hän kiiruusti paeta tästä turman pesästä. Hänen vaimonsa oli epätoivoon menehtymäisillään ja hän piti turhana pakenemista.

»Tämä on Jumalan rangaistusta siitä, että me olemme eläneet yhdessä senkin jälkeen, kun piispa sen meiltä kielsi», vaikeroi hän.

»Ei Jumala voi olla julma, vaikka piispa onkin», väitti herra Henrik.

Mutta kaikesta huolimatta oli häneen itseensäkin alkanut juurtua usko, että Jumala tuon ruttotaudin kautta tavoittelee erikoisesti häntä. Mutta hän tahtoi viimeiseen saakka taistella sellaista käsitystä vastaan. Hän sai vaimonsa taivutetuksi pakoon ja niin he eräänä päivänä kolmisin lähtivät ruton saastuttamasta kaupungista, matkansa määränä aluksi Jääski, jossa herra Henrikin äidillä oli sukulaisia.

Mutta kohta kun he olivat päässeet perille sukulaistaloon, oli poika laskettava sairaana vuoteelle. Musta surma oli tullut heidän matkassaan Jääskeenkin. Ihmiset valtasi täällä kuten muuallakin kauhistus. Talonväki jätti kotinsa ja yks kaks huomasi herra Henrik olevansa vaimonsa ja sairaan poikansa kanssa yksin autiossa talossa.

»Jätä meidät yksin, rakas Henrik, ja pelasta itsesi, sillä Jumala on päättänyt meidän kuolemamme», sanoi vaimo nöyrällä alistuvaisuudella. »Minä näin viime yönä unissani pyhän neitsyen, joka näytti minulle kuolleita lapsiamme. Siitä minä tiedän, että minä itsekin pian seuraan heitä.»

Mutta herra Henrik ei tahtonut kuullakaan sellaista, että hän jättäisi rakkaimpansa yksin kuolemaan. Vuorotellen valvoi hän vaimonsa kanssa pojan vuoteen ääressä ja kun äitiin toisen päivän iltana ilmestyivät ensimmäiset ruton oireet, hoiti hän yksinään heitä kumpaakin. Kun pojan valitukset olivat ainaiseksi vaienneet, oli äidin iho jo täynnä noita pelottavia pilkkuja ja hänen tuskansa korkeimmillaan. Syömättömyydestä ja valvomisesta nääntyneenä istui herra Henrik hänen vuoteensa reunalla ja koetti tehdä voitavansa tuskien lievittämiseksi. Kaikki oli hänestä kuin paha unennäköä ja hän toivoi ainoastaan, että rutto mitä pikimmin iskisi häneenkin.

Pian vaikenivat vaimonkin valitukset ja herra Henrik oli yksinään kahden kuolleen kera autiossa kylässä. Konemaisesti toimitti hän vainajansa maan poveen ja laskeusi sitten tylsän horroksen vallassa vuoteeseen odottamaan kuolemaa.

Mutta kuolema ei huolinut hänestä ja hän heräsi jälleen, nukuttuaan kokonaisen päivän ja yön. Hän tajusi ainoastaan hämärästi, missä hän oli ja mitä viime päivinä oli tapahtunut. Hänen ymmärryksensä yli oli laskeutunut tumma verho, joka esti häntä tajuamasta onnettomuutensa suuruutta. Jonkunlainen vaisto pakotti hänet kuitenkin lähtemään pois tuosta kylästä, jota painosti kuoleman autius.

* * * * *

Syksy oli jo myöhälle kulunut, kun herra Henrik eräänä päivänä ilmestyi jälleen Hauholle, istuen laihaan ja takkuisen hevosen selässä. Itse hän oli vieläkin laihempi, silmät syvälle painuneet, iho kellertävä ja tukka ja parta ruokkoamattomat. Häntä olisi ollut vaikea tuntea entiseksi nuorteaksi ja vereväksi kirkkoherraksi, jos kylässä olisi ollutkin joku hänen tuloansa näkemässä. Mutta kaikki talot olivat autioina, sillä toisista oli musta surma korjannut asukkaat, toisista olivat väet taas paenneet etäisiin metsäsaunoihin, välttyäkseen siellä korven kätköissä hirmukuoleman kynsistä.

Autio oli pappilakin, jonka pihalla herra Henrik laskeusi hevosen selästä. Kiireisin askelin kuin jotakin kauan ikävöityä tavatakseen riensi hän sisälle ja tavatessaan huoneet tyhjinä, kuvastui hänen harhailevassa katseessaan ikävä pettymys. Hän otti kirkon avaimet käteensä ja lähti temppeleä kohti, joka kylän keskellä kohotti jyrkän harjansa taivasta kohti. Hän polvistui alttarin eteen ja rukoili kauan ja hartaasti, että Herra Jumala auttaisi häntä löytämään jälleen vaimonsa ja lapsensa. Päätettyään vihdoin rukouksensa kiipesi hän kellokastariin ja alkoi soittaa kelloja. Sitä teki hän myöhäiseen iltaan saakka, pistäytyen aina välistä luukun ääressä tähyämässä autioon ympäristöön.

Seuraavana päivänä jatkoi hän samalla tavoin soittamista. Puolen päivän seuduissa lähenei kirkkoa muutamia ihmisiä, jotka taukoamaton kellonsoitto oli houkutellut metsän kätköstä kylälle. Kun he arkailleen pysähtyivät kirkkotarhan portille, ilmestyi kellokastarin luukkuun herra Henrik, joka ensin heitä ääneti tähystelyään huusi:

»Rakkaat seurakuntalaiset, ettekö tiedä, missä minun vaimoni ja lapseni ovat? Ellette tiedä, niin tulkaa minun kanssani kirkkoon rukoilemaan, että Jumala auttaisi minua löytämään heidät!»

Mutta tuntiessaan tuon haamun kaltaisen olennon omaksi kirkkoherrakseen tekivät seurakuntalaiset kammoksuen ristinmerkkejä ja vetäytyivät kiiruusti takaisin metsiin.

Huomatessaan kylän jälleen autioksi ja äänettömäksi jatkoi herra Henrik kellojen soittamista. Aamusta iltaan kaikui siten kellonsoitto. Ja kun metsissä piileskelevät seurakuntalaiset myöhäisinä myrskyiltoina kuuluivat kellojen kumeasti moikuvan, tekivät he kammoksuen ristinmerkkejä ja rukoilivat pyhää Henrikkiä suojakseen.

Mutta vihdoin lakkasivat kellot soimasta ja kun asukkaat talven tullen palasivat kylään, ei herra Henrikiä näkynyt missään. Eivätkä he sen koommin kuulleet kirkkoherrastaan. Hän oli lähtenyt jälleen harhailemaan ja häipynyt niiden onnettomien joukkoon, jotka itseään kiduttavina katumuksen tekijöinä ja suurten onnettomuuksien ruhjomina mieluoloina kiertelivät maata.

Uusi sielunpaimen.

Herran vuonna 1530 tekivät Kalajoen pitäjän miehet sangen pakanallisen teon: he surmasivat oman sielunpaimenensa. Vaikka elettiinkin uskonnollisessa murroskaudessa, eivät tähän papinmurhaan olleet kumminkaan syynä mitkään uskonnolliset seikat, vaan aiheutti sen varsin tavallinen ja arkipäiväinen riita.

Kalajokelaisilla oli muutamia vuosia ollut pappina herra Mikael, joka kuului Tavastien ylimyssukuun. Aatelisvaistojaan noudattaen sortii hän kansaa ja pyrki kiskomaan liikoja veroja. Mutta tällöin jo piti paikkansa sananlasku, että aateliset ja kravut eivät menesty Pohjanmaalla. Ja niinpä tapahtui eräänä päivänä, että pappilan rannassa Hylkikiven luona, jossa mereltä palaavain pyyntimiesten oli tapana maihin laskea, syntyi kiivas riita hylkeenpyytäjien ja herra Mikaelin kesken, joka miehineen oli laskeutunut rantaan periäkseen kymmenykset saaliista. Riita kehittyi lopulta käsirsyksi ja siinä tappelun tiimellyksessä sai herra Mikael surmansa.

Nyt saivat kalajokelaiset olla joitakin aikoja ilman pappia. Mutta kun tieto tapahtumasta ennätti kuninkaan korville, suuttui hän kovin ja käski Martti-piispan lähettää Tavastin sijalle sellaisen papin, joka pystyisi pitämään villit kalajokelaiset terveellisessä kurissa. Kuninkaan oli kuitenkin helpompi antaa käskynsä kuin piispan panna se toimeen, sillä yksikään pappismies ei ollut juuri halukas lähtemään sielunpaimeneksi mokomaan seurakuntaan. Mutta joku täytyi lopultakin saada edustamaan kirkon arvovaltaa Kalajoella, sillä muutoin sen asukkaat uhkasivat painua takaisin pakanuuden pimeyteen.

Vihdoin ilmestyi eräs tarjokas. Se oli Turussa yleisesti tunnettu teini Gregorius Henrici Keiraskius. Hän ei suinkaan ollut enää mikään poikanulikka, sillä iäkkäänä kouluun tultuaan oli hän siellä venynyt kohta kymmenisen vuotta. Hänen täysipartainen, hartiakas ja täyteläinen muotonsa osotti, että hän viihtyi paljon mieluummin olutkrouveissa kuin kirjan ääressä ja että hänestä oli hauskeempaa mellastaa öisissä katutappeluissa tai tehdä kaikenlaisia kepposia kunnon porvareille kuin istua koulutuvassa raamatun alkukieliiä tutkimassa. Rauhaa rakastavat porvarit olivat senkin seitsemän kertaa mananneet tämän oluenkarvaisen Apollon pojan sinne missä pippuri kasvaa, mutta siitä huolimatta oli hän vuodenajan säännöllisyydellä palannut joka syksy Turkuun.

Nyt tarjoutui hän siis villien kalajokelaisten sielunpaimeneksi. Piispaa ja kapitulin jäseniä tosin hieman arvelutti ottaa vastaan tämän kunnianarvoisan papinehdokkaan tarjousta, mutta kun valinnan varaa ei ollut ja kun koulunjohtaja, päästäkseen viimeinkin tästä iäisestä oppilastaan ja niistä valituksista, joita porvarit yhtämittäa juoksivat hänestä tekemässä, selitti hänet kutakuinkin kypsäksi pääsemään koulusta, päättivät he hyväksyä hänet kysymyksen alaiseen virkaan. Olihan sitäpaitsi syytä toivoa, että hän tuohon vastuunalaiseen virkaan astuttuaan jättäisi ilkivaltaiset tapansa ja muuttuisi elämänvaelluksessaan vakaammaksi. Sellaistahan oli usein ennenkin tapahtunut.

Papinkokelas Gregorius Henrikinpoika Keiraskius laskettiin siis koulusta, vihittiin papiksi ja valtuutettiin hoitamaan Kalajoen kirkkoherran virkaa. Porvarit mielissään siitä, että kaupunki vihdoinkin pääsi hänestä ainaiseksi, keräsivät keskuudestaan hänelle joltisenkin rahasumman matkavaroina. Niillä hankki dominus Gregorius tuliluikun, puolikymmentä suurta ja äkäistä susikoiraa, palkkasi hartevan rengin ja lähti niin matkalle etäiseen seurakuntaansa.

* * * * *

Tietämättömänä näistä seurakunnassa sattuneista muutoksista ja yleensä aikakauden suurista mullistuksista viljeli Junno Junnonpoika isältä perittyä uutistalooan pienen Ppyänjärven rannalla, noin seitsemisen penikulmaa Kalajoen suusta ylöspäin. Täällä saakka oli asutus vielä ani harvaa. Hänen isänsä oli ollut ensimmäinen asukas penikulmain laajuisella alueella. Eräretkillään oli hän kulkenut jokivartta ylöspäin, poikennut sitten seurailemaan pienen sivujoen varsia, kunnes oli saapunut sen alkulähteelle. Paikka oli tuntunut hänestä miellyttävältä, hän oli kaatanut kaskan järveen viettävälle rinteelle ja asettunut sinne myöhemmin vakinaisesti asumaan, jättäen kuollessaan talon pojalleen.

Junno Junnonpoika eleli siis täällä mitä täydellisimmässä erämaan rauhassa. Ainoastaan harvoin, milloin tarvitsi myydä kertyneet turkikset sekä uudistaa suolavarastoa, tuli hänellä käydyksi jokisuulla tai Salon markkinoilla. Silloin kävi hän aina myöskin kirkossa. Sillä pakana hän ei suinkaan ollut, vaan oli hänet poikasena — hän muisti sen itsekin — kastettu kolmiyhtheisen Jumalan nimeen. Mutta muutoin hänellä oli tästä kolmiyhtheisestä Jumalasta sangen hämärä käsitys. Se olikin yhdessä pyhimysten kanssa sekaantunut hänen mielikuvituksessaan esi-isäin vanhoihin haltioihin, niin että esimerkiksi Neitsyt Maaria ja Mielikki Metsänemäntä hyvin saattoivat vaihtaa paikkaa keskenään. Hän palvelikin sekaisin näitä kaikkia, mikäli hän pyyntitoimissaan tunsii tarvetta turvautua jumalallisiin voimiin.

Hänen vaimoonsa oli ristinusko juurtunut nähtävästi syvempään, sillä hän oli jo jonkun aikaa ollut levoton heidän nuorimmasta pojastaan, jota ei oltu vielä ristillä käytetty, vaikka se alottikin jo neljättä ikävuottaan. Vaimo oli viime aikoina huomannut, että poika nukkui hyvin levottomasti ja arveli sitä pahalaisen ahdistelevan, kun se oli vielä kastamaton.

»Mitäpä se paholainen sitä kummemmin hätyyttäisi kuin minuakaan, sillä olinhan minäkin jo kuusvuotias, ennenkun ristille vietiin», lohdutti häntä Junno. »Viedään sitte ristille kun ilmestyy muutakin asiaa jokisuulle. Kyllä kai se niin kauan nahoissaan pysyy.»

»Mutta suolatkinhan alkavat olla jo lopussa», väitti vaimo.

Tämä oli Junno Junnonpojasta paljon painavampi seikka kuin pojan ristille vieminen. Kun hän vielä lisäksi otti huomioon sen, että nyt touonteon jälkeen oli varsin joutilas aika, niin suostui hän lopulta vaimonsa ehdotukseen.

Iloisena ryhtyi tämä lähtövalmistuksiin, säälien konttiin viikon eväät. Junno Junnonpoika puolestaan täytti toisen kontin, jossa sai sijansa pari ketunnahkaa sekä hyvänpäiväinen kimppu oravannahkoja. Niillä oli vaihdettava suoloja turkulaisesta laivasta, joita pitkin kesää tapasi jokisuussa kauppaan tekemässä. Niin asettuivat he, ristilapsi kolmantena, pieneen ruuheen ja lähtivät korprien halki luikertelevaa jokea lipumaan alas merenrannikolle.

* * * * *

Puolen päivän aikaan he seuraavana päivänä saapuivat jokisuulle ja nousivat maalle pappilan rannassa. Taloa lähestyessään kohtasivat he ensimmäiseksi pitkäselkäisen rengin, joka seiso päiväpaisteessa piha-aidan nojalla ja leuka nojattuna nyrkkeihin unisin silmin katsoa maurotti tulijoita.

Junno Junnonpoika tervehti ja kysyi, oliko pappi kotosalla.

»Mitäs teillä hänelle on asiaa?» kysyi vuorostaan renki, jonka lausumatapa ilmaisi hänet etelänpuolen mieheksi.

»Lapsi olisi kastettava», vastasi Junno Junnonpoika.

»Tuoko tuossa?» kysyi renki laiskasti ja kipristi toista silmänsä poikaa kohti, joka seiso isän ja äidin välissä.

»Se juuri.»

»No mikä kiire tuolla nyt on ristille? Olisitte antaneet olla siksi kun hän itse olisi tullut kastettavaksi, niin hän olisi voinut samalla päästä ripillekin», välötti renki pilkallisesti.

Tämä suututti jo Junno Junnonpoikaa ja hän uudisti nyt kysymyksensä paljon vaativammassa äänilajissa.

Renki oli hetken aikaa vaiti, sylkäistä tirskautti sitten hammastensa välitse ja sanoi:

»Kirkkoherra on päivällislevolla ja jos sinua haluttaa, niin mene herättämään.»

Tätä sanoessaan virnisteli hän häijynkurisesti aivankuin tahtoen sanoa, että menehän, kyllä siellä korvasi kuumennetaan.

Mutta Junno Junnonpoika otti asian vakavasti ja lähene porttia astuakseen pihaan. Renki pidatti hänet kuitenkin puolitiessä ja sanoi:

»Ei kirkkoherra täällä ole, hän nukkuu tuolla», ja samalla osotti renki avonaiselle kentälle, jossa muutaman kymmenen sylen päässä talosta oli noin viiden tai kuuden kynnärän korkeisten tolppien nenään rakennettu aittaa muistuttava pienuinen huone.

Junno Junnonpoika oli kyllä joelta noustessaan pannut sen merkille ja ihmetellyt itseksensä, että mikähän harakanpesä siihen on rakennettu. Epäillen kysyi hän:

»Ettäkö kirkkoherra olisi tuolla nukkumassa?»

»Sielläpä niin», vakuutti renki. »Missäpä täällä Kalajoella muuallakaan uskaltaisi pappi nukkumaan heittäytyä!»

Junno Junnonpoika uskoi rengin laskevan häijynilkistä pilaa, mutta saadakseen lähempää katsella tuota omituista rakennusta alkoi hän hiljalleen astella sitä kohti. Vaimo seurasi ristilapsen kanssa perässä.

Vasta lähemmäs tultuaan huomasi Junno Junnonpoika, että huoneen alla tolppien välissä lojui päivää paistattaen puolikymmentä suurta koiraa. Tulijain askeleet kuullessaan kohosivat ne jalkeille, paljastaen kymmenen uhkaavaa hammasrivää. Toiset haukahtelivat äksyesti, toisten kumeasti muristessa.

Junno Junnonpoika pysähtyi ehdottomasti ja oli juuri aikeissa palata takaisin portille, jossa renki nauraa virnotti hänen pelästykselleen, kun ilmaan rakennetun huoneen ovi samalla rämähti auki. Siitä pisti esille avarareikäinen tuliluikku, minkä jälkeen sieltä tuli näkyviin dominus Keiraskiuksen pyöreä ja karvainen pää. Tähysteltyään varovasti ympäristöä ja tultuaan vakuutetuksi, ettei mitään vaaraa ollut uhkaamassa, lasi hän pyssyn kädestään ja komensi rämeällä äänellä koirat vaikenemaan. Tämän jälkeen tarttui hän nuoraan, jolla tikapuut oli nostettu ylös, avasi solmun ja laskea hurautti ne alas, alkaen sitte perä edellä ähkien kömpiä maahan.

Saatuaan jalkansa tukevasti maanpinnalle venytteli hän perusteellisesti jäseniään ja haukotteli unenjäännökset ruumiistaan. Vasta sen tehtyään lähenei hän vieraita ja ärähti:

»Mitä tekemistä teillä on täällä?»

Junno Junnonpojan oli vieläkin vaikea uskoa olevansa papin kanssa tekemisissä. Kuitenkin vastasi hän tuoneensa lapsen kastettavaksi.

»Noin iso poika!» ärähti kirkkoherra. »Miksei sitä aikanaan ole tuotu kastettavaksi?»

Junno Junnonpoika selitti sen johtuvan siitä, että hän asuu niin kaukana kirkolta. Siihen ei kirkkoherra väittänyt enää mitään, kysyen sen sijaan:

»Mutta onko sinulla maksaa lapsesi ristiminen?»

»Tuota, pitääkö se maksaakin?» ihmetteli Junno Junnonpoika.

»Vieläkö sitä kysytkin?» tiuskasi kirkkoherra. »Vai pitäisi teille papinmurhaajille ilmaiseksi toimittaa niin tärkeät ja kallisarvoiset asiat kuin ihmissielun ottaminen kristillisen seurakunnan jäsenyyteen! Ettes häpeä!»

»En minä tosiaankaan arvannut sitä varten varata mitään maksua», päivitteli Junno Junnonpoika neuvotonna. »Eikö kirkkoherran sopisi vartoa siksi kun minä uudelleen tulen täällä jokisuulla käymään?»

»Vai vartoa? Ei niistä mitään!» ärjäsi herra Gregorius.

Junno Junnonpoika vaihtoi kuiskaten jonkun sanan vaimonsa kanssa ja lausui sen jälkeen:

»Täytynee sitten koko kastaminen jättää sikseen», ja hän varustausi lähtemään.

Mutta herra Gregorius oli tällä välin kiinnittänyt katseensa hänen konttiinsa, jonka kielen alta pisti näkyviin ketunhäntä. Hän pysäytti nyt Junno Junnonpojan kysymällä:

»Mutta mitäs sinulla on tuolla kontissasi?»

»Pari ketunnahkaa vain sekä lisäksi nippu oravannahkoja.»

»Olkoon menneeksi, kyllä minä suostun niidenkin hinnasta toimittamaan kasteen», ehätti herra Gregorius sanomaan.

»Mutta eivät ne nyt joutaisi siihen tarkotukseen», selitti Junno Junnonpoika hämillään. »Niillä piti meidän vaihettaa suoloja, kun entiset ovat aivan lopussa.»

Hän neuvotteli jälleen hiljaa vaimonsa kanssa ja jatkoi sitten:

»Niin että kyllä se pojan kastaminen saa nyt jäädä sikseen.»

Sen sanottuaan kääntyi hän lähteäkseen. Mutta tuskin oli hän ehtinyt ottaa kahta askelta, kun hänet tällä kertaa pysäytti koiralauma, joka isäntänsä viittauksesta vihaisesti muristen ja hampaitaan näytellen ympäröitsi hänet vaimoineen ja poikineen.

»Vai niin, että sinä aiot jättää lapsesi pakanaksi?» ärjyi herra Gregorius. »Mutta sitä minä en aio sallia! Minut ovat kuninkaallinen majesteetti ja piispa asettaneet teitä kaitsemaan ja minun on vastattava heille siitä, ettei seurakunnassa löydy pakanoita. Suorita siis siekailematta ulostekosi ja anna lapsesi kastettavaksi!»

Kun Junno Junnonpoika näytti vieläkin empivän, antoi herra Gregorius vihjauksen koirilleen, jotka yhä äkäisemmin muristen siirtyivät pari askelta lähemmäs. Tällä välin oli renkin jättänyt portinpielen ja asettui nyt isäntänsä rinnalle, kädessään heinähanke. Aseman muuttuessa näin uhkaavaksi, harkitsi Junno Junnonpoika viisaimmaksi laskea kontin selästään sekä tyhjentää sen sisällön herra Gregoriukselle. Tämä osotti huomattavia lauhtumisen merkkejä ja komentaen koirat poistumaan ojensi

hän turkikset rengille sekä lausui:

»Vie nuo aittaaan ja hae karjakko käsiisi. Saatte molemmat tulla kirkkoon kummeiksi.»

* * * * *

»Vei kun veikin, mokoma, ne nahat!» päivitteli Junno Junnonpoika äkeissään, asettuessaan vaimoineen ja poikineen jälleen ruuheen ja lähtiessään sauvomaan virtaa ylös. »Ilman suolan murenetta saamme nyt palata kotiin, sillä eipä uskonut laivuri tavaraansa velaksi. Hukkaan meni koko matka!»

»Mutta tulihan tuo nyt edes poika kastetuksi», koetti vaimo lohduttaa.

»Siitä minä viis!» vastasi mies. »Ja paljonko sinä sitte luulet tuollaisen papin toimittaman kasteen merkitsevän? Ihan yhtä, vaikka minä itse olisin sen tehnyt siellä Ypyänjärvellä», ja äkeissään työnteli hän ruuhta pitkin lykkäyksin ylös virtaa.

Illan tullen yöpyivät he Jutila-nimiseen uutistaloon, joka oli virran äyräällä parin penikulman päässä jokisuulta. Talon oli joku aika sitten perustanut yksi edellisen kirkkoherran surmaajista, sillä rintakylillä joensuussa ei hän ollut sen jälkeen uskaltanut asua.

Kun matkamiehet olivat ehtineet kotiutua avaraan pirttiin, jonka valkeita seinähirsisiä ei savu ollut vielä ehtinyt perinpohjaisemmin kiillottaa, tuli isäntä kyselemään jokisuun kuulumisia, sillä itse ei hän ollut siellä sen koommin käynyt.

»Eipä meillä ole mitään hupaista kerrottavaa», vastasi Junno Junnonpoika alakuloisesti. »Suoloja meidän piti sieltä vaihettaa, mutta pappi kerkesi koirineen tulla väliin ja riistää suolain hinnan.»

Isännän mielenkiinto virisi ja hän tiedusti asiaa tarkemmin. Ilahtuneena toisen myötätunnosta kertoi nyt Junno Junnonpoika yksityiskohtaisesti, kuinka kaikki oli tapahtunut.

Isäntä tiesi jo yhtä ja toista uuden papin tavoista. Hän kertoi puolestaan kuulemansa ja lausui lopuksi:

»Melkoinen oli jo se entinenkin, mutta tuhatta paremman me näymme saaneen tästä uudesta!»

Erikoisesti näytti häntä harmittavan se, että pappi oli Junno Junnonpojalta niin julkeasti riistänyt suolan oston aiotut turkikset. Hän oli tovin aikaa ääneti, nojautuneena kyynärpäihinsä, kunnes hän kohotti päänsä ja lausui:

»Mutta otetaan takaisin ne sinun nahkasi!»

»Kävisiköhän tuo laatuun?» epäili Junno Junnonpoika.

»Kyllä se käy!» vakuutti isäntä. »Minulla on tässä myös muutaman kuukauden vanha perillinen, joka pitäisi viedä ristille. Minä käyn kylillä keräämässä miehiä ja sitten lähdetään joukolla papin puheille ja katsotaan, eikö lapsi saa ilmaiseksi kastetta. Samalla kovistetaan takaisin ne sinun nahkasi, ettei sinun ilman suoloja tarvitse kotiisi palata sekä opetetaan häntä muutenkin ihmisiksi elämään.»

Junno Junnonpojalla ei ollut mitään tätä järkevää ehdotusta vastaan, varsinkin kun se antoi hänelle toiveita suolain saannista. Hän siis jäi Jutilaan odottamaan, kunnes isäntä ehti saada kokoon toiset kummit, kuten hän sanoi.

Seuraavan päivän illaksi kerääntyikin Jutilaan kokonaista kahdeksan miestä, joilla kaikilla oli jotakin hampaan kolossa uutta sielunpaimenta kohtaan. Kenenkä kinttusuonia olivat herra Gregoriuksen koirat tunnustelleet, keneltä taas ne olivat lampaan ahmanneet ja toiset valittivat kymmenysten suorituksessa joutuneensa vääryyttä kärsimään. Varsinkin harmittivat kaikkia papin koirat, ja niistä päätettiin yksimielisesti tehdä loppu. Papin etelästä tuodun rengin piti niinikään saada tuntuva läksytys.

Yötä vasten lähtivät miehet soutamaan virtaa alas, sillä heidän suunnitelmaansa kuului tulla perille aamuaikaisella, jolloin pappi koirainsa vartioimana nukkui vielä paaluitassaan. Mukana seurasi Jutilan vaimo ristilapsen kanssa ja miehet olivat asestautuneet jousilla ja kirveillä.

Joki ja läheiset niityt olivat vielä usvan peitossa, kun ristisaattue saapui pappilan rantaan. Jutila antoi viimeiset ohjeet ja jouset valmiiksi viritettyinä alkoi tuo kymmenmiehinen joukko hiipien lähestyä herra Gregoriuksen korkeata makuusuoja.

Kun he olivat päässeet siitä kymmenisen sylen päähän, niin että koirat alkoivat usvan keskeltä häämöttää, nostivat nämä päätään, ja toiset jo uhkaavasti murahtelivat. Mutta samassa halkasivat nuolet viuhuen ilmaa ja siinä tuokiossa kierivät koirat ulvahdellen maassa.

»Nyt jouset pois ja kirveet käteen!» komensi Jutila.

Samassa asettui mies kunkin paalun juurelle ja kumeat kirveeniskut alkoivat paukkua. Kauan eivät he kuitenkaan saaneet rauhassa jatkaa, kun karhea ääni heidän päitensä yläpuolella huusi:

»Ketä riivatun roistoja siellä on elämöimässä? Korjatkaa luunne tai paukkuu!»

Samalla ojentui ovenraosta pyssynpiippu. Jutila oli kuitenkin varustautunut tätä varten ja tarttuen tuliluikkun riuhtasi hän sen alas, ennenkun se ehti mitään tuhoa matkaan saattaa. Sen tehtyään sanoi Jutila:

»Pysykää koreasti siellä sisällä ja pidelkää seinistä kiinni, sillä harakanpesänne romahtaa kohta alas.»

Iskut kaikuivat edelleen ja herra Gregorius ärjyi:

»Tästä te, konnat, saatte vastata kuninkaalliselle majesteetille, ja ennen ensi lumen tuloa roikkuu teistä jokainen hirsipuussa. Yhden papin te olette jo surmanneet, mutta pitemmälle ei esivalta salli teidän häijyydessänne mennä!»

Rauhallisesti vastasi Jutila:

»Emme me ole tulleet ketään surmaamaan, vaan toimme lapsen kastettavaksi. Ensinnä päätimme kuitenkin kaataa tämän tapulin, koska se mielestämme on sopimaton asuinmaja näin ison pitäjän kirkkoherralle ja koska me aikoinamme olemme sitä varten rakentaneet uhkean pappilankin. Myöskin vapautimme teidät noista susista, koska ne ovat omiaan synnyttämään pahennusta seurakunnassa. Ja nyt olkaa varuillanne ja asettakaa jalkanne peräseinää vasten, sillä me kaadamme tapulin juuri sille suunnalle.»

Miehet työnsivät poikki hakattuja tolppia ja romahtaen sortui herra Gregoriuksen makuusuoja kenttään. Vinoon vääntyneestä ovesta, joka nyt aukeni taivasta kohti, kohosi hetken kuluttua näkyviin herra Gregoriuksen porroinen pää raivon vääristämine kasvoineen.

»Ja mitä te tahdotte minusta, senkin hirtehiset?» huusi hän kiukusta käheällä äänellä ja vilkuili noita ympärillään seisovia, asetettuja miehiä.

»Sanoinhan minä jo, että me toimme tänne lapsen kastettavaksi», vastasi Jutila. »Ja sitten me vaadimme takaisin ne ketun- ja oravannahkat, jotka te tältä Junno Junnonpojalta toissa päivänä omavaltaisesti riistitte muka ristikpalkaksi.»

»Ja minä aioin vaatia sen lampaan hinnan, jonka teidän koiranne tässä tuonnoin repivät kuoliaaksi», lisäsi eräs miehistä, »mutta minä jätän sen nyt sikseen, kun kerran olemme niistä koirapedoista päässeet.»

»Mutta tähän on ilmeistä kapinaa esivaltaa vastaan!» huusi herra Gregorius. »Luuletteko minun niin vain suostuvan luovuttamaan teille takaisin laillista palkkaani? Siinä asiassa saa kuningas tuomita ja siihen saakka minä kieltäydyn kaikista papillisista toimista!»

»Sitä näkyy pitävän vähän pehmittää», sanoi Jutila miehille. »Tarttukaapas kiinni ja nostakaa se tuohon mökin seinälle ja toiset menkää sillä aikaa hakemaan se renkikin samaan lölyyn.»

Tukevat kourat tarttuivat nyt herra Gregoriukseen ja asettivat hänet pitkälleen entisen makuukammionsa päällimmäiselle seinälle, samalla kun Jutila veti nuttunsa alta esiin tervatun köydenpätkän, jonka hän oli tätä mahdollisuutta ajatellen mukaansa varannut.

Herra Gregorius ärjyi ja uhkaili, mutta kun pamppu oli Jutilan vakavan käden hoitelemana hetken aikaa leiskunut hänen selkäpuolellaan, hiljensi hän uhkauksensa ja heittäysi nopeasti armoille, luvaten täyttää miesten vaatimukset. Kun Jutila oli vielä ottanut häneltä vakuutuksen, että hän vastaisuudessa eläisi ihmisiksi heidän kanssaan eikä ryhtyisi mihinkään kostotuumiin, hellittivät miehet otteensa ja hän pääsi jälleen omille jaloilleen.

Tällä välin olivat toiset miehet löytäneet rengin tallinparvelta ja taluttivat hänet nyt esiin. Hänkin sai hyvänpäiväisen voitelen pampusta, minkä jälkeen Jutila lausui:

»Tämä olkoon sinulle opiksi! Ja jollet vielä siitä saanut tarpeeksi ymmärrystä elääksesi ihmisittain, niin ensi kerralla saat kaksinkertaisen mitan mukaan.»

Nyt pääsi renki pintehistä ja sai isäntänsä käskyn mukaan mennä hakemaan Junno Junnonpojan turkikset aitasta, jonne hän pari päivää sitten oli ne vienyt. Tämän jälkeen lähdettiin miehissä kirkkoon, jossa lapsen kastaminen toimitettiin asianmukaisine menoineen.

Kun kirkosta tultua piti erottaman, lausui Jutila herra Gregoriukselle:

»Ei meidän kanssamme ole mikään hätä eläessä, kun vaan elää oikeuden ja kohtuuden jälkeen. Jos te mielitte uudistaa entiset tapanne ja koirain avulla hoitaa paimenvirkaanne, niin me myöskin aiomme uudistaa tämän päiväisen tempun ja vieläkin tuntuvammin. Mutta jos taas esiinnytte rauhan ja oikeuden miehenä, niin meiltä saatte myös rauhan sekä lailliset saatavanne. Jääkää Herran haltuun ja kiitoksia kastetoimituksesta!»

Miehet lähtivät omille tahoilleen, herra Gregoriuksen kulkiessa muristen ja takapuoliaan tunnustellen pappilaa kohti. Nolona asteli hänen perässään renki, joka tarkoin jäljitteli isäntänsä eleitä.

Junno Junnonpoika vaihtoi turkiksensa suoloihin ja lähti sitten tyytyväisenä pyrkimään takaisin omien salojensa rauhaan.

Pitkä suomalainen.

Kasvatti emo kanoja, suuren joukon joutsenia. Tuli haukka, niin hajotti, siipilintu niin sirotti: Yhen vei Venäehelle, toisen kantoi Karjalahan, kolmannen kotihin heitti.

Uole Hakkarainen heräsi siihen, että lattia hänen allaan oli ruvennut keinahtelemaan ja hän oli kyljeltään kierahantunut vatsalleen. Hän avasi verestävät silmänsä, vääntäysi istualleen ja tapaili molemmin käsin päätään, jota porotti niin hirveästi kuin olisivat kaiken maailman kuparisepät valinneet sen työpajakseen.

Eilispäivän ja viime yön vaiheista oli hänellä ainoastaan hämärä ja katkonainen muisto. Laivahaminassa oli hän shyttänyt muutamia suomalaisia merimiehiä, joiden kanssa hän oli eri krouveissa ryyppännyt paloviinaa ja olutta. Sitten oli jossakin syntynyt ankara tappelun rytäkkä: akkunoita ja huonekaluja oli rytisten pirstoutunut ja hämärästi muisteli hän lopuksi olleensa käsirsyissä parin kolmen kivalterin kanssa. Mitä sitten oli tapahtunut, missä hän oli yönsä viettänyt ja missä hän nyt oli, sitä hänen oli mahdoton millään aivoponnistuksilla tehdä itselleen selväksi.

Lattia hänen allaan keinahteli yhä ja silmiään hierottuaan alkoi Uole tirkistellä ympärilleen, päästäkseen parempaan selvyteen olinpaikastaan. Se oli avara, soikulainen huone, jonka kaltevilla ja aukottomilla seinillä oli makuulavereita useammassa kerroksessa. Valoa huoneeseen pääsi katossa olevasta luukusta, joka nähtävästään samalla toimitti oven virkaa, koska sinne nousi tukevat tikapuut. Ei siis epäilystäkään, että hän istui laivan ruumassa.

Mutta kuinka hitossa hän oli sinne joutunut? Olisiko hän sittenkin matkalla Suomeen? Hänhän oli eilen maleksinut satamassa löytääkseen suomalaisen aluksen, joka paluumatkalle lähtiessään ottaisi hänetkin mukaansa. Ehkä hän oli puhunut asioistaan merimiehille, joiden kanssa hän oli istunut krouveissa, ja nämät sitten yöllä raahanneet hänet omaan laivaansa. Tappelukin, josta hänellä oli hämääriä muistoja, oli kenties syntynyt juuri sen johdosta.

Ruuman perällä huomasi hän joukon miehiä sekä muutamia naisia, jotka kirstujen ja tavarasäkkien päällä istuen ääneti aterioivat. Hänen teki mieli lähestyä heitä ja ottaa selkoa näistä omituisista olosuhteista, joihin hän tietämättään oli joutunut. Mutta häpeä esti häntä paljastamasta oudoille ihmisille noloa asemaansa ja lisäksi esti häntä lähestymästä pelko, että ne olisivat hänen katkerasti vihaamiaan ruotsalaisia. Sen sijaan päätti hän kavuta tikapuita kannelle ja koettaa sieltä saada jotain valkeutta tähän pimeyteen.

Tikapuihin tarttuessaan tunsi hän vasta, että hänen vahvat ranteensa olivat ylen hellät ja lähemmin tarkastaessaan huomasi hän niissä punottavat nuorien jälet. Pohkeissaan tunsi hän samanlaista kivistystä ja älysi nyt, että hän oli ollut sidottuna köysiin. No, nyt hänen raajansa kuitenkin olivat vapaat ja hampaansa yhteen purren alkoi hän kiivetä kannelle.

Hän oli hyvän joukon yli kuusi jalkaa pitkä sekä muutoin jäntevä, viisikolmattavuotias uros, puettuna Vermlannin metsäsuomalaisten tavalliseen asuun sarkamekkoineen, lapikkaineen ja vaskihelavöineen. Kasvojen pohjasävy oli avoin ja rehellinen, mutta suun ympärillä oli aikaisin herännyttä katkeramielisyyttä osottavat piirteet sekä silmissä epäluuloinen ja tuima ilme. Hän oli syntynyt Vermlannin vuorisilla sydänmailla, jonne hänen isänsä oli Kaarle-kuninkaan aikana Suomesta muuttanut.

Isä oli laajoilla kaskiviljelyksillä vaurastunut hyvin ja häntä oli kutsuttu rikkaaksi Hakkaraiseksi. Ruotsalaisetkin olivat huonoina vuosina tulleet heiltä kaskirukiita ostamaan. Mutta sitten olivat olot

muuttuneet. Kaarle-kuningas, jonka toimesta suomalaiset olivat tulleet karuja ylänkömaita asuttamaan, oli kuollut ja hänen seuraajainsa Kustaa Aadolfin ja varsinkin Kristiina-kuningattaren aikana sai ruotsalaisten talonpoikain kateus ja viha ensinnä maaherrat ja lopulta maan ylimmän hallituksenkin yllytetyksi suomalaisia vastaan. He joutuivat kokonaan lain suoja vaille ja elämä suomalaismetsissä muuttui alituisesti sissisodaksi. Murhaten ja polttaen kävivät ruotsalaiset noiden rauhallisten uutisasukasten kimppuun ja katkeroituneina maksoivat suomalaiset samalla mitalla.

Tällaisissa oloissa kasvoi Uole. Kuinka hän kymmenvuotiaana, johon ikään saakka hän oli käynyt hurstikolttuun puettuna, sai ensimmäiset housut, oli hyvin oloja kuvaavaa. Eräänä syysiltana istui hän pirtin ikkuna-aukon ääressä ja tirkisteli pimentyvälle pihalle. Silloin huomasi hän miehen, täysinäinen säkki selässään, hiipivän tanhuan halki. Luullen sitä varkaissa kähmiväksi ruotsalaiseksi, sieppasi hän seinältä isänsä luodikon ja ampui miestä, joka kellahti nurin. Mutta se sattuihin olemaan hänen oma isänsä. Kiukustuneena kampi tämä pirttiin, sillä kuula oli sattunut toiseen jalkaan. Mutta kuultuaan, että poika oli luullut häntä ruotsalaiseksi, sanoi hän tyytyväisenä äidille:

»Pojasta näkyy vääntyvän mies, pitää laittaa sille jo housut.»

Suomalaisten tila kävi vainojen kautta yhä tukalammaksi. Heitä häädettiin ilman mitään syytä raivaamiltan tiloilta, ja jotka eivät totelleet, ne tuomittiin ankariin rangaistuksiin. Kun Uolen isä käräjillä sai häätötuomion, lausui hän:

»Tuomitkoot mitä tuomitsevat, mutta minä kumminkin jään paikoilleni.»

Ja hän jäi paikalleen. Mutta kun hän nyt oli kaikkea lainsuojelusta vailla, käyttivät ruotsalaiset talonpojat tilaisuutta omalla tavallaan hyväkseen. Eräänä iltana, perheen ollessa saunassa, saapui heitä joukkokunta taloon, ympäröivät saunan ja sytyttivät sen tuleen. Niin kohtasi Hakkaraisen perhe tuhonsa.

Uole ei ollut silloin kotona ja siten pelastui hän tuosta kaameasta kuolemasta. Koditonna harhaili hän sitten ympäri suomalaisalueita ja kosti ruotsalaisille, missä suinkin joutui heidän kanssaan tekemisiin. Pitkän Suomalaisen nimellä tuli hän laajalti tunnetuksi ja peljättyksi. Hänet julistettiin henkipatoksi ja kaikkialla uhkasi häntä tuho. Kun maa siten kävi kovin polttavaksi hänen jalkainsa alla, päätti hän muuttaa takaisin isänsä maahan ja sitä varten hän pitkiä kiertoteitä myöten oli saapunut Tukholmaan, päästäkseen jonkun suomalaisen laivan mukana isänsä syntymämaahan.

Kannelle päästyään nojauti Uole laivanparrasta vasten ja antoi raikkaan tuulen jäähdytellä porottavia ohimoitaan. Laiva oli kookas fregatti, nimeltä »Aarnihaukka». Täysin purjein eteni se Tukholmasta, joka oli jo hävinnyt saarten suojaan.

Lähellä Uolea oli ryhmä tupakoivia miehiä. Yhtäkkiä havahtui Uole siihen, että hän kuuli heidän juttelevan suomeksi.

»No saakeli! Suomalaisiahan ne ovat!» pääsi Uolelta ja ilostuneena lähestyi hän miehiä.

Hän sai kuulla nyt, että »Aarnihaukka» oli matkalla Uuteen Ruotsiin Delaware-joen suussa Pohjois-Amerikassa. Laivassa oli kolmisensataa suomalaista, joista suurin osa oli ollut rauhattomiksi julistettuja, kuten Uolekin ja jotka kahleissa oli tuotu laivaan vietäviksi sinne kaukaiseen siirtolaan. Osa oli vapaaehtoisesti lähteneitä, jotka siellä lännen ääriellä toivoivat vihdoinkin löytävänsä siedettävät olot sekä saavansa rauhassa viljellä maankamaraa.

Uolen oli nyt helppo tajuta oma laivalle joutumisensa. Hänen tultuaan yöllisillä retkillään tekemisiin kaupungin järjestyksenvalvojain kanssa, olivat nämä, huomattessaan hänet salosuomalaiseksi sekä tietäessään satamassa olevan lähtövalmiina kruunun laivan, joka vei suomalaisia Amerikkaan, kulettaneet hänet muitta mutkitta sidottuna laivaan. Tämän seikan vahvasti todeksi toisten suomalaisten ilmoitus. Laivan lähdettyä satamasta oli kaikilta väkisin tuoduilta poistettu kahleet, niin että he saivat vapaasti liikkua laivalla. Mutta kaikki heidän aseensa oli visusti piilotettu lukkojen taakse, jottei laivaväen tarvinnut mitään kapinanyritystä pelätä.

Uole ei tuntenut suurtakaan harmia tästä väkisin tapahtuneesta matkan muutoksesta. Eihän hänellä Suomessakaan ollut mitään omaisia eikä rakkaita lapsuusmuistoja ja olihan Amerikassa väljät liikkumatilat. Uuden Ruotsin asukkaat olivat etupäässä suomalaisia, joten hän sielläkin joutuisi omien kansalaistensa pariin. Samalta kannalta ottivat asian muutkin laivalla olevat suomalaiset. Muutamat vapaaehtoisesti lähteneistä olivat saaneet kirjeitä aikaisemmin muuttaneilta sukulaisiltaan, jotka kiittivät uuden maailman oloja hyväksi. Tämä rauhoitti pakkosiirtolaisten mieltä ja sai heidät tyytymään kohtaloonsa.

Uole tapasi suomalaisten parissa useita tuttuja, joiden kanssa hän harharetkillään oli joutunut tekemisiin. Kiinteimmin liittyi hän erääseen Taalain suomalaisperheeseen, mihin kuului isä, poika ja

kahdenkymmenen vuotias tytär, joka kuningattaren kunniaksi oli saanut nimen Kristiina. Tämä verevä ja avokatseinen neito herätti piankin Uolessa tunteita, joille hän siihen saakka oli pysynyt kokonaan vieraana. »Aarnihaukka» ei ollut ehtinyt vielä Pohjanmeren laineita loppuun kyntää, kun he jo suunnittelivat yhteisen pesän perustamista valtameren taakse. Mutta tämän nuorten vaatimattoman päämäärän tielle oli sallima runsaalla kädellä varannut raskaita vaikeuksia.

Atlantin merelle tultua otti »Aarnihaukka» suunnakseen etelälounaan, lähinnä päämääränään Kanarian saaret, josta pasaatituulta hyväkseen käyttäen oli mukavin ja vaarattomin purjehtia valtameren yli Länsi-Intian saarille sekä sieltä Pohjois-Amerikan rannikkoa pitkin Delaware-joen suuhun.

Kun Kanarian saaret erottuivat taivaanrannasta, kohosi samalla valtameren helmasta näkyviin kolme laivaa, joiden suunta oli »Aarnihaukkaa» kohti. Lähemmäs ehdittyään nostivat ne suurmastojensa huippuun lipun, jossa näkyi puolikuu ja sen alla pääkallo. Ne olivat siis turkkilaisia merirosvolaivoja, jotka olivat uhrikseen valinneet »Aarnihaukan».

Pakoa oli mahdoton yrittää, täytyi siis ryhtyä vastarintaan. Mutta jos sen mieli muodostua menestykselliseksi, täytyi suomalaiset saada mukaan ja antaa heille siis aseensa takaisin. Koska heitä kaikkia uhkasi turkkilaisten orjuus, suostuivat suomalaiset luonnollisesti ottamaan osaa taisteluun.

Tuskin oli »Aarnihaukalla» saatu tärkeimmät taisteluvalmistukset suoritetuksi, kun merirosvolaivoista jyrähti kolme kanuunanlaukausta. Ruotsalainen fregatti vastasi voimallisesti vihollisen tuleen ja pian peittyi valtameren pinta kitkerään ruudinsavuun. Yhtäkkiä sukelsi sen keskestä näkyviin yhden rosvolaivan taklaasi, ja ennenkuin »Aarnihaukka» oli ehtinyt asentoaan muuttaa, viuhuivat enträyshaat ilmassa ja rosvolaiva tarrautui kiinni fregatin kylkeen. Rajuin sotahuudoin hyökkäsivät hampaisiin saakka asetetut merirosvot »Aarnihaukan» kannelle. Mutta siellä oli heitä vastassa suomalaiskarhujen tiheä joukko — miehiä, joiden kanssa he eivät koskaan ennen olleet tekemisiin joutuneet ja joiden taistelukunnon he piankin tulivat katkerasti tuntemaan. Verissä päin ajettiin heidät takaisin omaan laivaansa, mutta ennenkuin he kerkesivät enträyshakoja irrottaa, syöksyivät heidän perässään suomalaiset, joiden etupäässä muita kookkaampi nuorukainen heilutti veristä ja raskasta kirvestään.

Taistelua turkkilaislaivan kannella ei kestänyt kauan. Armoa antamatta hakkasivat suomalaiset maahan joka ainoan merirosvon. Se ratkaisi samalla koko taistelun. Toiset kaksi laivaa, nähtyään toverinsa perikadon ja saatuaan »Aarnihaukan» kanuunatulesta tuntuvia vaurioita, kääntyivät pakoon ja hävisivät ennen pitkää taivaanrannan taakse. Mutta saaliinaan rikas merirosvolaiva ohjasi »Aarnihaukka» kulkunsa Kanarian saarille, korjatakseen vaurionsa ja haudatakseen kuolleensa.

Tämä tapaus vaikutti vapauttavasti ja kohottavasti siihen mielialaan, mikä »Aarnihaukan» pakkosiirtolaisten keskuudessa oli siihen saakka vallinnut. Uolenkin katseesta hälväni kyräilevä epäluuloisuus hänen saadessaan laivaväen puolelta julkista arvontoa urhoollisuudestaan. Sopuisin mielin ja hyvin toivein lähdettiin Kanarian saarilta kohti suurta länttä, kun laivan vauriot oli korjattu ja vesi- sekä muonavaroja uudistettu.

Viikon päivät purjehtivat myötäisten olosuhteiden vallitessa, nämä pohjanperäläiset korvenraataajat samoja vesiä, jotka toista sataa vuotta aikaisemmin olivat Columbusta kantaneet kohti tuntemattomia maita. Öisin, kun hehkuva aurinko oli kohtisuoraan vajonnut valtameren helmaan, kaareutui heidän yllään tähtikirkas etelän taivas ja päivisin puuskuivat laivan ympärillä valaskalat vesisuihkuja ilmaan ja välkähtelevät lentokalat hyppelivät aallon harjalta toiselle.

Kun vihdoinkin kohosi maata näkyviin, puhkesi valtameri, joka siihen saakka oli pysynyt tyynenä ja suopeana, ankaraan raivoon. Lähenevän rannikon edessä risteillessään syöksähti »Aarnihaukka» vedenalaiselle riutalle, niin että mastot risahivat kuin kortteet poikki ja kanuunat vierivät jyskien alustoiltaan. Silloin turvauduttiin laivaveneisiin ja suurin ponnistuksin pelastuivat haaksirikkoiset rannalle.

Siirtolaisemme olivat nyt Puertoricon saarella. Mutta niin pian kun he pääsivät ihmisten ilmoille, saarsi heidät saaren espanjalainen varusväki ja käskynhaltija julisti heidät vangituiksi, koska heitä epäiltiin seikkaileviksi merirosvoiksi. Viikkokausia saivat he nyt olla vapauttaan vailla ja monta heistä ehti kuuma ilmanala surmata, ennenkuin emämaasta saapui käsky laskea heidät vapaalle jalalle. Haaksihylystä pelastetun omaisuuden jätteillä saivat he ostetuksi vanhan, puolimädän aluksen, jolla he nyt lähtivät pyrkimään matkansa päämäärään.

Mutta selviytyttyään tästä Karybdiistä, odotti heitä toisaalla jo ahnas Skylla. Heidän pyrkiessään St. Croix-saaren sivuitse, alkoi heidän haurasta alustaan kohti lähetellä kuumia tervehdyksiään muuan sotalaiva, jonka mastonhuipussa liehui Ranskan lippu. Kun he ilman kanuunoita olivat vallan kykenemättömät vastarintaan, oli heidän pakko antautua vangeiksi ja heidät kuletettiin nyt saaren pääpaikkaan. Ranskalainen kuvernööri, jonka alkuaankin tyyly luonne oli hänen täällä alkuaikojensa

parissa mellastaessaan entistä enemmän villiintynyt, kohteli vankejaan kuin julkisia pahantekijöitä. Kidutuksilla koetti hän pusertaa heiltä tietoja, missä tarkoituksissa he näillä vesillä liikkuivat, ja pelkäsi huvikseen surmasi hän heistä useita. Lopuksi möi hän heidät huutokaupalla orjiksi ranskalaisille maatilanomistajille.

Kun orjiksi myytyjen oli hajaannuttava myyntipaikalta ja kunkin seurattava omistajaansa, katsahti Uole Kristiinaan, joka uskollisesti oli tähän saakka kestänyt hänen sivullaan, ja lausui äänellä, mistä kajahti raudanluja päättäväisyys:

»Koeta kestää siihen saakka, kun minä saavun sinua noutamaan, sillä minä olen varmasti saapuva!»

Näitä kahta rakastavaista lukuunottamatta erkanivat tämän jälkeen suomalaiset ja ruotsalaiset kohtalotoverit iäksi toisistaan. Useimmat heistä olivat jo sortuneet kuumetauteihin ja orjuuden rasiin, kun Kristiina muutamien kuukausien kuluttua heräsi yösydännä kopissaan siihen, että joku päästeli hänen kahleitaan. Se oli Uole, jonka monien ponnistusten jälkeen oli onnistunut karata ja joka nyt lupauksensa mukaan oli saapunut häntä vapauttamaan.

Verikoirain vainoamina piileskelivät he sitten saaren aarniometsissä, osuen seuraavan yön aikana meren rannalle. Täältä saivat he käsiinsä veneen, jonka varassa he jättäisivät valtameren huostaan, päättäen mieluummin kuolla aaltoihin kuin uudelleen antautua kiduttajainsa valtaan.

Kärsien kaikkia helteen, nälän ja janon hirmuja ajelehtivat he kaksi vuorokautta merellä, kunnes eräs hollantilainen kauppalaiva löysi heidät lopen nääntyneinä ja vei heidät Delaware-joen suuhun. Nyt oli heille enää vähäinen vaiva päästä kansalaistensa luokse Uuden Ruotsin Suomi-kylään ylempänä jokivarrella.

Nyt alkoi kovia kokeneille nuorille muutamia vuosia kestävä rauhan ja onnen aika. Kansalaistensa puolelta saivat he kokea lämmintä osanottoa ja yhteisvoimin auttoivat Suomi-kylän asukkaat heitä uuden elämän alkuun. Ja niin toteutui vihdoinkin heidän vaatimaton oman kodin haaveensa.

Tyytyväisenä eleli täällä valtameren takana, kuulumattomissa vanhan maailman melskeistä, pirstale Kalevan kansaa. Heillä oli mielinmäärin käytettävänä laajat alat viljavata maata sekä äärettömät metsästysalueet, eivätkä heitä rasittaneet verot ja päivätyöt. Ruotsalaisetkaan eivät vähälukuisuutensa takia kyenneet täällä heitä sortamaan ja punanahkaisten alkuasukasten kanssa elivät he mitä parhaimmassa sovussa.

»Täällähän me elämme kuin luvatussa maassa, verrattuna Ruotsin sydänmaihin», lausui Kristiina eräänä syyskesän iltana, kun Uole oli juuri palannut uutisraivauksiltaan ja he yhdessä istuivat majansa portailla. »Tännehän heidän pitäisi kaikkien muuttaa.»

»Saaneeko sitten täälläkään ikäänsä rauhassa elää», arveli siihen Uole, johon katkerat kokemukset olivat jättäneet siksi syviä jälkiä, ettei hän uskaltanut tulevaisuuden toiveitaan kovin korkealle asettaa.

Eikä näitä onnen päiviä pitkälle kestänytkään. Vaikka Uole ei ollutkaan syntynyt Kullervon olosuhteissa, oli kohtalo hänelle kuitenkin varannut Kullervon osan.

Uuden Ruotsin siirtokunta oli alusta aikain ollut hollantilaisten silmätikkuna, he kun olivat aikaisemmin asettuneet Delaware-joen suulle ja katsoivat lähimaita omikseen. Toista vuotta sen jälkeen kun Uole oli päässyt kansalaistensa pariin Suomi-kylään, joutui Uusi Ruotsi hollantilaisten alamaisuuteen ja kaikki yhteys emämaan kanssa katkesi. Nyt alkoi siirtokunnalle ankara orjuuden aika, mikä jonkun ajan kuluttua muuttui vieläkin tukalammaksi, kun toinen kaupuskansa, englantilaiset, vuorostaan anasti siirtokunnan haltuunsa.

Suomalaisen kärsivällisyys kestää ankarintakin koettelemista niin kauan kun hänen persoonallinen rauhansa ei ole tullut häirityksi. Hollantilaisten isännöidessä pysyivät suomalaiset vielä alallaan, niin tyytymättömiä kuin uuteen esivaltaansa olivatkin. Mutta englantilaiset menivät sorrossaan äärimmäisenkin siedettävyyden rajan yli ja silloin alkoi siirtokunnassa kuohua.

Eräänä elokuun iltana kokoontui muutama Delaware-joen niemekkeeseen siirtolan ulkopuolelle joukko synkeitä miehiä. Heistä oli sinä päivänä ollut viisi miestä kylän hirsilinnotuksessa suomittavina jäykkäniskaisuutensa takia. Uole, pitkä Finn, kaikista itsepintaisin kyrääjä, oli ollut heidän joukossaan. Jäytävän vihan tuli silmissään puhui hän tovereilleen:

»Tällaista me emme enää voi sietää! Meidän isämme muuttivat synnyinmaastaan voutien ja muiden kruunun susien ahdistamina Ruotsiin, koska he siellä kuninkaan läheisyydessä luulivat saavansa rauhassa viljellä kaskiaan. Mutta kuinka kävi? Kaikkihan me olemme saaneet omassa nahassamme tuntea, kuinka ruotsalaiset kävivät joka puolelta kimppuumme kuin villipedot. Ja täällä maailman laidalla, täällä ovat taas uudet kiusanhenget niskassamme. Ja kuitenkin me emme ole ketään

häirinneet emmekä muuta tahtoneet kuin saada rauhassa viljellä peltojamme! Mutta rauhaa me emme näy missään saavan, ellemme sitä itse hanki. Miksi kärsisimme englantilaisia kauemmin niskassamme! Onhan meitä yhtä paljon kuin heitäkin. Jos me yksimielisesti ja lujin kourin ryhdymme pyssyinemme ja kirveinemme asiaan, niin me olemme pian vapaita painajaisestamme. Ja jos he palaavat ylivoimaisina ja me emme vapaina voisi pitää tähänastisia kontujamme, niin mikä estää meitä siirtymästä lännemmäksi. Siellä on yhtä hyvää maata äärettömät alat ja intiaanien kanssa me olemme aina eläneet rauhassa. Siis, jos te olette miehiä, niin isketään, niin kauan kun rauta on kuumana!»

Hänen voimallinen vihansa ja palava vapauden kaipuunsa tarttui hitaimpiin ja malttavaisimpiinkin, ja suostumuksen huudoilla otettiin vastaan kapinaan nousun ehdotus. Varovaisimmat tahtoivat ainoastaan, että aseisiin tarttuminen lykättäisiin hiukan tuonnemmaksi, jolloin tiedettiin osan englantilaisesta sotilasvartiosta siirtyvän toisiin siirtokunnan osiin. Lyhyen neuvottelun jälkeen tuli tämä yleiseksi päätökseksi ja miehet hajaantuivat kukin taholleen odottamaan ratkaisun hetkeä.

Oliko salaliittolaisten joukossa kavaltaja vai muutenko englantilaiset pääsivät kapinahankkeiden perille, siitä ei jälkimaailmalle ole tietoja säilynyt, seikka vain on se, että pari päivää edellä kerrotun jälkeen vangittiin yhtäkkiä Uole sekä muutamia muita salaliiton johtavimpia miehiä, samalla kun kaikilta otettiin ampuma-aseet takavarikkoon. Seurasi nyt joukko tutkintoja ja kidutuksia sekä sitten nopea tuomio. Toiset pääsivät pakkotyöhön siirtokunnan linnoituksiin, mutta Uole, jota pidettiin pääsyllisenä, tuomittiin kuolemaan. Kun Länsi-Intian saaristoon kuuluva Barbados-saari näihin aikoihin oli joutunut portugalilaisilta englantilaisten haltuun, ruvettiin Pohjois-Amerikan siirtokunnista lähettämään kuolemaantuomittuja orjiksi mainitulle saarelle. Se tuli Uolenkin kohtaloksi. Poltinraudalla merkittynä ja kahleisiin lyötynä vietiin hänet Barbados-saarelle.

Kun hän poisvietäessä näki viimeisen kerran epätoivoon nääntyvän vaimonsa ja itkevät lapsensa, huusi hän heille:

»Odottakaa, vielä minä kerran palaan!»

Mutta hänen sanoistaan ja äänestään kajahti enemmän kolkkoa uhkaa pyöveleitänsä kohtaan kuin sitä tulevaisuuden luottamusta, joka vaimossa olisi voinut pitää vireillä elämän uskallusta, kuten kerran ennen St. Croix-saarella. Ja niinpä hän muutamien aikojen kuluttua nääntyikin suruun ja puutteisiin, näkemättä enää miestänsä.

Sillä aikaa sai Pitkä Suomalainen tropiikin hehkuvan auringon alla yhdessä mustain kahleorjain kanssa raataa rikkaan haciendan viljelysmailla. Ainoa, mikä häntä tässä eläimellisessä olotilassa enää piti yllä, oli hänen suuri vihansa, jolle hän vielä kerran tahtoi saada tyydytystä. Se ei ollut enää pelkkää loukatun oikeudentunnon aiheuttamaa vihaa, vaan kaaoksellista ja synkeätä Kullervo-raivoa, joka suuntautui koko maailmaa vastaan ja joka tahtoi hävittää kaikki ihmisviljelyksen saavutukset sekä palauttaa maailman alkutyhjyyteensä. Poltinraudan merkki hänen otsassaan ei lakannut yöllä eikä päivällä kihelmöimästä ja se piti vireillä hänen vihansa loimua. Mustat orjat hänen ympärillään raatoivat tylsinä ja mistään piittaamattomina ja olivat valmiit vähimpäinkin armonosotusten johdosta nuolemaan käskijäinsä käsiä. Uole halveksi heitä sydämestään, hän tunsu itsensä kokonaan yksinäiseksi heidän keskellään eikä antautunut mihinkään yhteistuumiin heidän kanssansa.

Niin hän äänetönnä raatoi etelän helteisen taivaan alla, elättäen povessaan valtavata vihaa ja hautoen suunnitelmia sen tyydyttämiseksi.

* * * * *

Puolikymmentä vuotta sen jälkeen, kun suomalaisten kapinahanke oli saatu ilmi ja sen pääsyllinen viety Barbados-saarelle, huomattiin Delaware-joen siirtokunnissa outoa levottomuutta lähinnä asuvien intiaaniheimojen keskuudessa. Mutta kun punaihoisten kanssa oli pitemmän aikaa eletty sovussa, ei tälle ilmiölle osattu antaa suurempaa merkitystä eikä myöskään ryhdytty mihinkään huomattavampiin varokeinoihin. Ja niin joutui siirtokunta odottamatta myrskyn jalkoihin. Intiaanit olivat nousseet sotajalalle ja suurin joukoin hyökkäsivät he murhaten ja polttaen siirtolaiskyliin.

Ensimmäisinä joutuivat hävityksen jalkoihin hollantilaiset, joiden kylät hävitettiin maan tasalle. Sitten tuli englantilaisten vuoro ja hätääntyneiden pakolaisten kintereillä seurasivat kylästä kylään villit intiaanijoukot.

Varhaisena aamuna hyökkäsi monisatalukuinen mohikaanijoukko Suomi-kylän hirsivarustukseen, jonka he väkiryynnäköllä vallottivat ja sytyttivät palamaan. Englantilaiset peräytyivät kylään ja ihan heidän kintereillään seurasivat mohikaanit, joita johti harvinaisen kookas, sotamaalauksilla ja kotkansulilla koristettu intiaani. Raivoisasti kävi hän miestensä etupäässä englantilaisten kimppuun, heiluttaen kädessään tomahawkia, jonka terä punotti kaatuneiden verestä.

Kun kylän suomalaiset riensivät liittymään englantilaisten riveihin, hämmästytti heitä johtaja-intiaani

huutamalla heidän omalla kielellään:

»Suomalaiset, pysykää erillänne englantilaisista, sillä ei teille mitään pahaa tapahdu. Me olemme tulleet ainoastaan englantilaisia ja hollantilaisia hävittämään.»

Kun suomalaiset tämän johdosta seisoivat vielä hämmästyksissään ja empien, sai taistelu äkkiä uuden käänteä. Intiaanien johtaja oli juuri saapunut Pitkän Suomalaisen aution majan edustalle. Siinä hän pysähtyi, laski tomahawkinsa ja teki liikkeen ikäänkuin ovea lähestyäkseen. Mutta samassa putosi verinen ase hänen kädestään, hän horjahti ja raivoisasti karjahtaen kaatui kynnyksen eteen. Hän oli saanut erään englantilaisen musketista surmanluodin sydämeensä.

Päällikön kaatuminen pysäytti intiaanit hyökkäyksestään. He olivat kuitenkin vielä siksi ylivoimaiset, ettei valkoihoisten tappiota olisi tarvinnut epäillä, ellei samalla olisi intiaanien takana alkanut räiskyä muskettituli. Se oli englantilainen apujoukko, joka virransuulta tullen oli juuri noussut maalle Suomikylän alla. Heidän odottamaton ilmestymisensä sai intiaanit, jotka olivat vielä neuvottomina päällikkönsä menettämistä, kokonaan häiriöön. Sinne tänne hajaantuneina hävisivät henkiin jäänet tuota pikaa taistelutantereelta.

Pian tämän jälkeen lakkasi taistelu muuallakin siirtokunnassa ja intiaanit vetäytyivät takaisin metsiinsä, jättäen jälkeensä savuavia kylien raunioita ja skalpeerattuja ruumiita.

Kun Suomi-kylässä korjattiin taistelun jälkiä ja haudattiin kaatuneita, huudahtivat hämmästyksestä ne miehet, joiden tuli kantaa intiaanipäällikön ruumis hautaan. He olivat hänen intiaanasunsa alta tunteneet Pitkän Suomalaisen. Kaikki kylän väet kerääntyivät nyt ruumiin ympärille ja kaikki tunsivat hänet Uole Hakkaraiseksi, joka viisi vuotta sitten oli kuljetettu orjaksi Barbados-saarelle. Vangituilta intiaaneilta saatiin kuulla, että Pitkä Finn oli noin puoli vuotta sitten ilmestynyt heidän pariinsa sekä saanut heidät kiihotetuksi sotaan englantilaisia ja hollantilaisia vastaan. Hänen tarkoituksenaan oli ollut perin juurin hävittää eurolaiset siirtokunnat, lukuunottamatta suomalaisia, jotka intiaanien veljinä olisivat saaneet jäädä asumaan lännen mantereelle.

Myöhemmin saatiin Barbados-saarelta kuulla, että Pitkän Suomalaisen oli eräänä yönä onnistunut vapautua kahleistaan, minkä jälkeen hän oli polttanut hasiendan isäntineen ja orjineen. Sytytettyään samana yönä muutamia muitakin maakartanoita palamaan oli hän hävinnyt jäljettämiin.

Siihen päättyi Pitkän Suomalaisen tarina. Hän sai viimeisen leposijansa kentällä Suomikylän laidassa. Kylän miehet, joita kapinaa suunniteltaessa hänen väkevä vihansa oli kerran tenhonnut, loivat hänen haudalleen korkean kummun. Monien miespolvien jälkeen, kun suomenkieli oli jo lakannut näillä tienoin kaikumasta ja Haltosesta oli tullut Halton sekä Parkkosesta Parchon, kertoilivat kylän lapset, tällä kummulla leikkiessään, tarinoita Pitkästä Finnistä, joka kauan sitten oli tuonut intiaanit siirtokunnan kimppuun.

Kerrankin oikea mies.

Kokemäen Näyhälässä, jonka omisti Suomen suuriruhtinaskunnan kamariviskaali Antero Äimä, istui talon herran avarassa työhuoneessa eräänä talvi-iltana 1650 kaksi miestä. Toinen oli kaljupäinen, laiha ja teräväkatseinen sekä vilkaseleinen mies, jota vastoin hänen toverinsa oli näköjään alle parinkymmenen sekä puvustaan päättäen teini tai ylioppilas-beaani.

Pöydällä oli levällään papereita ja kirjotusvehkeitä ja seinähyllyillä virui paksuja asiakirjapinkkoja. Vanhempi mies siirsi syrjään paperivihkon, jota hän juuri oli selailut, ja ryhtyen terottamaan hanhenkynää lausui nuoremmalle, joka parhaillaan vahataululla suoritti pitkää yhteenlaskua:

»Aijai, Simo-poikaseni, mikä vääryyden löyhkä näistä papereista nouseekaan. Tuskin ainoastakaan voudintilistä löytää ainoatakaan sivua, jossa ei tarkoin vainuamalla keksisi kruunun varojen kähvellystä. Toden totta oli kuningattaremme isoisä, yhdeksäs Kaarle, oikeassa lausuessaan, että se joka on ollut viisi vuotta kruununvoutina, on jo tarpeeksi kypsä hirtettäväksi.»

Puhuja oli entinen lainlukija Hartikka Speitz. Oltuaan pitemmän aikaa viratonna oli hän elellyt maatilallaan Sääksmäellä suomennellen Ruotsin lakia sekä riidellen ja käräjöiden eri virkamiesten ja varsinkin Turun hovioikeuden herrain kanssa, joiden puolelta hän väitti kärsineensä jumalatonta vääryyttä. Nyt hänellä ei kuitenkaan ollut pariin vuoteen ollut vireillä yhtään riitajuttua, joten aika oli käynyt hänelle pitkäksi ja hän oli taas halunnut päästä asioihin käsiksi, kuten hän sanoi. Siinä tarkoituksessa oli hän tullut kamariviskaali Äimän luokse, jonka kanssa hän aikoinaan oli Saksan yliopistoissa opiskellut lakitiedettä, tarjoten palvelustaan entiselle toverilleen. Niin huonossa huudossa kuin Speitz virkamaailmassa olikin, oli Äimä hänet kuitenkin ottanut jonkunlaiseen sihteerintoimeen.

»Ja hänen aikanaan olikin hyvin tavallista, että kihlakunnan hirsipuun vakinaisin asukas oli juuri kihlakunnan oma vouti», jatkoi Speitz.

»Uh, enpä olisi silloin tahtonut olla kruununverojen kantajana», arveli Simo.

»Onko sinulla sitten niin vahvat taipumukset kähveltämiseen?» kysyi Speitz.

»Ei, mutta ... kun niitä niin tukuttain hirtettiin, niin kyllä kai siinä joukossa saattoi mennä välistä syyttömiäkin», koetti Simo päästä pälkähästä.

»Näkyi, että sinä olet vielä beani», huomautti Speitz isällisesti. »Ja muutoin, jos sinulla todellakin on noita edellämainitun kaltaisia taipumuksia, niin kehitä ja vartuta niitä kaikin mokomin ja kasvata itseäsi yleensä kaikessa vääryydessä, silloin on ajallinen menestyksesi taattu.»

»Entä iankaikkinen?» kysyi Simo, joka epäilevästi hymyillen oli kuunnellut esimiehensä neuvoja.

»Siitä en todellakaan mene takuuseen», vastasi Speitz, »mutta ajallisesta sitä varmemmin.»

»Niin, niin, totta minä tarkoitan!» jatkoi hän miltei tiukasti, kun huomasi apulaisensa yhä virnistelevän. »Minussa näet siihen oivallisen esimerkin, vaikka tosin päinvastaisessa mielessä. Sen sijaan, että minä opintojeni ja ansioitteni pohjalla nyt istuisin kihlakunnan tuomarina tai hovioikeuden jäsenenä, voleskelen minä tässä hanhenkynää toisen palveluksessa. Ja tämänkin tilapäisen toimen olen saanut ainoastaan entisen toveruuden nimessä.»

»Ja tämäkö kaikki sen takia, että teillä ei ole ollut taipumuksia kähveltämään ja että olette lyönyt laimin kasvattaa itseänne vääryydessä?» kysyi Simo viattomasti.

»Vaiti, keltanokka!» ärähti Speitz. »Minä en puhu mitään taipumuksistani sinne tai tänne, vaan sanon ainoastaan, että minun virkaurani on katkaistu sen takia, että minä olen tahtonut noudattaa oikeutta kaikissa edesottamisissani. Eikä ainoastaan katkaistu elämänurani, vaan lisäksi vainottu kaikella tavoin — niin, onpa minut kerran kuolemaankin tuomittu.»

»Mitä, onko teidät tuomittu kuolemaankin?» huudahti Simo. »Ja kuitenkin te istutte siinä hanhenkynää terottamassa!»

»Miksi en, vai oletko sinä niin beani, että luulet minut kerran mestatunkin? Niin pitkälle ei sentään menty, vaan pääni jätettiin koreasti paikoilleen ja tuomio lievennettiin kuuden vuoden vankeusrangaistukseksi.»

»Olette siis istunut vankeudessaakin?»

»Ainoastaan vähän päälle vuoden. Selviin lainkohtiin perustuvilla valituksillani sain tuon väärän tuomion supistetuksi siksikin vähiin.»

»Mutta mistä syystä teidät tuomittiin?» tiedusteli Simo hieman arastellen.

»Mistäkö? Tietysti oikeuden noudattamisesta, kuten jo sanoin. Syytin hovioikeuden herroja ja erikoisesti presidentti Kurkea — tai Kurckia piti sanomani, sillä tähän aikaanhan pitää kaiken esiintyä ruotsalaiseksi puleerattuna — muutamista tuomioista, jotka olin huomannut selvästi kohtuuttomiksi. Painatinpa erikoisen kirjasekin asian johdosta. Siitä sydäntyivät herrat tietysti silmittömiksi, toimittivat minun syytteeseen ja istuivat sitten tuomareina omassa asiassa, tuomiten minut hengiltä. Sen pituinen se!»

Hän oli saanut hanhenkynänsä kuntoon ja siirtäen paperivihkon eteensä jatkoi:

»Viisainta on ulvoa yhdessä susien kanssa, siten täällä parhaiten päämaaliin päästään. Niin sanottu omatunto on julistettava pannaan ja väärinkäytöksille on ummistettava silmänsä. Siten menetellen kiipeät sinä vielä korkealle, Simo-poikaseni.»

»Mitäs arvelette, jos kuitenkin ensinnä alistaisin nuo varmastikin hyvää tarkoittavat neuvonne yhteisen esimiehemme, kamariviskaalin hyväksyttäväksi?» kysyi Simo veitikkamaisesti silmiään vilkuttaen.

»Hm, hän on liiaksi yksivakainen mies ymmärtääkseen sellaista», myhähti Speitz.

»Myönnätte kai, että hän yksivakaisuudessaan on samalla mies, joka noudattaa toimissaan oikeuden ja rehellisyyden vaatimuksia?» kysyi Simo viekkaasti.

»Hän on vankkumaton oikeuden mies ja siksipä tuomarit ja veronkantajat puivatkin hänelle salassa nyrkkiään, kun hän vetee päivänvaloon heidän väärinkäyttöksiään. No, muutenhan en olisi tullutkaan hänelle palvelustani tarjoamaan.»

»Nytpäs olette satimessa, herra Hartikka!» julisti Simo. »Kamariviskaali noudattaa oikeuden ja rehellisyyden vaatimuksia ja kuitenkin on hän ajallisesti menestynyt ja kohonnut korkealle. Teidän oppinne ihmisen ajallisesta menestymisestä ei siis pidä paikkaansa.»

»Kyllä se pitää paikkansa, sinä itseviisas vekara, sillä totta kai sinä, niin keltanokka kuin oletkin, tunnet tuon vanhan säännön: Nulla regula sine exceptione. Kamariviskaali on siis poikkeus minun menestymisen säännöstäni, ainoa poikkeus koko Suomen maassa.»

»Mutta jospa minä haluaisin olla toinen poikkeus», arveli Simo.

»Hm, voithan sinä koettaa, mutta luultavinta on siinä tapauksessa, että saat vanhoilla päivilläsi vuoleskella hanhenkynää toisen palveluksessa.»

»Kuten te, joka siis myös olette tuollainen epäonnistunut poikkeus säännöstä.»

»Aivan niin, poikaseni. Huomaan ilokseni, että sinä vähitellen alat oppia tekemään järkeviä päätelmiä.»

Tämän jälkeen syventyi kumpikin työhönsä ja hiljaisuutta häiritsi ainoastaan parin talikynttilän ritinä ja se äreä mutina, jolla Speitz säesti tilikirjain tarkastusta. Mutta saatuaan hetken perästä laskunsa päätetyksi alotti Simo jälleen keskustelun kysymällä:

»Eikös teillä ollut hovioikeuden kanssa rettelöitä myöskin niiden sota-artikkelien suomentamisen johdosta?»

»Tietysti, kuinkas se nyt ilman rettelöitä olisi sujunut, onhan se siksi suuriarvoinen ja hyödyllinen asia. Mutta kerronpa sinulle tapaukset juurta jaksain, koska olen tässä kerran ruvennut sinulle opetuksiani jakamaan. Näillä tapauksilla on näet muutamia sangen opettavaisia puolia. No niin, asian alkuna oli se, että minä kerran — se oli tietysti siihen aikaan, kun minun vielä sallittiin olla tuomarintoimissa — jouduin Turussa istumaan sota-oikeudessa. Syytettynä oli muuan sotilas, joka oli hiukan kolhaissut päällikköään — luultavastikin maksuksi paljon useammista kolhuista. Mies oli supi suomalainen, mutta hänen kuolemantuomionsa luettiin Kustaa Aadolfin ruotsinkielisistä sota-artikkeleista. Pois vietäessä lausui mies pilkallisen katkerasti: 'Tästä kaikesta minä en ymmärtänyt muuta kuin että kuolemaan tässä mennään.' Tapaus vaikutti minuun syvästi enkä saanut sitä enää mielestäni. Minusta oli siinä olemassa suuri vääryys, että ihmisiä tuomitaan lain mukaan, josta he eivät sanaakaan ymmärrä. Ja niin minä päätin toimittaa suomeksi ensinnäkin nuo sota-artikkelit. Kun kreivi Brahe, joka muuten on kansamme hyväksi tehnyt enemmän kuin kaikki Suomen omat johtoherrat yhteensä, kannatti puuhaani, ryhdyin minä työhön. Mutta luuletko, että kirja sai ilmestyä prantistä ilman rettelöitä? Siinä näet keksittiin jotain tuomarinarvoa loukkaavaa, johon hovioikeuden herrat heti iskivät kyntensä.»

»Sekö oli tuomareita loukkaavaa, että laki ilmestyi suomenkielellä?» kysyi Simo.

»No ei juuri varsin se. Minä olin näet suomennokseeni kirjottanut vähäisen esipuheen, jossa muun muassa sanoin kauhistuksella huomanneeni, kuinka ruotsinkieltä taitamattomain sotamies-parkain Suomessa täytyy käydä kuolemaan sota-artikkelien rikkomisesta, vaikk'eivät ikinä ole saaneet mitään tietoa niiden sisällyksestä. Tämä se muka sisälsi loukkauksen tuomareita vastaan ja niinpä täytyi kirjan alkuosa painaa uudestaan, jolloin tämä kerettiläinen kohta jätettiin pois.»

»Eikä siinä kaikki», jatkoi Speitz hetken kuluttua. »Kirjasta löytyi pari muutakin pahaa kerettiläisyyttä. Tuossa esipuheessani olin sanonut myöskin, että minä olen tehnyt tämän työn isänmaan ja erittäin oman kansani hyväksi. Nuo sanat 'erittäin oman kansani hyväksi' olivat vaarallista kerettiläisyyttä, niin, suorastaan kapinallisuutta meidän ruotsalaista esivaltaamme vastaan ja siksi ne oli pyyhittävä pois. Nimikirjotuksessani olin merkinnyt itseni Hämeen suomalaiseksi sanoilla Tavast-Finlandus. Taaskin kapinallisuutta! Sillä nythän pitää tietysti kaiken olla ruotsalaista sen jälkeen kun Ruotsi Saksan sotatanterilla on noussut niin suureen mahtiin —»

»Suomalaisten hakkapeliittain avulla», pisti Simo väliin.

»Juuri niin, sillä ilman suomalaisten uhrauksia ei Ruotsi nyt olisi siinä asemassa. Mutta sinähän poikkesit syrjään asiasta.»

»Te sanoitte nimikirjotuksessanne käyttäneenne sanoja Tavast-Finlandus», auttoi Simo.

»Niin. Mutta niiden häntään oli kirjan prantista päästessä ilmestynyt sana — Svecus! Ajatteles, että minusta niin yks kaks tehtiin svecus, minusta, joka olen syntynyt ja kasvanut ja suurimman osan ikääni elänyt Suomen sydämessä! — Tässä on sinulle siis uusi ja hyödyllinen opetus: muista kaikissa vaiheissasi olla svecus, muuten nousee tie edessäsi pystyyn.»

Mutta vastustushalussaan turvautui Simo äskeiseen keinoonsa ja väitti:

»Entäs kamariviskaali? Pitääpä hänkin itseään suomalaisena ja käyttää isältä perittyä suomalaista nimeäkin.»

»Mutta mehän sovimme jo siitä, että hän on poikkeus säännöstä», ärähti Speitz. »Ja sitä paitsi, luuletko hänenkään enää kauan kantavan suomalaista nimeään.»

»Mitä varten hän nyt enää ikämiehenä ottaisi uutta nimeä», epäili Simo.

»Ahaa, sinä et näy tietävänkään», selitti Speitz, »että hän vähää ennen matkalle lähtöään sai Turusta vapaaherra Creutziltä kirjeen, jossa ilmoitettiin, että kuningatar läänittäessään kamariviskaalille muutamia uusia tiloja, on päättänyt samalla korottaa hänet aatelissäätyn nimellä Ljusenstjerna. Luultavasti hänellä Turusta palatessaan on jo aateliskirja taskussaan.»

»Vai aatelismies hänestä tulee ja nimeksi Ljusenstjerna!» ihastui Simo.

»Ähää, jokos rupesivat silmäsi kiilumaan!» ivasi Speitz. »Mutta maltahan, kyllä sinä itsekin innostasi päättäen pääset vielä niin pitkälle ja saat nimesi töyhdeksi stjernen, hjelmin tai sköldin. Niin sitä tähän aikaan tehdään supi suomalaisista jalleista töyhtöpää svecuksia. Sitten ei puutu muuta kuin että pojat johtavat sukunsa suoraan Valhallan jumalista, kun itse asiassa ovat parin kolmen napanuoran päässä suomalaisen talonpojan pirtistä.»

Äreänä kumartui Speitz työhönsä eikä Simo uskaltanut häntä vastauksellaan häiritä, niin mielellään kuin hän olisikin ukkoa ärsyttänyt. Kuului taas tovin ajan ainoastaan kellon naksutus ja kynttiläin ritinä, kunnes sen keskeytti pihalta raikuva kulkusten ääni ja reen ratina.

»Sieltä tulee nyt Ljusenstjerna!» virkahti Speitz päätään nostamatta.

»Tosiaankin, minä tunnen kulkusten äänen», lisäsi Simo.

Eteisestä kuului askelten töminää ja ovien käyntiä ja muutaman hetken mentyä astui työhuoneeseen tukevarakenteinen ja korkeaotsainen mies, jonka kaikki piirteet osottivat raskasta vakavuutta ja luonteen järkähtämättömyyttä. Hän oli Suomen maan kamariviskaali, lukuisten maatilain omistaja ja kahdentoista lapsen isä, herra Antero Äimä, jonka tarkastuksen alaisia olivat kaikki tuomarit, kruununvoudit ja veronkantajat.

Tervehdittyään kirjureitaan laski hän pöydälle paksun paperivihkon ja lausui:

»Tässä on Mynämäen ja Korpoon kihlakunnan maakirjat. Jahka niitä on vertailtu voutien ja nimismiesten tileihin, niin luulenpa saavamme taas melkoisen apajan manttaalista poisjätettyjä henkilöitä.»

»No, se merkitsee vain niin ja niin monen taalarin odottamatonta tulojen lisäystä kruunulle», lausui Speitz.

»Ja minulle, ajattelit kai mielessäsi, vaikket sitä ääneesi sanonut», lisäsi kamariviskaali, jonka osalle lankesi kolmannes saaliista.

»Olkoon menneeksi, koska niin tahdot», naurahti Speitz. »Muuten kai minä saan tervehtiä sinua nyt Ljusenstjerna?»

»Et vainenkaan, sillä minun nimeni on Äimä kuten ennenkin», vastasi kamariviskaali.

»Et siis vielä saanut aateliskirjaasi?»

»Hm, kyllä se oli jo Turussa minulle tarjona, mutta minä jätin sen sinne.»

Speitz rävähytti silmänsä selkosen selälleen ja huudahti:

»Mitä, etkö aio ottaa vastaan aateluutta?»

»Mitäpä minä sillä tekisin», vastasi kamariviskaali tynesti. »Eikö sinustakin nimi Ljusenstjerna tunnu hieman imelältä. Äimä on paljon tuimempi ja sitä ovat kruunun varkaat tottuneet jo pelkäämään. Sitäpaitsi se nimi on minulle rakas, koska isäni ovat sitä kantaneet.»

»No, kerrankin oikea mies!» huudahti Speitz, kohoten seisomaan. »Annahan kun puristan kättäsi, vanha veikko! Tiedätkö, minkä minä ehdottaisin sinulle valiolauseeksi?»

»*Justum et tenacem propositi virum...*» lausui kamariviskaali.

»Kas ihmettä, minulla kun olivat juuri samat säkeet mielessäni!» ihmetteli Speitz.

»Se on aina ollut minun mielirunoni ja silti tulin sen sanoneeksi», naurahti kamariviskaali.

»No niin, sitä parempi.»

»Ja nyt lopettakaa päivän työ ja käykäämme illalliselle. Marketta odottaa siellä lasten kanssa. Pöydässä kerron sitten Turun kuulumiset», ja kamariviskaali lähti edellä toisiin huoneisiin.

Seuratessaan hänen jälessään kääntyi Speitz sanomaan Simolle:

»Minä peruutan osan äskeisistä puheistani, sillä olen nyttemmin tullut huomaamaan, että kaikki suomalaiset eivät sentään ole samanlaisia hännänheiluttajia.»

Sotilaan kunnia.

»Kuolo onni sotilaan.»

Kylmä tuuli puhalteli Liettuan alastomilta kentiltä, kun rykmentinsaarnaaja Henrik Salvius levotonna ja huolissaan astui ulos linnan suojista ja kiipesi ulkovallitukselle, saadakseen hengittää puhdasta ilmaa. Vinhasti kiitävien pilvien lomasta pilkisti väliin täysikuu ja silloin aukeni hänen eteensä lohduton maisema, jonka halki Narev-joki lyijynvärisenä nauhakkeena kiemurteli. Joka puolella linnan ympärillä pilkotti kanuunan kantaman ulkopuolella tulia. Ne olivat linnaa piirittävän liettualaisen sotajoukon nuotiotulia.

Vuoden ensi päivänä oli puolalainen kenraali Gonsievsky suurella sotajoukolla saartanut Tycoczin linnan, jonka varusväkenä syksystä saakka oli ollut viisisataa suomalaista rakuunaa eversti Didrik von Rosenin johdolla. Kaksi viikkoa oli tuo pieni joukko tähän iltaan mennessä kestänyt suuren vihollisarmeijan hyökkäyksiä, odottaen turhaan avukseen läntisessä Puolassa taistelevaa kuningasta.

Rykmentin upseerit olivat parasta aikaa koolla eräässä linnan suojamassa, josta herra Henrik oli juuri lähtenyt. Eversti oli tällöin lausunut:

»Viikon olemme nyt eläneet puolilla ruoka-annoksilla, jotka meidän on vähennettävä neljänneksiksi, jos aiomme edelleen puolustaa linnaa. Mutta sitä paitsi ovat nämä rappeutuneet varustukset vihollisen amunnasta jo siihen määrin sortuneet, että me emme niiden suojassa enää kestä ensimmäistä väkiryökkäystä. Ja ellen erehdy, varustelee vihollinen huomiseksi sellaista. Antautumisehdotusta meille ei ole tehty ja sitä paitsi olen luvannut kuninkaalle olla jättämättä tätä linnaa viholliselle. Jällellä ei siis ole muuta mahdollisuutta kuin tulla viimeiseen mieheen maahan hakatuksi, sillä tiedättehän hyvin, että vihollinen ei tule meitä armahtamaan, siksi silmitön viha heillä on meitä kohtaan.»

»Mutta voimmehan myöskin koettaa raivautua vihollisen läpi ja päästä yhtymään kuninkaan armeijaan», oli tähän komentajan puheeseen huomauttanut eräs upseereista.

»Mikä olisi myöskin samaa kuin tulla armotta maahan hakatuksi», oli siihen eversti vastannut, »sillä vihollisten tavattomaan ylivoimaan nähden meillä ei olisi toivoa läpi päästä. Ja jos jotkut harvat pääsisivätkin, niin heillä olisi kuljettavana kymmeniä penikulmia sellaisen seudun halki, joka ihan kuhisee puolalaisista partiojoukoista ja aseellisista talonpojista. Niin että ystävien luokse meistä ei yksikään pääsisi.»

»Mutta minusta olisi sittenkin jalompaa kaatua ase kädessä avonaisella kentällä, surmattuaan sitä ennen mahdollisimman monta vihollista», oli upseeri edelleen väittänyt.

»Minulla on kuitenkin mielessäni keino», oli tähän komentaja sanonut, »jota noudattaen meidän ei tarvitse jättää linnaa viholliselle, samalla kun surmaamme heitä paljon suuremman joukon kuin koettaessamme läpi raivautua. Te kai arvaatte jo ajatukseni. Linnan kellarissa on vielä jällellä toistakymmentä tynnyriä ruutia. Jos vihollinen huomiossa rynnäkössään onnistuu valtaamaan linnan, kuten pidän varmana, niin me räjähytämme sen ilmaan —»

»Ja tapamme siten kuollessamme enemmän vihollisia kuin eläissämme, kuten Simson», oli näihin everstin sanoihin liittänyt muuan nuoremmista upseereista.

Komentajan ehdotukseen olivat yhtyneet useimmat upseerit. Jotkut olivat ainoastaan vaatineet, että ehdotus tästä olisi tehtävä myöskin miehistölle ja annettava heidän ratkaista, tahtoivatko he yrittää vihollisen läpi raivautumista vaiko että linna räjähytettäisiin ilmaan.

Tähän ehdotukseen oli komentajakin lopulta suostunut, ja kun he sen jälkeen olivat alkaneet keskustella siitä, miten räjähytettäessä olisi meneteltävä, jotta mahdollisimman suuri joukko vihollisia samalla saisi surmansa, oli hän, rykmentinsaarnaaja, hiipinyt ulos. Komentajan ehdotuksen kuullessaan oli kauhistus pusertanut hänen sydäntään ja pakottanut hänet ulos talvisen taivaan alle, selvittelemään siellä yksinäisyydessä sekaantuneita ajatuksiaan.

Hän oli vasta viidenkolmatta vuotias mies. Heti papiksi valmistuttuaan oli hän ottanut vastaan tarjotun rykmentinsaarnaajan viran Puolaan lähtevissä suomalaisissa joukoissa, saadakseen siten ansioita parempiin paikkoihin pääsyä varten. Turkuun hän oli jättänyt vasta kihlatun morsiamen eikä hän mitään toivonut niin hartaasti kuin sodan pikaista päättymistä, päästäkseen jälleen kotimaahan ja saadakseen ikävöidyn morsiamensa kanssa asettua oman katon alle.

»Hyvä Jumala!» huokasi hän epätoivossaan. »Pitääkö kaiken loppua nyt tähän ja minun nuorella iälläni kärsiä sellainen kaamea kuolema täällä kaukana vieraalla maalla, saamatta edes viimeisiä jäähyväisiä heittää omaisilleni ja morsiamelleni?»

Tuuli vinkui valittavasti vallikaivannoissa ja taivaalla kiitivät pilvet kuin paetakseen pois tältä kolkolta seudulta. Mutta hän ei voinut minnekään paeta, sillä rautavanteena ympäröi linnaa kostonhimoinen vihollisarmerija. Epätoivossaan mietti hän hetkisen lähteäkseen vaikuttamaan sotilaisiin, etteivät he hyväksyisi upseerien päätöstä, vaan koettaisivat edelleen odottaa apujoukon saapumista. Mutta kohta hylkäsi hän kuitenkin tämän tuuman kunniattomana, jota paitsi hän oivalsi avun odottamisen toivottomaksi. Joka päivä oli hän tältä samalta paikalta tähytänyt länttä kohti, turhaan odottaen apujoukon ilmestyvän metsien suojasta näkyviin. Nyt saattoi jo pitää varmana, että vihollisjoukot olivat tehneet avunsaannin mahdottomaksi. He olivat jätetyt tänne vihollismaan sydämeen oman onnensa nojaan kuin haaksirikkoinen laivaväki kuohuvan meren keskelle. Ellei suoranaista ihmettä tapahdu, kohtaa heidät huomenna perikato, sillä olihan eversti ilmottanut, että vihollinen varustelee ratkaisevaa rynnäkköä ja että linnan varustukset eivät voi heitä enää suojata. Mutta jaksoiko hän uskoa, että Jumala pelastaisi heidät vielä tästä toivottomasta asemasta? Hän tunnusteli sisäistä itseään, mutta huomasi, että tämä kolkko ympäristö talvimyrskyineen ja joka suunnalta näkyvine vihollisen vartiotulineen, jotka kiiluivat pimeydestä kuin jättiläispedon saalista vaanivat silmät, ikäänkuin riisui hänet alasti ja masensi voimatonna maahan.

Morsiamestaan erotessaan oli hän sopinut tämän kanssa, että he joka ilta määrättyinä hetkenä sanoisivat toisilleen hyvää yötä, katse luotuna kuuhun tai, jollei se ollut näkyvissä, pohjantähteen. Siten voisivat heidän silmäyksensä tavallaan yhtyä, vaikka he itse olivatkin kaukana toisistaan. Ne olivat olleet hänelle tähän saakka mieluisia hartaushetkiä, mutta tänä iltana tunsu hän silmäinsä himmenevän, kun hän tuskaisin sydämin loi katseensa kuuhun, joka valjuna ja viluisena juuri kurkisti pilvien raosta.

Kun hän huoaten heitti kuun välityksellä jäähyväissuudelman morsiamelleen ja kääntyi palatakseen linnan suojiin, huomasi hän vallinkuvetta pitkin lähenevän kaapuun kääriytyneen miehen. Arvaten sen tarkastusmatkalla kiertäväksi upseeriksi jäi hän paikoilleen, toivoen että tulija olisi hänen entinen ylioppilastoverinsa, kornetti Alanus, joka kepposiensa tähden yliopistosta karkotettuna oli ruvennut miekkamieheksi ja joutunut hänen kohtalotoverikseen tänne Tycoczin linnaan.

Hän ei erehtynytäkään, sillä luokse ehdittyään lasu upseeri kätensä hänen olalleen ja lausui:

»Sinäkö se olet, Henrice? Kun huomaamattani hävisit sieltä joukostamme, arvasin sinun tulleen tänne morsiamellesi hyvää yötä toivottamaan ja lähdin perässäsi, kiertääkseni samalla vartioita tarkastamassa.»

Hän tarkasteli hetkisen ääneti ja kaihomielisen näköisenä kuuta ja lausui sitten:

»Jospa minäkin olisin lähtiessäni huomannut oman rusoposkeni kanssa tehdä samanlaisen sopimuksen kuin sinä, niin voisin nyt heittää hänelle jäähyväiseni tuon kelmeän Helena-rouvan välityksellä. Mutta minullahan ei sitä paitsi ollut hänen kanssaan niin kiinteätä lemmensuhdetta kuin sinulla omasi kanssa, ja tällä hetkellä voi hän olla jo toisen oma.»

Toverukset olivat jälleen hetkisen vaiti, kunnes Alanus kysyi hiukan arastellen:

»Mitäs muutoin arvelet meidän äskeisestä päätöksestäme?»

Kun Salvius ei kiirehtinyt vastaamaan, jatkoi hän:

»Minua ei jää juuri kukaan suremaan, joten minä olen valmis matkaamaan tulisissa vaunuissa

korkeuteen. Se on tällä kertaa sitä paitsi minun sotilasvelvollisuuteni. Mutta toista on, veliseni, sinun laitasi. Tulinkin heti neuvottelussa sitä ajatelleeksi.»

»Mutta eihän minulla, Herra paratkoon, voi olla muuta valittavana kuin teillä toisillakaan», huomautti tähän Salvius.

»Onpa sittenkin», väitti Alanus. »Minulla on mietittynä sinua varten pelastuskeino, jos tahdot sitä noudattaa. Ja miksi et tahtois, sinä, jota odottaa kotimaassa morsian ja jota ei soturivelvollisuus pakota paikallesi kaatumaan.»

»Ja minkälainen on se sinun pelastuskeinosi?» kysyi arasti Salvius, joka tunsu rinnassaan viriävän toivonkipinän.

»Minä tunnen», alotti Alanus, »tämän linnan lähimmän ympäristön kuin kymmenen sormeani, sillä syksyllä, jolloin emme vielä olleet saarroksissa, kiertelin siellä joka päivä ja kolusin läpi kaikki paikat. Vastakkaisella puolella linnaa on, kuten tiedät, noin parin sadan sylen päässä vallihaudasta jokeen laskeutuva kalliotöyräs. Sen ulkosyrjältä löysin eräänä päivänä pensasten suojasta ahtaan holvatuun luolan. Se on luultavasti joskus maailmassa tänne linnaan johtaneen maanalaisen käytävän suu, vaikka itse käytävä onkin aikoja sitten tukkeutunut. No niin, sinä varustat itsesi eväillä ja minä saatan sinut tänä yönä ennen päivän valkenemista tuohon kätköpaikkaan, jossa sinä olet linnan ilmaan lentäessä täydessä turvassa. Seuraavan pimeän tultua lähdet sitten piilostasi, sillä viholliset, mikäli heitä on jäänyt jällelle, ovat joutuneet siksi suuren hämmingin valtaan, ettei heistä ole oleva sinulle minkäänlaista haittaa.»

»Mutta entäpä jos luola luhistuu räjähdysten voimasta kokoon?» epäili Salvius.

»En usko sitä, sillä se on siksi jyrkästi holvattu», vastasi Alanus. »Ja jos niin kävisikin, niin silloinhan sinä ainoastaan seuraisit meitä viimeisellä matkallamme.»

Salviusta puistatti ja hän lausui:

»Mieluummin sitten odotan kohtaloani muiden joukossa täällä linnassa kuin lähden sinne yksinani luhistumaan kuin hiiri satimeen.»

»Elä ota sanojani miksikään», rohkaisi häntä Alanus, »sillä on aivan mahdotonta, että niin ahdas luola sortuisi. Onhan se siksi etäällä linnasta ja välillä on pehmeätä maata, joten räjähdys ei voi siellä enää niin valtavasti maapohjaa tärisyttää.»

»Mutta jospa minä nyt räjähdyksestä pelastuisinkin, niin kuinka luulet minun voivan kunnialla selviytyä niistä tuhansista vaaroista, joita vihollismaan läpi kulkiessa kohtaisi joka askelella. Protestanttisenä pappina minut surmaisi ensimmäinen vastaantulija.»

»Mutta sinä kuljetkin katolilaisena pappina. Olet kai nähnyt linnan kappelissa täydellisen papin asun. Sen puemme sinun yles ja siinä asussa ei yksikään puolalainen nosta kättään sinua vastaan.»

»Mutta riittääkö puku yksistään? Entäpä minua matkalla vaaditaan papillisiin toimiin tai joudun tekemisiin oikeiden pappien kanssa?»

»No, ristinmerkin sinä aina osaat tehdä sekä tervehtiä pax tecum, pax vobiscum. Muutoin et ole heitä ymmärtävinäsi, vaan puhut latinaa.»

»Mutta ollakseni puolalainen pappi täytyisi minun luonnollisesti osata puolaakin.»

»Mutta mikä pakko sinun on olla puolalainen pappi. Eiväthän ne ole ainoita katolilaisia. Ole saksalainen, sillä saksaahan sinä hyvin osaat. Sano olleesi matkoilla Preussissa ja siellä joutuneesi ruotsalaisten, noiden kirottujen kerettiläisten, vangiksi ja nyt onnistuneesi karkaamaan heidän käsistään. Ja muutoin, kullakin hetkellä on suru itsestään ja mielenmalttisi säilyttäen sinä kyllä selviydyt.»

Nyt ei Salvius kyennyt enää tuomaan esiin minkäänlaista vastaväitettä, minkä vuoksi Alanus otti häntä käsipuolesta ja lausui:

»Ja nyt lähdemme kuulemaan, mitä sotilaat sanovat everstin ehdotuksesta. Mikäli heitä tunnen, niin eivät he tule siitä kalpenemaan.»

Heidän laskeutuessaan alas vallilta ja kulkiessaan päälinnaa kohti puhui Alanus edelleen:

»Everstillle en vielä ehtinyt puhua tuumastani, mutta varmasti hän on suostuva sinun lähtösi. Sitäkin enemmän, kun hän samoinkuin me muutkin voi ainoastaan sillä tavoin toimittaa viimeiset terveisensä

omaisillemme. Onhan se meillä pienenä lohdutuksena kuollessamme, että edes joku joukostamme pääsee vihollisten läpi ja vie meistä viime viestin kotimaahan.»

Porraskäytävässä he kohtasivat everstin ja toiset upseerit, jotka olivat menossa alikerran suureen halliin, minne miehistö oli kutsuttu koolle. Näiden seuraan liittyen astuivat he sisälle.

Mataloita holvikaaria tukevain jykeiden pylvästen välissä seisoskelivat sotilaat parvissa ja sekava äänten sorina täytti huoneen. Siellä puhuttiin miltei kaikkia Suomen murteita, sillä tämä rykmentti ei kuulunut erikoisesti mihinkään lääniin, vaan se oli koottu ympäri Suomen värväystä väestä. Heidän joukossaan saattoi erottaa äänekkäitä ja karskeja pohjalaisia, pyöreämuotoisia savolaisia, solakoita ja vilkkaita karjalaisia sekä hartiakkaita ja juurevia hämäläisiä, jotka taistelussa istuivat hevosen selässä kuin kiinni kasvaneina. Monet heistä olivat olleet mukana jo kolmikymmenvuotisessa sodassa ja kaikki he olivat lukuisissa taisteluissa karaistuneita sekä ryöstöretkillä villiintyneitä sällejä. Pylvästen renkaisiin pistetyt tulisoihdut valaisivat punertavalla hohteellaan ahavan puremia ja arvekkaita kasvoja, joille pelon ja hentomielisyyden ilmeet olivat kokonaan vieraat.

Kun upseerien sisään astuessa äänten sorina oli alentunut, astui linnan komentaja keskelle hallia ja esitti asian suunnilleen samoin sanoin kuin äsken upseereille sekä kysyi lopuksi, tahtoivatko sotilaat, että linna räjähytettäisiin sisään tunkeutuneiden vihollisten kera ilmaan vai yritettäisiinkö raivautua vihollisten läpi, jota komentaja omasta puolestaan piti turhana yrityksenä. Hänen sanojaan seurasi syvä hiljaisuus, kunnes eräästä miesryhmästä astui esiin iäkäs kersantti, jonka kasvoissa iho oli parkkiintunut ja rosainen kuin petäjän kuori ja jonka otsan yli kulki viistoon ammottava miekanarpi.

»Kyllä minun mielestäni», lausui kersantti, »on komein loppu tälle meidän nälkäkuurillemme se, että me miehissä pölähdämme ilmaan ja teemme samalla nuuskaa piirittäjistämme. Minä olen Lützenin tappelusta saakka ollut mukana vihollista vatkaamassa, niin että minun saappaani joutavat kyllä jo kuivamaan.»

»Eipä meitä muitakaan taida moni jäädä suremaan, niin että annetaan pamahtaa vain», kuului sotamiesten joukosta hyväksymisen sorinaa.

Ihmetellen silmäili Salvius noita miehiä, jotka noin keveästi ja kylmästi päättivät omasta kuolemastaan. Ainoastaan jotkut harvat seisoivat äänettöminä ja synkkinä, mutta pelkoa ei hän voinut heidänkään kasvoistaan lukea.

Alanus keskusteli hetkisen hiljaa everstin kanssa, joka tämän jälkeen kuuluvalla äänellä ilmotti, että pastori Salvius koettaa pelastautua ystäväin luokse ja että ne, jotka haluavat hänen kauttaan lähettää viimeiset terveisensä kotimaahan, saavat ne uskoa hänelle. Tähän virkkoi äskeinen kersantti:

»Harvallapa meistä lienee enää kotimaassa terveisten odottajaa. Mutta koska meillä on täällä pappi keskellämme, niin eiköhän pidettäisi viimeinen jumalanpalvelus ja rippitoimitus, sillä meistä taitaa itsekunkin omallatunnolla olla sellaista kuonaa, josta nyt olisi hyvä päästä.»

Tätä oli pastori Salvius jo ajatellutkin ja kun hän oli hakenut toimituksessa tarvittavat esineet sekä pukenut päälleen papillisen asun, alkoi jumalanpalvelus, jonka kaikki osanottajat, häntä itseään lukuunottamatta, olivat kuolemaan meneviä miehiä. Salvius tunsu itsensä liikutetuksi, mutta samalla saivat hänen sanansa harvinaisen elävyyden, mikä ei ollut vaikuttamatta hänen karkeapintaisiin kuulijoihinsakin. Karkein ja särähtelevin äänin, mutta vilpittömällä hartaudella veisasivat he virttä ja yhden ja toisen silmä kävi kosteaksi, kun tuttu sävel herätti eloon ammoiin häipyneitä kotoisia muistoja ja lapsuusaikaisia mielikuvia.

Aika oli jo pitkällä sivu puolen yön, kun Alanus tuli Salviuksen huoneeseen, jossa tämän oli ollut määrä hieman nukahtaa, sillä aikaa kun upseerit kirjottivat hänen mukaansa tulevia kirjeitä. Uni oli kuitenkin paennut hänen silmiään ja heti toverinsa tullessa kavahti hän seisaalleen.

»Alkaa olla jo aika sinun lähteä piilopaikkaasi», sanoi Alanus. »Tässä on minulla valmiina vähäinen kirje, jossa on viimeiset jäähyväiseni tytölle, jota näillä retkilläni olen aina muistellut. Jos hän kuitenkin olisi jo toisen omana, niin siinä tapauksessa hävität tämän kirjeen. Ja nyt menemme toisten upseerien luo.»

Katolilaisen papin puku oli haettu jo valmiiksi ja siihen kuuluvan kauhtanan vuorin alle ryhtyi Alanus kiinnittämään kirjeitä. Mukaan tuli lisäksi kaksi myttyä, joista toinen sisälsi eväitä, toinen villapeitteitä. Nämä viimeainitut oli tarkotettu ainoastaan piilopaikkaan asti, että pakolainen niiden turvin tarkenisi odottaa ratkaisun hetkeä.

»Kas niin, nyt sinä olet täysi katolilainen, ainakin ulkokuorestasi päättäen», virkkoi Alanus, kun Salvius oli pukeutunut uuteen asuunsa.

Tuli lähdön hetki. Alanus ja eräs toinen upseeri varustausivat saattamaan pakolaista kätköpaikalle.

»Jos te onnellisesti pääsette meikäläisten luo», lausui eversti von Rosen, »ja saatte tilaisuuden puhutella kuningasta, niin ilmottakaa hänelle, että me olemme täyttäneet velvollisuutemme viimeiseen saakka ja pyytäkää häntä armollisesti muistamaan meidän turvattomiksi jääjiä perheitämme.»

Salvius lupasi pyhästi täyttää hänelle jätetyt tehtävät sekä sanoi sitten liikutettuna hyvästi komentajalle ja toisille upseereille, joita hän ei ollut enää tässä elämässä näkevä.

Yö oli pimeä, kun Salvius seuralaisineen astui ulos, sillä kuu oli jo laskenut eikä maassa sitäpaitsi ollut juuri nimeksikään lunta. Ilman lyhtyä täytyi heidän hapuilla eteenpäin ja ryömiä vallihaudan yli kapeata lankkuporrasta myöten, jonka sotamiehet olivat tilapäisesti laatineet, sillä kitisevää nostosiltaa ei uskallettu vihollisten tähden laskea alas.

Alanus tunsi kuitenkin siksi tarkoin linnan lähimmän ympäristön, että he onnellisesti pääsivät piilopaikalle. Taivuttaen pensaita sivulle saattoi Alanus toverinsa luolaan ja laskien mytyt maahan lausui:

»Täällä sinä siis hievahtamatta odotat, kunnes kaikki on ohi ja lähdet heti liikkeelle, ennenkun jälle jääneet viholliset ehtivät pökerryksestään tointua. Meidän on palattava linnaan, sillä pian alkaa itäinen taivaanranta valjeta. Jää Herran haltuun, tervehdi entisiä tovereitamme, jos pääset heitä kotimaassa tapaamaan ja muista joskus rukouksissa meitä Tycoczin linnan puolustajia.»

Salvius ei liikutukseltaan kyennyt vastaamaan mitään ja ääneti syleilivät entiset ylioppilastoverukset toisiaan. Vielä molemminpuolinen lyhyt »Herran haltuun!» ja Salvius oli yksin pimeässä piilossaan. Käsillään hapuillen kulki hän luolan perimpään soppeen, kääri peitteet ympärilleen ja istuutui alas sortuneiden kivien väliin. Tuuli suhisi haikeasti alastomissa pensaissa ja taampaa kentältä kuului vihollisen kulkuvahtien huutoja, joihin välistä sekaantui etäistä suden ulvontaa. Salvius tunsi mielialansa kolkoksi, unta hän ei voinut ajatellakaan ja suunnattoman hitaasti kuluivat yön hetket.

Vihdoin valkeni aamu. Salviusta oli yön pitkinä hetkinä ruvennut vaivaamaan ajatus, että koska maanalainen käytävä on voinut itsestäänkin tai ehkä joskus sattuneen maanjäristyksen vaikutuksesta sortua ja tukkeutua, niin tietysti nyt sortuu sen jällellä olevakin osa, sillä siksi valtava tulee varmaankin räjähdys olemaan. Hän riensikin heti pimeään haihduttua tutkimaan olinpaikkansa seiniä ja kattoa. Tekemänsä havainnot rauhottivat häntä kuitenkin melkoisesti, sillä käytävän suupuolen katto oli kiintonaista kalliota, samoin toinen seinä. Sitäpaitsi oli käytävä siksi kapea, että luhistuminen oli miltei mahdoton.

Kohta kun oli ehtinyt täysi päivä, alkoivat piirittäjien kanuunat jyristä, mihin linnasta vastattiin samalla mitalla. Pienin väliajoin kesti sitten ammuntaa sivu puolen päivän, jolloin torventoitotukset, rummunpäriinä ja lähenevät huudot ilmaisivat, että vihollinen oli ryhtynyt rynnäkköön. Valtava taistelun pauhina täytti ilman ja sitä kesti iltahämärään saakka.

Kuta enemmän melske pimeään lisääntyessä vaiken, sitä kiivaammin alkoi Salviuksen sydän lyödä. Kuumeisesti laski hän mielessään, että nyt ovat viholliset tunkeuneet jo linnan sisäpihaan, nyt käydään taistelua portaissa, suomalaisten vetäytyessä vähitellen ylempiin linnankerroksiin, jolloin suunnitelman mukaan ruutikellariin sulkeutuneen miehen piti iskeä tuli ruutitynnynriin.

Kylmä hiki kihosi hänen otsalleen ja suonet hänen ohimoillaan jyskyttivät haljetakseen. Hän melkein kadehti linnaan jääneitä maanmiehiään, jotka taistelun huumeessa eivät varmaankaan tunteneet sellaista tuskaa kuin hän täällä yksinäisessä piilossaan.

Kun ilta yhä pimeni ja meteli linnassa päin vaimeni, välähti äkkiä Salviuksen mieleen, että linnan puolustajat ovatkin viime hetkessä peräytyneet päätöksestään ja antautuneet vangiksi. Hän hengähti jo helpommin, mutta samalla sai sanoin kuvaamaton, hirveä tärähdys hänet horjahtamaan alas kiveltä, jossa hän oli istunut. Valtava ilma-aalto raastoi pensaita käytävän suulla ja suunnaton, punertava tulenleimaus halkasi hetkeksi pimeyden aivankuin tulivuori olisi syössyt hehkuvan sisuksensa ilmaan, samalla kun huumaava jyrinä kiiti pitkin kenttiä, hälveten vähitellen yöhön.

Pian vallitsi jälleen pimeys, joka ensi aluksi tuntui entistäkin sankemmalta. Mutta sen keskeltä kuuli Salvius yltympäri mäikettä ja molskahtelua, kun ilmaan singonneita kiviä putoili kentälle ja läheiseen jokeen. Hänestä tuntui kuin ulkona olisi satanut irti kiskaistuja ruumiinosia ja kauhu värisytti hänen ruumistaan. Hänen lumpeutuneissa korvissaan suhisi ja paukkui ja silmissä risteili tulisia viiruja. Mutta sekaannuksestaan huolimatta muisti hän, että hänen oli viivyttelämättä riennettävä matkaan tältä kauhun näyttämöltä. Vapisevin jäsenen ja tuskin seisaallaan pysyen hapuili hän ulos käytävästä, lähtien pyrkimään eteenpäin.

Kuu teki juuri nousuaan, niin että hän esteisiin kompastelematta pääsi eteenpäin. Villissä

sekamelskassa harhaili kentällä mustia haamuja ja niiden keskellä laukkasi vauhkoutuneita hevosia. Joka suunnalta kuului parkunaa ja voihkauksia ja pitkin kenttää kiiri sakeita pölypilviä ja ilman täytti kitkerä ruudin katku.

Ei yksikään kentällä harhailevista pysäyttänyt tai puhutellut Salviusta ja onnellisesti pääsi hän Varsovaa kohti johtavalle tielle. Läähättäen ja kädellä rintaansa painaen kulki hän hoippuen kuin juopunut ja vasta tultuaan etäämmäs vihollisten leirialueelta pysähtyi hän hengähtämään ja taakseen katsomaan. Sillä paikalla, missä vielä äsken olivat kohonneet Tycoczin linnan muurit ja tornit, näkyi nyt ainoastaan mataloita ja muodottomia rauniokasoja, joiden välissä hulmahteli tulenliekkejä. Raunioiden päällä vaappui ilmassa sankeita pöly- ja savupilviä.

Ajatellen niitä viittäsataa kansalaistaan, joiden kanssa hän oli monta kuukautta viettänyt yhdessä ja joita ei nyt enää ollut olemassa, ojensi Salvius vaistomaisesti kätensä raunioiden yllä vaaruvaa pilveä kohti ja lausui vapisevin huulin:

»Jumalani, ole armollinen heidän sieluilleen!«

Tämän sanottuaan kääräsi hän kauhtanan kiinteämmin ympärilleen, kääntyi ja lähti pitkin askelin jatkamaan matkaansa, hetken kuluttua häviten viidakon siimekseen.

Veljekset.

Makuulaverinsa eteen polvistuneena lausui vanki puoliääneen ja palavalla hartaudella psalmin sanoja:

»Kiitetty olkoon Herra joka päivä. Jumala panee kuorman meidän päällemme, mutta Hän myös auttaa meitä. Sela. Meillä on Jumala, Jumala, joka auttaa, ja Herra, Herra, joka kuolemasta vapauttaa.«

Talvinen ehto pimeni ja katonrajassa oleva jäätynyt ristikkoakkuna kykeni enää ani vähän välittämään valoa kopin hämäryteen. Kun ei vangille oltu suotu minkäänlaista kirjaa eikä valoneuvoja pitkien pimeään hetkien kuluttamiseksi, päätti hän panna levolle kohta ehtoohartauden suoritettuaan. Unesta ei kuitenkaan ollut toiveita, sillä jalkoja ja sivuja särki taas armottomasti. Se oli seurauksena siitä, että hänen muutamia viikkoja sitten oli täytynyt tulipalopakkasessa juosta Ilmajoelta tänne Vaasaan saakka. Ensimmäiset päivät oli hän täällä vankilassa maannut aivan menehdyksissään ja rujona, mutta vähitellen oli hänen vahva ruumiinsa jälleen toipunut, vaikka säänmootosten aikana uudistuikin ankara särky.

Vanki oli Ilmajoen kappalainen, Jooseppi Stenbäck.

Kun pakoon lähtevät olivat pyytäneet häntä mukaansa, oli hän sanonut:

»Se on kelvoton paimen, joka vaaran tullen jättää laumansa oman onnensa nojaan. Menkööt ne, joilla ei ole toisia ihmisiä vastuullaan, mutta minun velvollisuuteni on jäädä paikalleni.«

Perheensä oli hän toimittanut toisten pakolaisten mukana turvaan Ruotsin puolelle, mutta itse oli hän jäänyt Ilmajoelle tehdäkseen voitavansa seurakuntalaisten hyväksi.

Kun vihollinen oli saapunut paikkakunnalle, oli hän koettanut hillitä sen ryöstön- ja murhanhimoa, mutta siitä olivat vain ärtyneet ja lopuksi vanginneet hänet. Sitten oli hänet vasta mainitulla tavalla tuotu Vaasaan, josta hänet ennen pitkää piti toisten vankien kanssa vietämän Turkuun ja sen jälkeen kenties Venäjälle.

Kun hän oli lopettanut rukouksensa ja nousi ylös riisuutuakseen, aukeni kopin ovi ja sisälle astui mies, josta hän heti huomasi, ettei se ollut vartia. Vanki astahti lähemmäs, nähdäkseen paremmin ja huomasi nyt tulijan rotevaksi talonpojaksi, joka hämillisesti rykäisten toivotti hyvää iltaa.

»No herra varjelkoon, Tapanihan se on!« huudahti vanki hämmästyneenä, sillä nyt tunsii hän tulijan omaksi veljekseen.

He puristivat toistensa kättä ja vanki kysyi huolestuneena:

»Onko sinutkin kaapattu kiinni ja tuotu tänne vangiksi?«

»Ei, vaan minä tulini sinua vapauttamaan«, vastasi vanhempi veli ujolla ja matalalla äänellä.

»Hohoi, se on helpommin sanottu kuin tehty«, vastasi vanki hämmästyksissään veljensä sanoista.

Hän veti hänet istumaan lavitsalle akkunan alle, istahti itse rinnalle ja kysyi:

»Mutta kuinka sinä ensinnäkin pääsit tänne, jos sinä kerran olet omin neuvoisi tullut?»

»Me keräsimme keskuudestamme rahoja, joilla minä lahjoin vanginvartian, niin että hän päästi minut vähäksi aikaa tänne sinun koppiisi. Sanoin olevani sinun seurakuntalaisiasi ja haluavani puhutella sinua sielunasioissa», selitti velimies. »Mutta nyt sinun olisi hankkiuduttava lähtöön, sillä vartia voipi pian tulla käskemään minua pois.»

»Tottako sinä sillä siis tarkoitat?» kummaksui pappiveli, »ja miten sinä olet ajatellut sen käyvän laatuun?»

»Kyllä se käy hyvin laatuun», vakuutti talonpoikaveli. »Me vaihetamme vaatteita ja kun me olemme jokseenkin samankokoiset ja hyvin toistemme näköisetkin, niin ei vartia pimeässä huomaa mitään.»

Tuumaansa innostuneena alkoi veli päästellä takkia päältään ja puhui sitä tehdessään edelleen:

»Meitä asuu kymmenkunta perhekuntaa metsäpirteissä Latvalan sydänmaalla, sillä kylissä liikkuu vihollisia ja he ovat polttaneet useimmat talot. Meillä on siellä ankara suolan puute ja minä ajattelin, että sinä ehkä voisit mennessäsi viedä sinne muutamia kappoja täältä Vaasasta. Sitä varten otin minä mukaani kontin, joka on lumihangessa vankilan ulkopuolella. Samassa paikassa ovat myöskin sukset ja suolarahat sinä löydät tämän takin povitaskusta. Mutta etköhän sinä jo riisuisi, ettei vartia ehdi kesken tulla.»

Liikutuksesta mykkänä oli vanki kuunnellut veljensä sanoja.

»Mutta entäs sinä itse?» sai hän vihdoinkin kysyneeksi.

»Minä jään tietysti tänne sinun sijaasi, eihän se muuten käyne», vastasi veli viattomasti.

»Mutta oletko ajatellut, että sinä jokseenkin varmasti joutuisit hirsipuuhun, kun petos huomattaisiin?»

»Jospa nyt niinkin kävisi, niin olenhan minä perheetön mies», vastasi veli rauhallisesti, »jota vastoin sinulla on perhe ja lisäksi seurakuntalaiset. Ne kaipaavatkin niin hartaasti sielunpaimenta ja neuvojaa siellä sydänmailla, sillä sairaita ja epätoivoisia on monta.»

»Kuinka hartaasti minä haluaisinkaan päästä seurakuntalaisten pariin, mutta näin se, rakas veli, ei käy», sanoi pappiveli päättävästi ja liikutuksensa hilliten. »Miten minä esiintyisin lohduttajana hätää kärsivien keskellä, kun olisin ensinnä vapauteni lunnaiksi jättänyt oman veljeni. Ei, pue sinä takkisi jälleen päällesi, sillä kyllä minä jään tänne.»

»Mutta ne niin hartaasti odottavat sinua siellä eikä sinun minusta tarvitse huolehtia», yritti veli vielä toista taivutella.

»Vie terveiseni seurakuntalaisille, että minä rukouksissa olen alati heidän keskellä ja että Jumala voi piankin toimittaa niin, että minä ruumiillisestikin pääsen heidän luokseen. Kohta viedään meidät Turkuun ja sen jälkeen voin minä piankin päästä takaisin seurakuntaani, sillä ruhtinas Galitzinia olen kuullut kiitettävän ihmisystävälliseksi ja oikeutta harrastavaksi mieheksi.»

»Sinä et siis suostu lähtemään?» kysyi veli masentuneena.

»En!» vastasi toinen jyrkästi, vaikka hänen olikin vaikea hillitä itseään. »Jumala palkitkoon sinun hyvän tarkotuksesi, mutta minun on mahdoton sitä noudattaa.»

Vastenmielisesti veti talonpoikaveli sarkatakin uudelleen päälleen. Senjälkeen istui hän käsillä polviinsa nojaten, allapäin ja ääneti lavitsalla. Katsellessaan syrjästä noita rehellisiä ja avoimia piirteitä sekä miehekkään jyrkeitä hartioita, jotka nyt olivat pettymyksestä painuneet kokoon, valtasi pappiveljen hellä myötätunto, joka pakotti hänet syleilemään veljeään.

»Lähde sinä Herran nimeen takaisin kotiin, kyllä minäkin Jumalan avulla aikamani selviän», sanoi hän koettamatta enää liikutustaan salata. »Sieltä saapuukin jo vartia sinua kiirehtimään.»

»Täytyy kai sitten minun lähteä, koska sinä et siihen suostunut», huoahhti veli ja nousi lavitsalta, kun ovelle ilmestynyt vartia viittoi häntä tulemaan.

Veljekset heittivät toisilleen nopeat jäähyväiset, minkä jälkeen ovi sulkeutui heidän välillään.

Kuunneltuaan poistuvien askelten kaikua tunsivat vanki tarvetta uudelleen polvistua makuulavansa äärelle ja vuodattaa yli tulvehtivaa sydäntään palavaan rukoukseen veljensä, seurakuntalaistensa ja

koko Suomen kansan puolesta.

* * * * *

Seuraavan illan hämärtäessä hiihti Tapani-veli jo Ilmajoen aukeilla, selässään raskas suolakontti. Hän mietiskeli hukkaan mennyttä yritystään ja koetti arvailla, miten hänen laitansa tällä hetkellä olisi, jos veli olisi suostunut vaihtokauppaan.

»Jos he todellakin olisivat minut hirttäneet, vaihdoksen huomattuaan, niin — nythän se olisi jo sekin ohitse», lopetti hän ajatusjuoksunsa.

Suolakontti painoi hartiat kumaraan ja muutenkin häntä väsytti jo armottomasti. Mutta hän päätti kuitenkin ponnistautua perille, sillä kylille oli vaarallista yöpyä ja talot, mikäli niitä oli enää jällellä, olivat sitä paitsi autioina.

Ennenkuin hän ehti siihen kohtaan, josta hänen tuli kääntyä metsiin, ilmestyi tienkäänteessä hänen eteensä yhtäkkiä venäläisjoukko kuin maasta kohoten. Vaistomaisesti porhalsi hän silloin syrjään ja ponnisti viimeisetkin voimansa, päästäkseen metsän kätköön. Mutta välimatka oli liian lyhyt ja hänen kintereilleen ehätti heti puolikymmentä ärhentelevää kasakkaa. Hän sai ruumiiseensa useampia keihäänpistoja ja taakkansa painosta sortui hän maahan. Kontista vapauduttuaan koetti hän nousta ylös ja sukseensa tarttuen puolustaa itseään, mutta surmanpisto rintaan sai hänet uudelleen vaipumaan hankeen.

Hän ei noussut enää ja pakolaisia muistaen ajatteli hän:

»Nyt ne poloiset jäävät ilman suoloja, sillä minun polkuni päättyi tähän.»

Sitten juolahti velimiehen kuva hänen himmenevään tajuntaansa ja hän ajatteli itseään syyttäen:

»Etten minä sittekin pakottanut häntä pakenemaan, sillä nythän minä kuitenkin kuolen vihollisen käden kautta.»

Hän huokasi muutaman kerran raskaasti ja ojentui sitten kuolleena hangelle.

Viimeinen varustus.

»Te syytätte minun nuoruuttani, herra rovasti! Mutta muistakaa, että minä olen seitsentoista vuotiaasta asti kantanut miekkaa, ollut kymmenessä suuremmassa taistelussa ja lukemattomissa kahakoissa, haavottunut kolme kertaa, ollut kerran sotavankina kaukana Venäjällä, josta sanomattomia vaivoja ja vaaroja kokien karannut takaisin isänmaatani puolustamaan. Jos minä siis vuosiltani olenkin nuori, niin olen minä vanha kokemuksiltani ja tiedän niin ollen, mihin virkani minua velvottaa.»

Lausuttuaan nämä sanat rovasti Cajanukselle kääntyi Kajaanin linnan komentaja, kapteeni Fieandt, vihaisesti ympäri, veti miekankantohihnan kireämmälle ja astui ulos. Hän kiipesi suoraapäätä linnan ulkomuurille, jossa hän pysähtyi tarkastelemaan vihollisleiriä.

Oli niin pakkanen, että viikset ja kulmakarvat kohta ulos tultua jäätyivät ja hengitys muuttui sakeaksi usvaksi. Tähdet teräksen kylmässä taivaanlaessa vilkkuivat levottomasti ikäänkuin olisivat kylmän kourissa vikisseet ja viluisena ja orpona riippui kynsistään kuun kierukka taivaan rannalla. Jylhinä ja valkean hohtavina kohosivat vaarat eri suunnilla ja tuo kesäisin niin ihana ympäristö oli nyt kuin ruumisliinoihin kääritty. Kumeasti ja uhkaavasti pauhasi Ämmä tämän talviöisen autiuden keskellä ja sen pyörteistä nouseva usva vaanii kuutamossa haaveellisina, alati muotoaan muuttelevina hattarina.

Niemellä vastapäätä, josta ennen olivat pienen erämaa-kaupungin tulet vilkkuneet, törröttivät nyt kinosten keskeltä kirkon ja raatihuoneen sekä useimpain talojen hiiltyneet rauniot. Ainoastaan joitakuita hökkeleitä oli jällellä ja niiden välissä näkyi pitkät rivit lumikotuksia, joissa piirittäjät majailivat. Rannempana oli hirsivallien suojassa joukko kanuunoita, joiden mustat kidat nyt yöksi vaienneina tuijottivat uhkaavina linnaa kohti. Vahtipatrullit liikkuiivat edestakaisin, valmiina hälyyttämään, jos linnasta yritettäisiin äkillistä uloshyökkäystä, sekä samalla vaanien linnan mahdollisesti vietäviä muonälähetyksiä. Mutta milloin he sattuiivat liaksi lähenemään virran rantaa, silloin avasi kohmettuneessa horroksessaan uinuva linna hetkeksi tulisilmänsä ja kumeat musketinpaukaukset repelivät öistä hiljaisuutta ja moninkertainen kaiku vastasi etäisistä vaaroista, ikäänkuin ympäröivä erämaakin olisi ilmaissut olevansa vielä valveilla sekä seuraavansa tämän Suomen viimeisen varustuksen kamppailua.

Fieandt pysähtyi vanhan silmäpuolen sotilaan luo, joka muskettiinsa nojautuen seiso i ampuma-aukon

ääressä.

»Vieläkö jaksat pidellä muskettia, vanha Skarppi?» kysyi hän.

»Kyllä Skarpin musketista lentää kuula vielä yhtä kauas kuin nuorempainkin, herra komentantti», vastasi sotavanhus. »Äsken juuri keikautin tuolla muutaman viheriätäkkinen, joka pisti nenänsä musketin kantomatkan sisäpuolelle. Mutta tarkenemisen laita tässä on hieman niin ja näin. Sormet kangistuvat väkisininkin muskettia pidellessä ja varpaani ovat jo ihan turtana. Korvistani sen sijaan ei ole väliä, sillä ne minä palellutin jo toissa talvena Napuella.»

»Entä oletko muutoin tyytyväinen oloomme linnassa?» kysyi Fieandt.

»Hm, tosinhan sitä mielellään söisi kerrankaan viikossa vatsansa täyteen», vastasi vanhus avomielisesti, »mutta näkyypä tuota pysyvän hengissä näinkin — eikähän tätäkään ikäänsä kestäne.»

Linnankomentajan mieli synkistyi, sillä muonakysymys oli hänelle arka asia. Hän oli äsken ollut tarkastamassa muonavarastoa ja huomannut sen huvenneen hämmästyttävän vähiin. Sen johdosta oli hän käskenyt varusmestarin vieläkin pienentää ruoka-annoksia, varsinkin aseettomalle väelle. Viimemainitut ne olivatkin syynä ruokavarojen ennaikaiseen loppumiseen ja hän soimasi itseään siitä, että vaimonsa rukouksista heltyneenä oli avannut linnanportit pakolaisille.

Toinen suuri puute oli polttopuista. Linnan kolkkoja suojia ei oltu enää pariin viikkoon voitu kunnollisesti lämmittää ja siitä kärsivät olletikin linnassa olevat lukuisat lapset. Pakolaisten joukossa olikin paljon sairautta ja kuolemantapauksia sattui joka päivä.

Mutta ruutia oli vielä yllinkyllin ja Fieandt tahtoi puolustaa linnaa viimeiseen saakka. Siitä asiasta hän oli äsken kiistellyt rovasti Cajanuksen kanssa, joka ehdotti antautumista, jos se vain oli saatavissa kunniallisilla ehdoilla. Kapteeni tiesi vihollisten joukossa kärsittävän myöskin puutetta ja taudit riehuivat heidän keskellään paljon pahemmin kuin linnassa. Tähän luottaen oli hän päättänyt jatkaa taistelua, mitä uhreja se sitten kysyikin.

»Niin, suolivöitämme meidän on pakko toistaiseksi kiristää», lausui Fieandt Skarppi-ukon viime sanojen johdosta, »jos mieli säilyttää nämä muurit omassa hallussamme. Mutta tokkopa noilla viheriätakeillakaan lienee makeanleivän päivät.»

»Ei vainen olekaan», myönsi Skarppi. »Ja jos siellä ryssänlimppua liekin vähän varavammin, niin onpa sitä viljemmin sairautta. Ainakin neljäkymmentä ruumista kantoivat he tämänkin päivän kuluessa leirinsä ulkopuolelle. Se säästää meidän ruutiamme, ja jos sellaista jatkuu vielä parin viikon ajan, niin luulenpa, että me jo vapaasti pääsemme muonaa ja polttopuita hankkimaan.»

Tällainen puhe oli hunajaa Fieandtin sydämelle ja tyytyväisenä virkkoi hän:

»Niin, varmasti pääsemmekin ja siinä toivossapa me hyvin voimme hieman paastotakin.»

Hän lähti kiertelemään edelleen muureja, nähdäkseen olivatko vartiat kaikkialla paikallaan ja oliko vihollinen millään puolen vehkeilemässä.

Tarkastuksen päätettyään laskeusi hän linnanpihalle, jossa kaikenlaisen rojun ohella oli pari pientä halkopinoa — ainoat jäljellä olevat polttopuut. Eräs pakolaisista laittoi toisen pinon ääressä itselleen halkosylyystä.

»Minne niitä?» kysyi Fieandt äreästi.

»Komentantin omaan huoneeseen», vastasi mies. »Rouva pyysi tuomaan.»

»Pienempikin syylys riittää», sanoi Fieandt ja jatkoi kulkuaan toisen kylkirakennuksen alakertaan, jonne pakolaiset oli sijoitettu.

Se oli avara holvikattoinen halli, johon hän nyt tuli. Pitkin seinustoja oli olkipahnoja, joilla makaili tai istuskeli sekaisin miehiä, naisia ja lapsia. Kaikkien kasvoilla oli alakuloinen tai synkkä ilme ja ainoastaan jotkut naisista kummittelivat jonkunlaista käsityötä. Paksut kiviseinät olivat monesta kohti kuuran peitossa ja huoneessa oli niin kylmä, että hengitys muuttui usvaksi. Kenellä oli turkki tai muu vahvempi päällysvaate, hän oli kietonut sen visusti ympärilleen. Joka puolelta kuului lasten itkua ja sairasten voihkinaa.

Pelokkaana seurasi jokaisen katse linnankomentajaa, jonka ankaruutta he olivat saaneet alunpitäin tuntea. Sairaat hiljensivät valituksiaan ja äidit koettivat tynnyttellä lapsiaan. Ääneti astui Fieandt muutaman askeleen peremmäs ja pysähtyi sitten ympärilleen tarkastelemaan.

Tätä isoa huonetta valaisi ainoastaan muurinrakoon pistetty päre sekä pari ratisevaa talikynttilää.

Toinen kynttilä oli asetettu lattialle huoneen perällä ja sen ääressä oli polvillaan rovasti Cajanus, jakaen herranehtoollista oljilla makaavalle kuolevalle. Hänen sanansa kuuluivat matalana muminana huoneen etupuolelle.

Nähdessään rovestin kääntyi Fieandt ympäri ja poistui yhtä ääneti kuin oli tullutkin. Hän meni omaan huoneeseensa läntisessä tornissa, joka yleni suoraa Ämmän kuohuista. Huonetta valaisi iloinen takkavalkea, jonka loisteessa hänen nuori vaimonsa puuhasi illallista. Viime suvena oli näet Fieandt nainut Elisabet Tavaststjernan, joka sitä ennen oli vähän aikaa ollut naimisissa hänen erään Napuella kaatuneen upseeritoverinsa kanssa. Nuori rouva oli seurannut miestänsä armeijan perätyymismatkalla Perä-Pohjaan sekä sieltä tänne Kajaaninlinnaan.

Synkkänä ja nyreissään istahti Fieandt pesän eteen, nojasi kyynärpäät polviinsa ja mietti. Se vähän toivorikkaampi tuuli, minkä hän äsken oli saanut jutellessaan muurilla vanhan sotilaan kanssa, oli hänen pistäytyessään pakolaisten huoneessa haihtunut. Hän ei voinut eikä tahtonutkaan salata itseltään aseman toivottomuutta. Ainoastaan viikon kykeni linna enää puolustautumaan, sitten olisivat ruokavarat ja polttopuut tyystin lopussa eikä ulkoapäin ollut minkäänlaisia avuntoiveita. Jollei siis vihollinen tuon viikon kuluessa lähtisi matkaansa, niin silloin olisi edessä antautuminen.

Antautuminenko? kiihtyivät Fieandtin ajatukset tämän sanan johdosta. Ei koskaan! päätti hän lujasti, sillä olihan hänellä vielä yksi muukin keino asian ratkaisemiseksi. Linnan ruutikellarissa oli vielä jäljellä kokonaista kaksitoista tynnyriä ruutia. Se oli riittävä määrä lennättämään ilmaan linnan sekä puolustajineen että vihollisineen.

Tämä ankara aatos ei ensi kertaa iskenyt hänen mieleensä. Jo muutaman kerran ennenkin olivat hänen ajatuksensa siihen pysähtyneet. Pelko ei häntä ainakaan pidättänyt sitä tekemästä, päinvastoin oli hän tuntenut salaista iloa siitä, että pahimman varalta oli vielä olemassa muukin keino kuin antautuminen. Jos hän jotakin pelkäsi, niin se oli juuri antautuminen, ei vihollisen valtaan joutumisen takia, vaan koska se hänen taipumattomalle kaarlolaisluonteelleen oli itsessään vastenmielistä.

Hänen vaimonsa oli saanut valmiiksi heidän vaatimattoman illallisensa ja pysähtyi nyt hänen rinnalleen, laskien kätensä hänen olkapäälleen. Fieandt nosti päänsä ja hämmästytti hyväilyihin tottumatonta vaimoaan kietomalla käsivartensa hänen ympärilleen. Tavallista hellemällä äänellä kysyi hän sitten:

»Pelkäisitkö sinä kuolla yhdessä minun kanssani, Lisbet?»

»Kuinka sinä sellaista kysyt, Henrik?» vastasi vaimo. »Totta kai minun on uskallettava seurata sinua kuolemaankin, koska kerran olen seurannut tänne linnaankin. Olenhan minä sotilaan vaimo.»

»Kiitos niistä sanoista, Lisbet, mutta oletko sinä valmis kanssani minkälaiseen kuolemaan hyvänsä?» kysyi Fieandt.

»Mitä sinä sillä tarkotat?»

»Oletko sinä sattunut koskaan kuolemaan, kuinka suomalaiset rakuunat puolisen sataa vuotta sitten tekivät Tycoczin linnassa Puolassa, huomattessaan etteivät voi kauemmin pitää linnaa hallussaan?» vastasi Fieandt uudella kysymyksellä ja kun rouva oli vastannut kieltävästi, jatkoi hän: »He antoivat vihollisten tulla linnaan ja räjäyttivät sen sitten ilmaan.»

»Mutta ... en ymmärrä vieläkään sinun tarkotustasi», änkytti rouva, joka kuitenkin aavisti, mihin hänen miehensä tahtoi tulla.

»Meillä on varastossa vielä kaksitoista tynnyriä ruutia ja viikkoa kauemmin me emme kykene enää linnaa puolustamaan.»

Tätä sanoessaan katsoi Fieandt tutkivasti vaimoonsa, joka huomattavasti kalpeni. Mitään hän ei kuitenkaan ehtinyt vastata, kun ovelle samalla koputettiin.

Sisään astui rovasti Erik Cajanus. Hän oli oppinut ja kielitaitoinen mies sekä etevä saarnaaja, olennoltaan kunnioitusta herättävä ja harvinaisen kookas. Vaikka olikin vasta jonkun verran yli viidenkymmenen, oli hän sentään jo harmaatukkainen. Mutta hän oli ehtinyt kokea jo monta kovaa: suurten nälkävuotten kauhuja, sairautta ja vihollisen hävityksiä. Jo sarkasodan aikana oli hän menettänyt isoimman osan omaisuuttaan, ja viime vuonna, jolloin suurempi vihollisjoukko ensi kerran tuli Kajaanin tienoille, oli hänet perheensä kanssa ihan alastomaksi ryöstetty sekä pahoin pidetty. Hädin tuskin oli hän hengissä päässyt vihollisten käsistä sekä paennut senjälkeen perheensä ja toisten Paltamon pappien ynnä monien muiden seurakuntalaisten kanssa tänne Kajaanin linnaan.

Nähdessään rovasti Cajanuksen rypisti Fieandt kulmiaan. Mutta tulija lausui tynnosti:

»Näen, ettette ole hyvillänne minun tulostani ja minä pyydänkin anteeksi, että näin myöhäisellä hetkellä tulen häiritsemään yhdessäoloanne. Mutta kun pikainen lähtönne äsken katkaisi keskustelumme ja kun sydämelleni jäi vielä paljon sanottavaa, niin otin nyt vapauden tulla sitä jatkamaan.»

»Minusta nähden on turhaa jatkaa äskeistä keskusteluumme, sillä minun mielipiteeni ei muutu siitä, mitä jo sanoin», vastasi Fieandt.

Välittämättä näistä kylmistä sanoista jatkoi rovasti:

»Olin juuri ripittämässä erästä sairasta, joka kohta ehtoollisen nautittuaan veti viimeisen henkäyksensä. Kuolevia on tähän saakka ollut joka päivän osalle ja tästä lähtien niitä tulee vielä useampia.»

»Mutta sehän on asia, jolle minä en, paremmin kuin tekään, mahda mitään», virkkoi tähän Fieandt.

»Mahdatte kyllä te, kapteeni, jos tahdotte sääliä kurjuuttamme.»

»Palaatte siis siihen entiseen, että minun on jätettävä linna viholliselle!» huudahti Fieandt kiihtyen. »Mutta sitä minä en ole tekevä! Minä olin ainoa, joka jäin henkiin majuri Burghausenin joukosta Lipolassa, kun vihollinen ensi kerran hyökkäsi maamme rajojen sisälle. Sen jälkeen olen minä saanut nähdä maan pala palalta joutuvan vihollisen valtaan. Hävityksen aalto on jo huuhtonut yli Suomen, niin että tämä linna on enää ainoa piste, jota he eivät ole valtaansa saaneet. Eikä heidän pidä sitä saaman niin kauan kuin päällikkyys on minun huostassani. Jos kaikki Suomessa eivät olekaan seisooneet viimeiseen saakka paikallaan kuten Burghausen joukkoineen, niin että vihollinen on päässyt etenemään aina tänne perimpään pohjaan saakka, niin aion ainakin minä pitää nyt paikkani.»

»Sittenkin vielä, kun viimeinen leivänkannikka on syöty ja viimeinen puunkapula poltettu?»

»Sen päivän varalta meillä on kaksitoista tynnyriä ruutia linnan kellarissa», sanoi Fieandt lyhyesti ja kylmästi.

»Mitä ... aiotteko surmata meidät raunioiden alle?» kysyi Cajanus kauhistuen.

»Itsemme ja vihollisemme», vastasi Fieandt järkähtämättömästi.

»Ettekö ajattele edes niitä monia äitejä ja lapsia, jotka ovat hakeneet suojaa täältä linnasta?»

»Heillähän on vapaus lähteä täältä milloin hyvänsä», vastasi Fieandt kylmästi. »Olenkin katunut, että ollenkaan laskin linnaan aseetonta väkeä.»

»Mutta tiedättehän yhtä hyvin kuin minäkin, että jos me aseettomat lähdemme linnasta ilman että linna samalla antautuu, niin me ilman minkäänlaisia sopimuksia joudumme vihollisen valtaan, joka ärtyneenä linnan vastustuksesta ei tule meitä säästämään.»

»Siinä tapauksessa minä en tiedä muuta keinoa kuin että te jäätte linnaan ja alistutte siihen, mitä tuleman pitää.»

Näitä sanoja seurasi kiusallinen äänettämyys, kunnes Cajanus katkaisi sen sanomalla:

»Teillä on kova sydän, kapteeni. Kehottaisin kuitenkin vielä kerran teitä menettelemään niin, ettei teidän tilintekonne kerran kävisi ylen raskaaksi.»

»Kuninkaan tahto on, että kaikki seisovat paikallaan loppuun saakka. Peräytymistä tai vihollisen armoille heittäytymistä hän ei siedä.»

»Minä tarkotinkin kuningasten kuninkaalle tehtävää tiliä», oikasi Cajanus.

»Joka uskollisesti täyttää maallisen kuninkaansa antamat tehtävät, voi hyvällä omallatunnolla astua tilille myöskin kuningasten kuninkaan eteen», vastasi Fieandt.

»Niin, mikäli kysymys on omantunnon mukaisista teoista. Mutta voivathan maallisen ja taivaallisen kuninkaan käskyt toisinaan olla ristiriidassa keskenään ja silloin kai meidän on noudatettava jälkimäisen käskyjä. Itsensä ilmaan räjäyttämisen on selvä itsemurha ja sen kieltää jumalallinen laki. Ja epäilenpä suuresti, onko maallisen kuninkaamme tahto sellainen.»

»Mitä hyödyttää sitten jatkaa kituvaa elämää, kun kaikki on kerran menetetty.»

»Kuka sanoo, että kaikki on menetetty? Ei koskaan ole kaikki menetetty, vaan uuden elämän itu on

aina olemassa. Kaikista vähimmän sopii sellainen epätoivon oppi niin nuorelle kansalle kuin me suomalaiset. Kansojen kaitsija on antanut meille oman sijan auringon alla ja tämän kovan koettelemuksen on hän lähettänyt meille tutkiakseen, kestämmekö me sen miehuullisesti ja olemmeko siis mahdolliset siihen historialliseen osaan, jonka hän on meille varannut. En kiellä, etteikö itsensä ilmaan lennättäminen ole miehuullinen teko ja joissakin tapauksissa ainoa mahdollinenkin, mutta vieläkin suurempaa miehuutta vaaditaan elämiseen silloin, kun kaikki näyttää menetetyltä. Uskallus elämään ei jää koskaan palkinnotta, sillä elämä on Jumalasta, ja niinpä meillekin on vielä valoisampi päivä koittava. Pyydän siis teitä vieläkin valitsemaan kunniallisen antautumisen. Tätä en tee pelkuruudesta, vaan niiden monien linnan turviin paenneiden tähden, jotka tahtovat kaiken tämän yli vuotavan surkeudenkin uhalla elää.»

Tämän sanottuaan pyysi rovasti Cajanus vielä kerran anteeksi, että oli näin myöhällä tullut häiritsemään, toivotti hyvää yötä ja lähti huoneesta.

Fieandt istui ääneti ja jurona paikallaan, kunnes hänen vaimonsa, joka edellisen kohtauksen aikana oli vetäytynyt huoneen perälle, lähenei häntä jälleen ja muistutti, että ruoka jähtyy.

»Mitä sinä arvelet noista hänen viime sanoistaan?» kysyi rouva, kun he olivat asettuneet pöytään.

»Hm, siinä oli liiaksi papillista viisautta, että minä, suora sotilas, voisin sitä omaksua», vastasi Fieandt.

»Mutta olihan se niin selvää mitä hän sanoi ja ... elä pahastu siitä, mutta kyllä minä olen siinä asiassa samaa mieltä kuin hänkin.»

»Siis sinäkin!» lausui Fieandt synkästi.

»Sillä tiedätkö, Henrik, minä en puhu yksistään oman elämäni puolesta, jonka minä olen aina valmis uhraamaan sinun rinnallasi, vaan minä olen vastuussa toisestakin elämästä, joka on minussa vasta syttynyt», sanoi rouva punastuen.

Näiden sanojen johdosta joutui Fieandt hämilleen ja keskustelu sammui muutamiin epäselviin sanoihin, joita hän neuvottomuudessaan mutisi. Lopettaen nopeasti ateriansa lähti hän ulos, tehdäkseen vielä kierroksen muureilla.

Aamulla, kohta kun päivä hiukan valkeni, alkoivat tykit tavallisen soittonsa. Se oli jo niin tuttua linnalaisille, että heitä olisi paljoka enemmän hämmästyttänyt, jos päivä olisi hiljaisuudella alkanut.

Kun Fieandt aamusella lähti ensi kierrokselleen muureilla ja tiedusteli vartioilta, oliko yön kuluessa tapahtunut mitään erinomaisempaa, vastasi eräs heistä:

»Minä luulen, että vihollisten leiriin aamuyöstä saapui apujoukko. Kun kuu oli jo laskenut, en voinut niin tarkoin laskea sen suuruutta, mutta summittaisesti ottaen täytyi sen olla ainakin tuhannen miehen suuruinen.»

Toiset vartiat vahvistivat tämän havainnon. Sitä paitsi saattoi nyt selvästi huomata, että venäläisten kesken vallitsi tavallista vilkkaampi hyörintä ja että tekeillä oli joukko uusia lumimajoja. Ei siis epäilystäkään, että he olivat saaneet lisäväkeä. Nämä eivät tietysti olleet saapuneet aivan tyhjin käsin, vaan tuoneet muassaan joukon muona- ja ampuma varoja.

Tämä oli paha pettymys Fieandtille. Hän oli toivonut venäläisten leirissä raivoavan taudin ajavan heidät piankin matkoihinsa. Mutta nyt he joka tapauksessa kestäisivät kauemmin kuin linnan puolustajat.

Synkkänä ja äreänä toimi hän koko päivän muureilla kanuunain ääressä ja yöksi suunnitteli hän taas uloshyökkäystä. Hän ei tahtonut itselleenkaan tunnustaa, että hänen päätöksensä linnan ilmaan räjäyttämistä oli hänen vaimonsa ilmotuksen johdosta ruvennut horjumaan. Tietoisuus siitä, että hänellä oli perillinen odotettavissa, täytti väkisinkin hänen mielensä omituisilla, elämää suosivilla tunteilla.

Ammuntaa jatkui myöhään illalla loimottavien revontulten valossa. Kolmenkymmenen miehen etunenässä hiipi Fieandt takaportista ulos ja toisten pitäessä muureilla tulta vireillä teki hän kiertoteitä myöten hyökkäyksen vihollisten leiriin. Taistelu oli ankara ja askel askeleelta täytyi Fieandtin pienine joukkoineen peräytyä kymmenkertaisen vihollisen edestä, pääsemättä lähellekään muonavarastoja, joista hän oli toivonut voivansa osan kaapata mukaansa. Hän menetti useita miehiä ja sai itsekin pari vähäisempää haavaa, mutta pääsi kuitenkin onnellisesti takaisin linnaan. Portit jymähtivät heidän takanaan kiinni, sitten vaikenivat vähitellen tykit muureilla ja yksinään ärjyi taas Ämmä revontulista loimuavan taivaan alla.

Fieandt istui jälleen pesävalkean ääressä huoneessaan. Sidottuaan hänen haavansa kietoi rouva kätensä hänen kaulaansa ja lausui nyhkyttävällä äänellä:

»Mitä hyödyttää tämä enää, sillä muutaman päivän perästä loppuu meiltä syötävä. Kohta minulla ei ole enää sydäntä mennä tuonne pakolaisten puolelle, sillä niin suuri on siellä kurjuus. Miksi et voi jättää tätä hyödyttömiä vastarintaa, jos kenraali Tshekin vain tarjoaa kunnolliset antautumisehdot?»

»Jos hän tarjoaa, siinäpä se!» lausui Fieandt.

Nämä lyhyet sanat olivat kuitenkin omiaan ilahuttamaan rouvaa, sillä hän huomasi niistä, että hänen miehensä ei puhunut linnan räjäyttämistä, vaan saattoi ajatella jo antautumista. Iloissaan painautui hän häntä lähemmäs ja silloin tunsu Fieandt ensi kerran uuden ihmisalun liikahtelevan äitinsä povessa. Hänen mielensä valtasi harvinainen hellyys, elämä veti häntä voimakkaasti puoleensa ja kietoen kätensä vaimonsa ympärille lausui hän:

»Saammehan nähdä, suostuuko vihollinen antamaan meille kunnolliset ehdot.»

Hänen olisi nyt tullut lähestyä rovasti Cajanusta, mutta se oli hänelle kovin työlästä. Seuraavana päivänä tarjoutui siihen kuitenkin hyvä tilaisuus. Hän kohtasi linnanpihalla rovastin, joka pysähtyi hänet ja pyysi lupaa saada valkoisen lipun suojassa mennä kenraali Tshekinin luo tiedustelemaan, saisivatko aseettomat lähteä turvallisesti linnasta.

»Mutta siitähän hän kohta huomaisi, että meillä linnassa on asiat huonosti», vastasi Fieandt. »Ei se käy päinsä.»

»Tahdotteko sitten haudata meidät kaikki linnan raunioihin?» kysyi Cajanus.

»Saammehan nähdä», vastasi Fieandt, jonka oli mahdoton myöntää luopuneensa päätöksestään.

Rovasti Cajanus kääntyi juuri lähteäkseen sisälle, kun muuan sotilaista tuli ilmoittamaan, että eräs vihollisen upseeri on portin takana ja pyytää päästä komentantin puheille. Fieandt käski tuoda hänet sidotuina silmin omaan huoneeseensa, jonne hän lähti edeltä, pyytäen rovastin mukaansa.

Venäläinen upseeri tarjosi päällikkönsä puolesta linnan puolustajille vapaata lähtöä, jos linna viivyttelemättä jätettäisiin heille. Tähän vastasi Fieandt, ettei hänellä ollut mitään syytä kiirehtiä linnan jättämistä, sillä se kestäisi piiritystä vielä kuinka kauan hyvänsä. Kuitenkin tahtoi hän miettiä asiaa ja lupasi piammiten lähettää vastauksensa kenraali Tshekinille. Tämän jälkeen sidottiin lähettilään silmät jälleen ja hänet saatettiin ulos linnasta.

Kahden jäätyään hämmästytti Fieandt Cajanusta sanomalla muutta mutkitta:

»Ehkä te, rovasti, haluatte lähteä kenraali Tshekinin luo neuvottelemaan linnan jättämisestä?»

Rovasti ei salannut iloaan tämän kapteenissa tapahtuneen mielenmuutoksen johdosta. Hän oli valmis lähtemään neuvotteluun, mutta mitään kiirettä ei kuitenkaan sopinut pitää, jottei näyttäisi siltä, että he ovat kovin kärkkäitä tarttumaan vihollisen tarjouksiin. Rovasti Cajanus piti sitä paitsi esittää asiat siten kuin ei linnan puolustajilla olisi mitään hätää paremmin muonavaroihin kuin muuhunkaan nähden.

Ilosta loistaen palasi rovasti Cajanus vihollisten leiristä. Kenraali Tshekin oli kiittänyt puolustajain urhoollisuutta ja luvannut heille vapaan lähdön täysine varustuksineen. Kaikki linnassa olevat pakolaiset saivat seurata heitä tavaroineen. Ainoastaan kanuunat ja ampumavarat oli jätettävä linnaan.

»Minä vaadinkin häneltä kirjallista heittäymissopimusta ja sitä hän ei juljenne rikkoa», ilmotti rovasti Cajanus.

Tämä rauhotti Fieandtia ja nyt ryhdyttiin toimiin kirjallisen sopimuksen aikaansaamiseksi. Illalla se oli valmiina molempien päälliköiden allekirjotuksin ja seuraavana aamuna piti linna luovutettaman.

Niin pian kun päivä oli valjennut, asettuivat venäläiset rintamaan kosken rannalle. Kohta sen jälkeen avattiin linnan iso portti selkosen selälleen ja kapteeni Fieandt marssi neljäkymmenen jälellä olevan miehensä kanssa ulos. Sotilasten univormuista oli ainoastaan rääsyjä jälellä, useilla oli käsi tai pää kääreissä ja jotkut ontuivat eteenpäin musketteihinsa nojaten. Heitä seurasi pakolaisten hajanainen ja paljon suurilukuisempi joukko. Siihen kuului kaiken ikäisiä ja säätyisiä henkilöitä, naiset kantaen itkeviä lapsia ja miehet raahaten kaikenlaisia kotoa pelastettuja arvotavaroita. Sairaat kulkivat toisiin nojautuneina ja muutamia heistä oli sijoitettu kelkkoihin.

Kun tämä surullinen kulkue oli saapunut venäläisten rintaman eteen, seurasi tuo hyvin tunnettu näytös.

Kun vangittuja myöhemmin päivällä sullottiin rekiin, lausui Fieandt rovasti Cajanukselle:

»Totisesti minulla on nyt syy katua, etten pysynyt lujana alkuperäisessä päätöksessäni», virkkoi jälleen Fieandt.

»Ei niin, kapteeni, sillä vielä tästäkin uusi päivä selviää», vastasi Cajanus. »Joka tapauksessa me lähdemme täältä siveellisinä voittajina ja sellaisina kuuluu tulevaisuus meille.»

»Ja muista, Henrik, että meidän on ajateltava jälkeläisiämmekin», lisäsi hänen vaimonsa merkitsevästi.

Kitisten ja rytisten lähtivät täyteen sullotut reet liikkeelle, painuivat alas Oulujärven jäälle ja hävisivät vähitellen pakkassumuun.

Totinen fennofiili.

»Minä en huoli muusta kuin että olen suomalainen ja vaikka itse tuntematonna, toki saan kuulua mainioon kansaan.»

Navakalla länsituulella lasketti kolmimastoinen jaala, jonka peräpeilissä oli nimi »Lokki» sekä sen alle kotipaikaksi merkittynä Uusikaupunki, parasta aikaa Kihdistä ulos Itämerelle, sivuttaen juuri Kökarin saariston viimeisiä luotoja.

Jaalan omisti Uudenkaupungin pormestari Henrik Juslenius ja se oli täydessä hamppu- ja tervalastissa matkalla Riiaan.

Ruoria hoiti vanha pien ja merisuolan parkitsema raumalainen merikarhu, joka omien sanojensa mukaan oli aikoinaan seilannut suuremmissakin astioissa ja yli parempainkin lätäkköjen kuin Itämeri. Veitikka kätkettynä tuuheiden kulmakarvojen suojassa oleviin silmiin kertoili hän merimiesjuttuja parikymmenvuotiaalle hinterälle nuorukaiselle, joka joutilaana nojaili kajuutan seinään ja joka hennoista käsistään sekä valkoisesta ihostaan päättäen soveltui huonosti yhteen merimiespukunsa kanssa. Hän oli jaalan omistajan veli, civis academicus Daniel Juslenius, joka oli opintorahoja ansaitakseen sekä saadakseen hieman kurkistaa kotimaan rajojen ulkopuolelle, ruvennut merimieheksi veljensä alukseen. Jaala oli ensi kertaa sinä suvena matkalla Riiaan, joten Taneli-herra hengitti meri-ilmaa vasta ensimmäisiä päiviä.

»Tuossa meni kymmenkunta vuotta sitten muuan raumalainen laiva sankkiin», virkkoi merikarhu juttunsa keskeyttäen ja viittasi päällään Korppikaria kohti, jonka louhaiset rannat kohosivat aalloista tuulen puolella.

Mutta Taneli-herra ei kiinnittänyt huomiotaan siihen, vaan virkkoi juuri kuulemansa jutun johdosta:

»Ne ovat siis kaikista väkevimpiä miehiä suomalaiset?»

»No sääkeristi», vahvisti Kyöri.

»Väkevempiä kuin englantilaisetkin?» jatkoi Taneli, äänessään hiukan epäilystä.

»No englantilaisethan ne nyt ovat jonkunlaisia miehiä, mutta hottisiksi sentään jäävät nekin oikean suomalaisen rinnalla.»

»Oletteko koskaan saanut koitella englantilaisten kanssa?»

»Johan toki ja vieläpä senkin seitsemän kertaa», hymähti Kyöri kuin olisi ollut kysymys tupakkimällin poskeen pistämisestä.

»Kertokaahan!» hoputti Taneli kiiluvien silmin.

»Kerrankin Lyypekin haminassa sain kapteenilta viisi riksiä rahaa ja kannullisen rommia, kun panin muuatta englantilaista oikein Porvoon mitalla selkään», virkkoi Kyöri rauhallisesti.

»Mitenkä se kävi, kertokaahan tarkemmin», yllytti Taneli.

»No mitäpähän kummaa tuossa nyt on», arveli Kyöri laiskasti, siten tahallaan kiihottaen nuoren kuulijansa uteliaisuutta. »Ihan meidän laivamme rinnalle oli ankkuroinut englantilainen fregatti ja muutamana iltapäivänä kutsui sen kapteeni meidän kapteenin vieraakseen. Miten lienevät siinä sitten

rommia maistellessaan alkaneet kehuskella miestensä voimilla ja vikkelyydellä, summa vain se, että he lopuksi löivät viidenkymmenen rixsin veikan ja päättivät huomenaamuna panna kumpikin vankimman miehensä koittelemaan voimiaan. Kun meidän kapteeni palasi illalla omaan laivaan, kutsutti hän minut kajuuttaan, antoi hyvän rommiryypyn ja sanoi: niin ja niin ovat nyt asiat ja jos sinä, Kyöri, haluat ruveta koittelemaan englantilaisen kanssa ja voitat hänet, niin saat heti painin päätyttyä viisi rixsiä kouraasi. Oli menneeksi, minä vastasin, mutta sitä ennen minun pitäisi saada puolikaan kannua viinaa. Ei tippaakaan tämän enempää, kivahti kapteeni, sillä humalassa sinun ei ole yrittämistäkään, joudut heti tappiolle. Mutta miten sitä selvilläänkään tappelee, kun ei kerta ennestään ole mitään vihoja, tivasin minä vastaan, ainakin minun tarvitsee hallin verran saada, sillä ei mulla luonto muuten nouse. No, kun minä olin siinä aikani jahnaillut, niin lupasi kapteeni antaa aamulla korttelin rommia. Sen siemasin heti aamutuimaan ja kun minä sitten tulin ruhvista kannelle ja kapteeni näki minun päälläni sarkatakin, käski hän minun kiiruusti riisua sen pois, se kun muka tekee minut kankeaksi ottelussa. Mistäs sitä muuten toisiaan kiinni pitelee, minä sanoin enkä riisunut takkia päältäni. Pidä sitten pääsi, mutta katso vain eteesi, sanoi kapteeni puolisuutuksissaan ja niin sitä sitten lähdettiin englantilaisen laivan kannelle. Kummankin laivan miehet asettuivat peräkannelle kehään, jonka keskellä ottelun piti tapahtua. Kun englantilainen tuli ruhvista ulos, sain minä isot silmät, sillä se oli riisunut koko yläruumiinsa paljaaksi ja sivellyt suopaa käsivarsiinsa ja hartioihinsa, niin että se oli liukas kuin ankerias. Mutta minä kun olin parhaassa nousuhumalassa, otin juurevan asennon ja arvelin, että tulehan tänne vain senkin suoparyttäri. Silloin se alkoi kerää nyrkeillään näin (Kyöri jätti hetkeksi ruorirattaan ja näytti miten englantilainen teki) sekä lähti samalla tulla tuijaamaan minua kohti. Minä olin ensi reissua merellä enkä tiennyt mitään englantilaisten tappelutavoista. Siksi minä en osannutkaan olla varuillani, vaan sain yhtäkkiä vasten tauluani sellaisen nyrkinpuskun, että silmät tulta iskivät ja minä koko mies olin lentää selälleni. No, tolppieni varassa minä kuitenkin pysyin, vaikka pahasti heilahdinkin, ja kun englantilaiset alkoivat hurraata huutaa, kirosin minä ja sanoin, että tulepas toisen kerran. Ja samalla tavalla se nyrkkejään kerien lähti uudelleen tulemaan minua kohti. Mutta nyt pä minä tiesinkin pitää varani ja juuri kun se oli parahiksi ehtinyt minun nenäni alle, sylkäsin minä kouraani ja läimäytin niin, että siltä meni käsivarsi poikki ja koko mies lensi kerinkantturia peräkannen toiseen laitaan. Ja siihen se ottelu loppui. Englantilaisten kapteeni ei meinannut tunnustaa minua voittajaksi, kun minä en ollut muka säännöllisellä tavalla nyrkkiäni käyttänyt. Mutta meidän kapteeni sanoi, ettei taistelutavasta oltu ennakolta sovittukaan, vaan kumpikin sai käyttää sitä tapaa, mihin luuli parhaiten pystyvänsä. Ja niin ei englantilaisen lopuksi auttanut muu kuin puskea pois viisikymmentä rixsiä ja tunnustaa suomalainen voittajaksi.»

»Mutta notkeampia ia vikkelmämpiäpä mahtavat englantilaiset sen sijaan olla», arveli Taneli sillä sävyllä kuin olisi hän tahtonut Kyöriä pusertaa uuden kertomuksen, joka siinäkin suhteessa olisi osottanut suomalaisten eittämättömän etevyyden.

»Mitäs vielä!» vastasi Kyöri hänen toivomustensa mukaisesti ja sylkäsi ylenkatseellisesti sivulleen. »Eipäs pärjännyt engelsmanni kiipeämisessä Knaapin Jullillekaan, vaikka Julli olikin ilmaaikainen kötys oikean suomalaisen masto-oravan rinnalla.»

»Minkäslainen kilpailu se oli?» innostui Taneli jälleen. »Kertokaahan!»

Sijotettuaan poskeensa uuden mallin jutteli Kyöri:

»Meitä oli kerran miehiä monesta kansasta muutamassa saksalaisessa fregatissa. Kun oltiin Hampurin satamassa lastia ottamassa, rupesi muuanna iltana eräs vasta pestattu englantilainen leventelemään taidollaan ja rohkeudellaan. Hän kiipesi ison maston huippuun ja seisoi hetken aikaa päällään mastonnupissa. Tehkääpäs toisetkin sama temppu, jos pystytte, ylvästeli hän alas tultuaan. Silloin Knaapin Julli sanoo puhumatta sylkäsee kämmeniinsä ja lähtee kiivetä kyömittämään ison maston toppiin. Pilkallisesti naureskellen katsoi engelsmanni hänen jälkeensä, mutta perille päästyään alkaa Julli tällätä itseään päälaelleen mastonnupille. Useamman kerran sai hän yrittää, ennenkun takapotkurit kohosivat pilviä kohti. Mutta annas olla, juuri kun hän sai jikatuksi koipensa, tuli tuulenpuuska ja heilahutti hänet alas. No, mitäs ollakaan, Julli kahmuilee alastulomatallaan kiinni touveihin ja purjeenpoimuihin ja putoaa loppujen lopuksi seisoville jaloin kannelle. Siinä hän sylkästä ruiskauttaa ja englantilaisen eteen kävellen sanoo: Teepäs sinä se temppu, jos pystyt! Mutta englantilainen tuijotti häneen suu auki ja kaikki alkoivat huutaa, että jo vei suomalainen voiton. Kun se Julli pahus aina osasi pysyä yhtä lunkina, luulin minäkin ensinnä, että hän oli tahallaan pudottautunut alas, kunnes hän kahdenkesken ilmotti minulle, että kyllä se alastulo tapahtui vahingossa. Mutta sen koommin ei englantilainen enemmän kuin muutkaan uskaltaneet meidän suomalaisten kuullen rohkeudellaan kerskua.»

»Summa summarum on siis se, että me suomalaiset olemme maailman etevintä kansaa!» huudahti Taneli ja antaakseen kansallisinnolleen näkyvämmän muodon veti hän keuhkonsa ilmaa täyteen ja viheltää huikahutti kouransilmäänsä, minkä jälkeen hän tulista vauhtia kapusi ylös perämastoon ja asettui kahvelin juureen kahareisin kiikkumaan.

Hänen eteensä aukeni rannaton Itämeren ulappa, jolla loputon sarja vaahtopää harjanteita ajoi toisiaan takaa. Rajaton vapauden tunne ja kuohuva nuoruuden riehakkuus pullisti hänen rintaansa ja yhtäkkiä ällistyi hän Kyöriä ja toisia kannella liikkuvia merimiehiä huiskuttamalla lakkiaan ja huutamalla täyttä kurkkua:

»Hurraa! hurraa! Pois tieltä! Täällä mennä viilettävät Suomen pojat!
Hurraa!»

* * * * *

Studiosus Abraham Frosterus oli pukeutunut juhla-asuunsa ja ripustanut ylioppilasmiekan kupeelleen, vaikka olikin arkipäivä. Tuimasti liikkuen, niin että miekanhuotra rämähтели saapasvartta vasten, asteli hän yli Auran sillan.

»Katsohan Aappoa!» virkahti muuan pohjalainen ylioppilas, joka toverinsa kanssa seisoi torin kulmalla ja neuvotteli siitä, mennäkö Mertasen krouviin olutta juomaan vaiko lähteä Multavierun puolelle sotaväen äksiisiä katsomaan.

»Se on sotaretkellä!» vastasi toveri, kääntäen katseensa Frosterukseen, joka oli pysähtynyt sillalle ja kaiteeseen nojaten katseli alas joelle, jossa joukko pikku poikia kävi merisotaa, pärskytellen melalla vettä toistensa päälle.

Frosteruksen sotaretkellä-olo merkitsi toverien kielellä sitä, että hän liikkui rahantekohommissa.

»Tässä täytyy taas suuttua ja ottaa päällensä tuima hahmo», oli hänellä tapa sanoa jouduttuaan äärimmäiseen pulaan ja koetettuaan sitä ennen selviytyä tavallisella vaatimattomuudellaan. Silloin pukeutui hän aina parhaimpaan asuunsa, otti sotaista ryhtiä lisätäkseen miekan kupeelleen ja lähti »rynnäkölle».

»Taneli, tuletko paikalla kotiin!» huusi sillan päästä muuan puolikasvuinen tyttö jollekin joella temmeltävistä pojista.

Taneli! Hänethän minä olen vallan unhoittanut! välähti samalla Frosteruksen mieleen.

Hänen ikä- ja opintoverinsa Taneli Juslenius oli nimittäin äskettäin saapunut kaupunkiin ja Frosterus muisti kuulleensa, että hän oli tullut Uudestakaupungista istuen rattaille ladottujen kupariplootujen päällä, jotka hän oli kesän kuluessa ansainnut.

»Lähdenpä oitis hänen luokseen ja siksi aikaa voin sotahaarniskanikin panna pois», päätti hän ja suuntasi kulkunsa torin halki Vartiavuorelle päin, jonka kupeella Juslenius asui muutaman porvarinlesken hoidossa.

Kun hän astui matalaan huoneeseen, jonka lattia kallistui peränurkkaa kohti, istui Juslenius pöydän ääressä ja kiidätti hanhenkynää paperiarkilla. Pöydän kulmalla oli muutamien kirjojen vieressä kymmenkunta valmiiksi kirjoitettua arkkiä.

»*Salve, amice!*» huudahti Juslenius Frosteruksen nähdessään, kohosi pöydän äärestä ja riensi pudistamaan hänen kättään.

»Terve, sinä Pohjolan poika!» lisäsi hän, työntäen Frosteruksen istumaan pöydän viereen ja kaivaen arkustaan tupakkakartuusin sekä pari savipiippua.

»Sinä kirjoitat väitöskirjaa?» virkahti Frosterus, kun piiput oli saatu savuamaan.

»Niin. Se oli minulla jo kesällä merillä ollessani pääpiirteissään valmiina täällä», vastasi hän etusormella otsaansa naputtaen. »Ja nyt olen sitten kaupunkiin tuloni kirjoittanut sitä yötä päivää.»

Silmät innosta loistaen näytti hän Frosterukselle ensimmäistä arkkiä, josta tämä luki nimen: *Aboa vetus et nova*.

»Kuinka vanhan luulet Turkumme olevan?» kysyi Juslenius, kasvoillaan sellainen ilme kuin hän yksinään olisi toistaiseksi sen suuren salaisuuden omistaja.

»Hm, kaiketi se on ollut olemassa aina Eerikki Pyhän ristiretkestä asti», vastasi Frosterus, joka mieluummin olisi suonut keskustelun kääntyvän hänen sydäntään lähempänä oleviin asioihin.

»Phi-uu, veikkoseni!» vihelsi Juslenius pitkään. »Katsohan tuosta!» ja hän osotti ystävälleen erästä kohtaa käsikirjotuksessa, jossa todisteltiin, että Turku juonti alkunsa niiltä ajoilta, jolloin suomalaiset Noan pojanpojan Magogin johdolla siirtyivät tähän maahan.

»Suomalaisten on siis täytynyt heti Babelin sekotuksen jälkeen matkustaa tänne», innostui nyt Frosteruskin asiasta.

»Niin tietysti», vastasi Juslenius empimättä. »Tornin rakentajain ydinjoukko sai osakseen suomenkielen ja lähti heti etsimään itselleen isänmaata. Heidän ensimmäinen kuninkaansa oli Magog.»

»Mutta mistä sinä tiedät, että suomalaiset olivat ydinjoukkona Babelin tornia rakennettaessa?» kysyi Frosterus, osottaakseen kriittisyyttään.

»Mistäkö?» otti Juslenius suuret silmät kuin tahtoen kasvoniilmeellään huudahtaa: o, sinä pyhä yksinkertaisuus!

»Mitä kieltä ihmiset puhuivat Babelin sekotukseen saakka?» kysyi hän sitten, johtaakseen toverinsa oikeille jälille.

»Kaiketi hebreaa», vastasi Frosterus.

»Hyvä. Ja mikä nykyisistä kielistä on hebrean lähin sukulainen?»

Frosterus mietti hetkisen ja muistaessaan muutama vuosi sitten ilmestyneen Eerik Cajanuksen väitöskirjan suomen ja hebrean kielten sukulaisuudesta, vastasi hän epäröimättä:

»Suomenkieli.»

Nyt tarvitsi Jusleniuksen vetää vain johtopäätös:

»Hebrea on alkukieli, suomi jäi uusien kielten joukossa lähimmäs sitä, siis täytyi suomalaisten olla ydinjoukko Babelin tornin rakentajissa.»

Voitettuna painoi Frosterus katseensa alas.

Kättään huitoen käveli Juslenius puoli juoksua edestakaisin huoneessa. Hetken kuluttua pysähtyi hän kuitenkin toverinsa eteen ja kysyi:

»Mikäs on vanhin sivistyskansaa Euroopassa? Mitä luulet?»

Frosterus katsoa mulautti epäröiden Jusleniukseen, sillä ihan umpimähkään ei hän tahtonut suomalaisia mainita, vaikka hän aavistikin toverinsa siihen tähtäävän. Hetkisen mietittyään vastasi hän:

»Ainakin Rudbeckius sanoo Atlanticassaan, että roomalaiset ovat saaneet sivistyksensä ruotsalaisilta, joten siis ruotsalaiset olisivat nykyään vanhin Euroopan sivistyskansaa.»

»Elähän tee niin hätäisiä päätelmiä!» tarttui Juslenius. »Etkö muista, keneltä Rudbeckius sanoo ruotsalaisten vuorostaan saaneen sivistyksensä?»

»Heitä pohjoisempana asuvilta kimmeriläisiltä.»

»Hyvä, ja mitä ovat nämä kimmeriläiset?»

Vastausta odottamatta penkoi Juslenius papereitaan ja levitti Frosteruksen eteen Olaus Magnuksen Suomen kartan sekä osotti sormellaan erääseen kohtaan Pohjanlahden perukassa.

Frosterus luki siitä nimen: Chim.

»Siinä on siis Chim ja Chimin seudun asukkaat olivat tietysti Chimmeriläisiä. Mutta mikä on tuo Chim?»

»Kaiketi Kemi», vastasi Frosterus.

»Aivan niin, ja chimmeriläiset ovat siis kemiläisiä ja kemiläiset, mitä muuta ne voisivat olla kuin —»

»Suomalaisia», ehätti Frosterus.

»Juuri niin, ja ruotsalaiset ovat siis saaneet sivistyksensä suomalaisilta», veti Juslenius loistavin silmin johtopäätöksen.

Frosteruksen katseessa näkyi vielä hiukan epäilyksen merkkejä ja hän kysyi:

»Mutta onko tämä tapahtunut ennen vai jälkeen kristinuskon maahan tuontia?»

»Tietysti ennen, paljon ennen, sillä kuinka se muuten olisi ehtinyt ruotsalaisten välityksellä roomalaisille kulkeutua. Vallottaessaan maamme hävittivät ruotsalaiset kaikki kirjalliset

muistomerkkimme, masentaakseen siten meidän kansallistuntomme. Siksi meillä onkin jällellä niin ani vähäsen muinaisesta sivistyksestämme.»

»Tuleeko tämä sinun väitöskirjaasi?» kysyi Frosterus, joka nyt oli tullut täysin vakuutetuksi.

»Tietysti se tulee, vaikka en vielä ole ehtinyt niin pitkälle», vastasi Juslenius.

Hän käyskeli jälleen kiihkeästi edestakaisin, huitoi käsiään ja esitti katkonaisin lausein väitöskirjansa tulossa olevaa sisällystä. Vasta kun hän oli selvitelty toverilleen kaikki sen tärkeimmät kohdat, sai tämä tilaisuuden arastellen esittää asiansa.

»Hyvä, että ajoissa käännit puoleeni», lausui Juslenius ja paljasti nurkasta liinan alta kokonaisen pikku pinon kupariplootuja. »Kuinka paljon tarvitset?»

»Jos saisin kolme taaleria, niin olisin autettu.»

Hetken päästä lähti Frosterus ystävänsä luota, kainalossaan mainitun summan arvosta eri suuruisia plootuja. Mutta Juslenius istahti jälleen työpöydän ääreen ja alkoi lennättää hanhensulkaa paperiarkkien yli.

* * * * *

Yliopiston sihteeri Taneli Juslenius havahtui ja hieroi silmiään. Ajatukset alkoivat toimia ja hänen päässään vilahti kreikkalaisia sanoja, joita hän viime aikoina oli verrannut suomalaisiin, todistellensa näiden kielten läheistä sukulaisuutta.

»Aivan niin, eremos, sehän on suomen erämaa», sai hän kiinni sanasta, joka viimeksi oli hänen tajuntaansa pysähtynyt. »Ja se kai on selvästikin suomalainen laina kreikankieleessä, koska sitä ei voi johtaa mistään toisesta kreikkalaisesta sanasta.»

Hän innostui ja kohosi istualleen. Mutta kylmät väreet kulkivat silloin hänen ruumiinsa yli, sillä nyt vasta huomasi hän maanneensa — ruumiskirstussa. Hän hieroi silmiään ja koetti ponnistaa ajatuksiaan.

Niin, selvästi se oli kapea ja musta ruumiskirstu, jossa hän oli maannut. Se oli asettu kahden tuolin varaan ja seinän nojalla pystyssä oli sen kansi. Talossa vallitsi kuolon hiljaisuus ja ikkunoihin oli asetettu lakanat.

»Mitä herran nimessä tämä merkitsee!» huudahti hän kauhuissaan ja kohosi lattialle seisalleen.

»Rakas Daniel, sinä elät jälleen!» kuului samassa viereisen huoneen ovelta hellä ääni.

Siinä seisoivat hänen nuori vaimonsa Hedvig. Hän riensi miehensä luo ja tarttui hänen käsiinsä.

»Nyt sinä menet jälleen oikealle vuoteellesi, sillä tauti on sinut jättänyt. Minä menen kiiruusti valmistamaan sinulle jotakin virkistystä. Ja tuon kamalan kirstun toimitan minä täältä heti pois.»

Juslenius tunsu voimansa hyvin heikoiksi ja tahdottomasti seurasi hän vaimoan vuoteeseen, johon tämä hänet huolellisesti peitti.

Kadulta kuului vankkurien kolinaa ja kun vaimo oli poistanut akkunasta lakanan, näki Juslenius naamioidun miehen kuljettavan siitä ohitse ruumiskirstua. Samassa selveni hänelle, että kaupungissa raivosi ankara rutto, johon hänkin oli muutamia päiviä sitten sairastunut. Estääkseen tartuntaa leviämästä oli hän haetuttanut ruumiskirstun ja asettanut siihen valmiiksi makaamaan ja kuolemaa odottamaan. Kokonaisen vuorokauden oli hän siinä tajutonna maannut, hourien hebrealaisista ja kreikkalaisista sukulaissanoista, kuten hänen vaimonsa kertoi. Palvelusväki oli rutonpelosta kaikonnut talosta ja rouva oli yksin, itkusta ja epätoivosta menehtymäisillään, pitänyt silmällä taudin kehitystä.

»Nyt, rakkaani, on kuitenkin pahin ohitse», lausui hän vaimolleen, kun tämä tarjosi hänelle virvotusjuomaa. »Näemme, että Jumala tarvitsee fennofilejäkin työmailleen», lisäsi hän raukeasti hymyillen ja silitti vaimonsa kättä. »Tunnen ruumiissani, että tauti on minut jättänyt.»

Hetken päästä ummisti hän silmänsä ja vaipui virkistävään uneen.

* * * * *

Edellä kerrottu tapahtui syksyllä 1710. Rutto tempasi silloin kaksi tuhatta henkeä Turun kaupungista. Puolen vuoden perästä kohtasi vanhaa pääkaupunkia uusi vitsaus. Silloin, 16 p. toukokuuta, pääsi vahingon valkea irti ja hävitti siinä tuokiossa neljännen osan kaupunkia.

Aurajoen rannalla lähellä tuomiokirkkoa oli sanottuna päivänä itkua ja voitotusta. Siellä oli hajanaisissa kasoissa huone- ja talouskaluja, joita palavasta kaupunginosasta oli sinne suojaan kiidätetty. Niiden välissä kierteli naisia ja lapsia, jotka avuttomina yhteen ääneen itkivät hävityksen surkeutta.

Vaatteet ja niskaan valahtanut peruukki kärventyneinä, hikisenä ja noessa läheni paikkaa yliopiston sihteeri Taneli Juslenius, kainalossaan muutamia kirjoja, joiden kannet olivat kuumuudesta käpristyneet.

»Isä, isä!» kuuli hän valitushuutojen keskeltä vanhimman poikansa äänen. Sitä lähestyessään löysi hän itkevän vaimonsa, joka istui maassa hätääntyneiden lasten, neuvottomain palvelustyttöjen ja omaisuuden rippeiden keskellä sekä koetti tynnyttää nuorinta pienokaistaan. Nähdessään miehensä lähestyvän kuivasi hän kyöneleensä ja nosti katseensa kysyvänä hänen puoleensa.

»Tässä on kaikki, mitä lisäksi saatoin enää pelastaa», lausui Juslenius synkästi ja osotti kainalossaan olevia kirjoja. »Katto romahti jo alas ja kohta on kodistamme ainoastaan kasa tuhkaa jällellä.»

Rouva purskahti uudestaan itkuun ja lapset seurasivat hänen esimerkkiään. Juslenius istahti heidän keskelleen, mutta lohduttamaan ei hän tällä hetkellä tuntenut pystyvänsä, sillä siksi masennuksissa oli hänen omakin mielensä.

Eniten koski häneen rakkaan kirjastonsa menetyks. Nämä kolme teosta olivat ainoat, jotka hänen oli onnistunut liekeistä pelastaa. Apeamielisesti käänteli hän niitä käsissään ja koetti hellävaroin oikoa käpristyneitä kansia.

Yksi kirjoista oli hänen oma teoksensa, *Vindiciae Fennorum* — Suomalaisten puolustus. Ilmanhenki leyhäytti takakannen auki ja hänen silmänsä sattuivat loppusanoihin, jotka hän kahdeksan vuotta sitten oli kirjottanut: »Nämä olen kirjottanut isänmaanrakkauden vaatimuksesta, joka on kaikkea rakkautta ylin. Minä en huoli muusta kuin että olen suomalainen ja, vaikka itse tuntematon, toki saan kuulua mainioon kansaan.»

»Jumala itse avasi kirjan kannen ja osotti nuo sanat eteeni, muistuttaakseen minulle elämäntehtävääni», ajatteli hän liikuttettuna ja tunsi noiden omien, palavalla nuoruuden innolla kirjoitettujen sanojensa kohottavan hänet hetken surujen ja hävityksen yläpuolelle.

»Rakkaani, paljon me olemme tänään menettäneet, mutta vielä paljon enemmän me voimme tulevaisuudelta vallottaa», lausui hän keventyneesti ja ryhtyi kuivaamaan vaimonsa kyyneliä.

* * * * *

Keppiinsä nojaten asteli Oulun kappalainen Abraham Frosterus Tukholman Nygrändenillä ja veti mielihyvin sieramiinsa raikasta ulkoilmaa, jota vailla hän oli saanut olla jo useita viikkoja. Häntä oli nimittäin pidättänyt vuoteessa ankara leini, joka jalasta toiseen siirtyen oli tuottanut hänelle sietämättömiä tuskia ja riistänyt öiden levon.

Pohjanlahden ympäri soljuvan pakolaisvirran mukana oli hänkin kulkeutunut Tukholmaan, missä hän perheineen melkein tyhjästä eläen oli asunut pienehkössä huonepahaisessa Nygrändenin varrella.

Viime kulunut yö oli ollut hänelle tavallista tuskallisempi. Mutta miltei vielä enemmän kuin ruumiillisesta taudistaan oli hän kärsinyt tietoisuudesta, että perheen ruokavarat sekä yleensä kaikki apulähteet olivat tyyten lopussa.

Aamun sarastaessa olivat tuskat kuitenkin äkkiä hellittäneet. Hän oli uinahtanut ja hänen hellä vaimonsa, joka pitkällisestä valvonnasta uupuneena oli koko yön uskollisesti hoitanut häntä, oli paneutunut lattialle lepäämään.

Jonkun tunnin kuluttua olivat he havahtuneet hiljaiseen oven käyntiin. Huoneessa ei kuitenkaan näkynyt ketään vierasta henkilöä, mutta sen sijaan oli perheen isä keksinyt vuoteensa jalkapäässä kasan suuria kuparitalereita. Tuntematon hyväntekijä oli heidän nukkuessaan käynyt ne siihen asettamassa ja liikuttettuina kiittivät avunsaajat Jumalaa.

Nuo kupariplootut johtivat Frosteruksen mieleen erään tapauksen puolentoistakymmentä vuotta sitten, jolloin hän kovassa hädässä ollen oli mennyt ystävänsä Taneli Jusleniuksen luo ja tullut samanlaisten plootujen avulla pulastaan pelastetuksi. Sitä muistellessaan sai hän äkkiä halun päästä tervehtimään entistä ystäväänsä, jonka hän myöskin oli kuullut pakolaisena perheineen saapuneen Pohjanlahden ympäri Tukholmaan. Ihmeekseen tunsi hän voivansa kepin avulla liikkua ja niin hän lähti ottamaan selkoa Jusleniuksen asunnosta, saadakseen käydä häntä tervehtimässä.

Professori Juslenius istui kirjoituspöydän ääressä, edessään puoleksi kirjoitettu paperiarkki. Hän nojasi

päätään käteen ja kasvoilla oli alakuloinen ilme.

Taudin kalvamaa entistä ylioppilastoveriaan ei hän tuntenut, ennen kun tämä oli maininnut nimensä. Liikutettuna nousi hän silloin häntä tervehtimään, minkä jälkeen hän huudahti:

»Sinussa näen jälleen kuin peilistä, mihin tilaan tämä kova aika on koko Suomen kansan saattanut!»

Kun he olivat kertoneet viimeaikaiset vaiheensa, huomasivat he ne ihmeellisen samankaltaisiksi. Jusleniuksen puoliso oli pakomatalla synnyttänyt pienokaisen, joka oli kuollut matkan vaivoista. Frosterukselta vuorostaan oli vaimo sairastunut ankarasti matkalla, niin että heidän oli suurinta kurjuutta kärsien täytynyt useiksi kuukausiksi pysähtyä Tornioon. Tukholmassa oli Juslenius samoin kuin Frosteruskin saanut kärsiä suurinta puutetta, sillä kiireessä ei oltu ehditty paljoakaan mukaan ottaa.

»Nyt minulle vihdoinkin on hiukan valjennut», kertoi Juslenius lopuksi, »sillä äskettäin olen saanut valtuuden lehtorinvirkaan Vesteråsin kimnaasissa. Olen tässä juuri valmistellut virkaanastujaisesitykseni.»

Hän näytti Frosterukselle ensimmäistä käsikirjotusarkkia, jonka otsikosta tämä luki tittelin »*De miseriis Fennorum.*»

»Niin, toisenlaisen mielialan vallassa ja toisenlaisista asioista minä silloin kirjoitin, kun sinä Turussa toistakymmentä vuotta sitten tulit luokseni rahaa lainaamaan», lausui Juslenius huoaten ja luki ystävälleen muutamia kohtia esitelmästänsä. Se oli synkkää kuvausta niistä suunnattomista kärsimyksistä, joiden alaiseksi idän raakalaiset olivat Suomen kansan saattaneet.

Hänen äsken valmiiksi saamansa kohta kuului:

»Kuinka suuri onni onkaan, kuulijani, kuinka suuri kunnia, kuinka onnellinen asiointi saada kotimaisen ruhtinaan hallitessa, isänmaan rajojen rikkomattomina ollessa leikata oman pellon viljaa ja sammuttaa janonsa omasta lähteestä! Ja tämä oli suomalaisten kohtalo kautta lukemattomien vuosisatojen, joista meillä ei ole varmoja tietoja olemassa. Silloin ei niiden rajojen sisäpuolelle, jotka luonto näkyy Suomelle antaneen, vastoin asukasten tahtoa tullut kukaan muu kuin ehkä onneton turvanetsijä.»

Nämä ajatukset, jotka hän oli vähää ennen paperille pannut, olivat Jusleniuksen saattaneet sen alakuloisen kaihomielen valtaan, missä Frosterus tullessaan hänet tapasi.

»Valkeneeko meille koskaan enää päivä?» virkahti viimemainittu apeasti.

»Sen Jumala yksin tietää,» vastasi Juslenius synkällä äänellä, jossa ei enää soinnahtanut nuorekkaan fennofiilin täyteläinen luottamus.

* * * * *

Vihdoinkin oli rauhan päivä koittanut ja raakalaislaumat olivat vetäytyneet takaisin itäisen rajan taakse. Monia kokenut vanha Turku oli siivoutunut siitä liasta ja törystä, jota moskovaalaisten jäliltä kaikkialla kohtasi, ja juhlimielin virtasivat kaupunkilaiset tuomiokirkkoon, missä tänään vietettiin yliopiston avajaisjumalanpalvelusta.

Kun alkutoimitukset oli suoritettu, kohosi saarnastuoliin raamatun alkukielten professori Daniel Juslenius. Syvä liikutus valtasi hänen mielensä, kun hän silmäili yli avaran kirkon, jota sitäkin olivat hävityksen laineet huuhtoneet. Mutta hänen äänessään kajahti jälleen riemukas fennofiilisointu, kun hän lausui saarnatekstin sanat:

»Ylistä, Jerusalem, Herraa; kiitä Zion, sinun Jumalatas! Sillä hän vahvistaa sinun porttis salvat ja siunaa sinussa sinun lapses. Hän saattaa rauhan sinun ääriis ja ravitsee sinua parahilla nisuilla. Hän lähettää puheensa maan päälle: hänen sanansa nopiasti juoksee.»

* * * * *

On kulunut lähemmäs parikymmentä vuotta edellisestä.

Porvoon hiippakunnan piispana on Juslenius laajalla tarkastusmatkalla. Hän on juuri lopettanut kokouksen Liperin seurakuntalaisten kanssa ja astelee kirkosta pappilaan. Ärtynyt ilme hänen kasvoillaan painostaa hänen seuralaisiaan ja yhtäkkiä puhkeaa hän puhumaan:

»Tämä Karjalan perukka on pimein kolkka minun hiippakunnassani. Pimeyttä, petosta ja taikuutta tapaa täällä joka askeleella. Toisinaan tuntuu ihan toivottomalta taistelu sitä vastaan.»

Varsinkin oli hänen silmätikkunaan kreikanusko, jota hän toisinaan oli nimittänyt manalaisten uskonnoksi. Siinä määrin olivat isonvihan kärsimykset syövyttäneet hänen veriinsä sammumattoman vastenmielisyyden kaikkea venäläistä kohtaan. Väsymättä hän olikin piispautensa ajan työskennellyt valistuksen kohottamiseksi varsinkin hiippakunnan itäosassa, mutta uuden kylvön oras näytti tuskallisen hitaasti nousevan pinnalle.

Pappilaan oli kokouksen aikana saapunut posti, joka Turusta ja Porvoosta toi virallisia kuulutuksia sekä samalla muutamia kirjeitä piispalle. Juslenius sulkeutui niiden kera huoneeseensa ja kun hän muutaman tovin kuluttua palasi muiden seuraan, loistivat hänen kasvonsa tyytyväisyydestä.

»Niin toivottomalta kuin tämä raataminen usein näyttääkin», lausui hän, »niin silloin tällöin Jumala suo meidän kuitenkin nauttia töittemme hedelmistä. Sain nyt juuri kauan odottamani tiedon, että säädyt Tukholmassa ovat vihdoinkin päättäneet jotakin sen minun valitukseni johdosta, että virkamiehet täällä Suomessa niin perin huonosti taitavat kansankieltä. Nyt ovat säädyt päättäneet, että Ruotsin laki sekä ne kuninkaalliset asetukset ja säännöt, jotka katsotaan Suomen talonpojille tarpeellisiksi, ovat käännettävät suomeksi. Niinikään sisältää tuo säätyjen päätös lupauksen siitä, että tuomarin ynnä muita virkoja Suomessa on etusijassa annettava suomenkieltä taitaville. Tämä oli minulle, vanhalle fennofiilille, taas mieluisa kosteikko karulla taipaleellani», lopetti piispa tyytyväisesti myhäillen.

* * * * *

On kulunut puolikymmentä vuotta ja Juslenius on nelitoistahenkisine perheineen jälleen saanut idän raakalaisten edestä paeta Pohjanlahden taakse. Väsyneenä ja apeana on hän juuri palannut valtiopäiväistunnosta asuntoonsa. Valtakunnan rikkinäisyys, vimmuttu puoluetistelut ja vallanpitäjien saamattomuus ovat jo kauan rasittaneet hänen rehellistä sydäntään ja järjestykseen tottunutta mieltään. Mutta tänään on hänen ristiriitaansa lisännyt vielä sanoma, että hän on saanut enimmäkseen äänet Skaaran hiippakunnan piispanvirkaan.

Mitä tehdä siihen nähden? Kymmenisen vuotta sitten hän oli saanut enimmäkseen äänet samalla kertaa sekä Turun että Porvoon hiippakunnan piispanvirkaan. Hän oli valinnut pienemmän ja joka suhteessa epäedullisemmän hiippakunnan. Se oli hänen fennofiilinen intonsa, joka hänet silloin oli ajanut isänmaansa viljelemättömimpään kolkkaan. Mutta oliko tuo into nyt sitten väsähtänyt, sillä hän tunsu sydämensä pohjalla halun valita tällä kertaa turvallisempi ja joka suhteessa edullisempi Skaaran hiippa?

Hän tiesi ja tunsu kyllä, että se oli väsynyt vanhus, joka häntä tähän valintaan yllytti. Mutta vielä oli jällellä jotakin entisestä nuoresta fennofiilistäkin ja se soimasi häntä isänmaan ja oman kansansa hylkäämisestä.

Kun hän työhuoneessaan istui vaipuneena näihin mietteisiin, saapui hänen luokseen kirjanpainaja Lars Salvius. Hän toi piispan nähtäväksi ensimmäisen arkin hänen suuresta sanakirjateoksestaan, jonka hän joku aika sitten oli jättänyt painettavaksi.

Siinä tuokiossa kaikkosivat piispan ikävät mietteet ja hellävaroin käänteli hän käsissään tuota nelitaitteista korrehtuuriarkkia. Mielihyvin seurasi hän nimilehden suuria ja koukeroisia kirjaimia: »Suomalaisen Sana-Lugun Coetus. Jumalan avulla, Suurella työllä, pitkällä ajalla, monen neuvolla, Suomen Kielen Cunniaxi Coottu Daniel Jusleniuxelta.»

Se oli hänen elämänsä suurtyö, suoritettu monien vaivaloisten tointen ohella. Hän oli kerännyt siihen puolentoistakymmentä tuhatta suomalaista sanaa, selitettynä sekä latinan että ruotsin kielillä.

»Jos itä hävittäisikin kaiken muun minun kylvöistäni, niin ainakin tämä jää», ajatteli hän.

Mutta kirjanpainajalle virkkoi hän puoli leikillään:

»Jos minä tahtoisin olla turhamainen, niin lausuisin minä tämän teokseni johdosta Horatiuksen sanoilla: exegi monumentum aere perennius!»

* * * * *

Hiipan valinnassa oli Jusleniuksessa lopultakin päässyt vanhus voitolle. Mutta fennofiili hänen sydämessään on kuitenkin kaiken aikaa häntä soimannut ja pitänyt vireillä kaihoa omien kansalaisten puoleen. Se on saattanut hänet korkeasta iästään ja hiippakunnan hoidon vaivoista huolimatta ryhtymään jälleen kirjalliseen työhön rakkaalla suomenkielellään.

Parisen vuotta edellä kerrotun jälkeen tapaamme hänet myöhäisenä syysiltana piispanalossaan Skaarassa, kumartuneena työpöydän yli. Hanhenkynä kitisee tutunomaisesti paperiarkilla ja siihen

syntyy suomalaisia lauseita:

»Minun rakkaimpain maanmiesteni tarpeeksi ja ylösrakennukseksi, heidän kalliimmassa uskossansa, ja pyhässä vaelluksessansa, annetaan tämä Ruotsin kielestä käännetty vähäinen, mutta kaikki autuuteen tarpeelliset kappaleet sisällänsä pitävä kirja ulos. — — — Sillä ehkä minä asun taampana teistä erotettuna, on Jumala kuitenkin minun todistajani, että minä sydämen pohjasta kaikkia teitä Jesuksessa Kristuksessa halajan — — —.»

Se oli alkulause Swebiliuksen katekismussuomennokseen, jonka hän äsken oli saanut valmiiksi. Suurella tyydytyksen tunteella kirjotti hän loppuun:

Kirjotin Skaarassa läntisellä Göthein maalla,
marraskuussa vuonna 1745.

Daniel Juslenius.
Skaaran hiippakunnan piispa.

Laskettuaan kynän syrjään lausui hän hiljaa psalmin sanat:

»Jos minä unohdan sinun, Jerusalemi, niin olkoon minun oikia käteni unohdettu. Tarttukoon minun kieleni suuni lakeen, ellen minä sinua muista, ellen minä tee Jerusalemiä minun ylimmäiseksi ilokseni.»

* * * * *

On kulunut jälleen seitsemän vuotta. Lähemmäs kahdeksankymmenen vuotias piispa Juslenius makaa kuolemaan valmistuneena Brunsbon pappilassa, mihin viikatemies oli hänet pysäyttänyt, hänen matkatessaan valtiopäiviltä takaisin kotiinsa.

»Lapsuudestani asti on minua vaivannut niin suuri isänmaanrakkaus, etten ole kieltäytynyt sen puolesta kärsimästä mitään», kuulivat ympärillä seisovat papit piispan kuiskaavan.

Heistä ei yksikään käsittänyt, miksi hän nuo sanat, jotka hän oli aikoja sitten kirjottanut yhteen nuoruuden fennofiilististä teoksistaan, lausui juuri tällaisena hetkenä. Mutta se oli vanhan piispan itsetiedoton puolustus sitä ääntä vastaan, joka soimasi häntä siitä, että hän oli tullut vieraalle maalle kuolemaan.

Vähää ennen kuin hän puhalsi ulos viimeisen henkäyksensä, lausui hän selvästi ja kirkastunein silmin:

»Isonvihan myrskyissä sai minun luottamukseni Suomen tulevaisuuteen pahan kolauksen. Mutta nyt on Jumala antanut minulle tuon luottamuksen takaisin. Siksi ummistan minä silmäni onnellisena, vaikkakin minun epäuskoni rangaistukseksi täytyy se tehdä isänmaani rajojen ulkopuolella.»

Nyrkki.

Niityllä kylän laidassa loi joukko sotilaita auki tavattoman avaraa hautaa. Kuin muurahaiset liikkivat miehet tuon lähes puolen tuhannen kyynärän pituisen haudan pohjalla, josta lapiollinen multaa toisensa jälkeen tuiskahti reunalle. Hauta oli jo miehen mitan syvyinen, mutta yhä vain sitä koverrettiin, sillä ruumiita riitti siihen useampia kerroksia.

»Kyllä kai tässä jo minun kohdaltani on syvyyttä», virkkoi Hohti, Kymin komppanian vanhin sotamies, joka oli työskennellyt kylän puoleisessa haudan päässä ja jonka lapio jo karskui pohjasoraan.

»Riittää hyvinkin, veikko, kapua vain ylös vanhoja raajojasi lepuuttamaan», sanoi luutnantti Löfving, joka haudan partaalla seisten oli valvonut sotilasten työtä.

»Olisipa tässä ollut tilaa minunkin varalleni ja hyvinpä tuota olisi jo joutanut tänne makaamaan, pois näkemästä näitä kurjuuden ja häpeän päiviä», tuumi Hohti kömpiessään ylös haudasta, Löfvingin häntä kädestä auttaessa.

Ylös päästyään työnsi hän lapion maahan pystyyn, pudisti enintä multaa vaatteistaan ja silmäili sitten pitkin hautaa. Ikäänkuin hänen ajatusjuoksuaan seuraten virkkoi Löfving.

»Tuskinpa ennen olet ollut noin avaraa hautaa luomassa, niin monessa tulessa kuin oletkin ollut.»

»Sitä juuri mietin, luutnantti, ja ihmettelen tämän nykyisen sodan menoa. Tuskin me olemme vihollista saaneet nähdäkään, jollei nyt oteta lukuun sitä surkeata Lappeenrannan päivää, ja kuitenkin tuollainen hauta!»

»Niin, tämä on nyt sitä hattujen uljasta sodankäyntiä», sanoi Löfving, äänessään katkeran ivallinen sävy. »Mutta menkäämme tuonne kuusen alle polttamaan piipullinen tupakkaa sillaikaa kun miehet lopettavat haudan kaivamisen.»

Tuuhea kuusi tarjosikin heille mukavan suojan märkää lumiräntää vastaan, jota tuhrainen taivas oli aamusta aikain vuodattanut lokaiselle maankamaralle. Talvi oli ollut vähäluminen ja vaikka vasta oltiin maaliskuun alussa, oli maanpinnan peitteenä enää ainoastaan likaista sohjoa.

Murheellisen näyn tarjosi tämän maiseman keskellä avara hauta sekä siinä liikkuvat laihat, rääsyiset ja lokaiset sotilaat. Eikä sen ilahuttavampaa näkyä tarjoutunut silmälle muuallakaan. Niityn laidassa olivat peltotilkkujensa keskellä Myllykylän talot, jotka matalina ja harmaina olivat kuin maan ja taivaan väliin litistyneet. Lakeistorvista tupruava savu ei jaksanut nousta ylös, vaan hajaantui ja painui maata kohti.

Tänne Myllykylään ja ympäristölle oli hyödyttömän ja naurettavan Säckijärven retken jälkeen sijoitettu talvikortteeriin suurin osa suomalaista pääarmeijaa. Ylimmät päälliköt, Lewenhaupt ja Buddenbrock, majoilivat esikuntineen Haminan kaupungissa, kuluttaen aikaansa politikoimalla ja tekemällä suuria suunnitelmia, joita ei yritettykään käytännössä toteuttaa. Alempi upseerikunta sitä vastoin asui täällä Myllykylässä. Kun melkein kaikki talot olivat heidän hallussaan, oli sotilasten asunnoiksi kyhätty puoleksi maan sisään kaivettuja turvekotuksia. Vieri vierekkäin näkyi niitä pitkät rivit kylän alla ja niiden välissä palaa kituutti nuotioita, joiden ääressä seisoskeli lämmitteleviä sotilaita.

Ne vähäiset muonavarat, jotka isonvihan jäleltä vielä köyhyyttään potevasta maasta oli sodan alkaessa saatu kokoon raastetuksi, olivat jo suurimmalta osaltaan tulleet käytetyiksi ja sotamiehet elivät nyt pääasiallisesti homehtuneella leivällä ja vanhentuneilla nauriilla. Tämän puutteellisen ravinnon ja terveydellisesti mahdottomien asuntojen takia oli sotajoukossa, jonka mieliala muutenkin jo alunpitäin oli ollut kokonaan lamassa, raivonnut tuhoisia kulkutauteja. Ne olivat tähän saakka ottaneet uhrikseen lähemmäs parituhatta miestä, joiden ruumiit oli kasattu tyhjiin rehusuojiin niityllä. Tänäpä piti ne nyt sullottaman yhteiseen hautaan.

Kuusen alle istuttuaan täytti Löfving piippunsa, tarjosi tupakkamassin entiselle sissitoverilleen ja piikivestä tulta kalkuttaessaan virkkoi:

»Tämä lehtitupakka onkin tietääkseni ainoa sotasaalis, mitä Säckijärven retkellä viholliselta saatiin — lukuunottamatta niitä tyhjiä rahakirstuja, joita Lewenhaupt paluumatkalla mukanaan raahasi.»

Hän naurahti lyhyeen tapaansa, mutta Hohti huudahti hämmästyneenä:

»Tyhjiä! Mutta niidenhän piti olla täynnä venäläisiä kolikoita! Mitä varten ne muuten olisi lukittu monilla munalukoilla ja kuljetettu tarkasti vartioituina?»

»Silmän lumeiksi sotilaille ja rahvaalle, jotta joku toivonkipinä pysyisi vireillä», vastasi Löfving, puhaltaen lyhyen ja äkäisen savun. »Mutta tämä on tietysti sanottu vain meidän kesken.»

Ällistynyt Hohti ei kuulemansa johdosta osannut muuta kuin huudahtaa:

»No on tämä komentoa, on totisesti!»

»Ja kaiken hyvän päälliseksi tällainen rettutalvi», ärähti Löfving.

»Tuskin päivääkään ovat vanhat koipeni saaneet olla leiniltä rauhassa.»

»Te saittekin, luutnantti, viime sodan aikana olla siksi monessa kylmässä jos kuumassakin kylvyssä», huomautti tähän Hohti. »Tehän sitä isonvihan loppuvuosina melkein yksinänne pidittekin täällä yllä sodan nujakkaa.»

»Siksipä minä nyt olenkin saanut armon toimia luutnanttina armeijassa — tosin melkein ilman mitään palkkaa ja kärsittyäni ensin nälkää nämä parikymmentä rauhan vuotta», virkahti Löfving katkerasti.

Kun Hohti ei tämän johdosta uskaltanut lausua mitään, jatkoi Löfving:

»Mutta vähätpä siitä, sillä velvollisuus isänmaata kohtaan ennenkaikkea. Enkä minä sitäpaitsi ole tällä puolen Pohjanlahtea suinkaan ainoa, joka vaivainsa palkaksi on esivallan puolelta saanut pelkän unhotuksen.»

Hetken kuluttua huusi hän sotilaille, jotka juuri kapusivat ylös valmistuneen haudan pohjalta:

»Karsikaapas nyt, miehet, tuolta metsiköstä havuja haudan pohjalle, että toveriemme olisi siellä hiukan mukavampi levätä.»

»Eikö se ole liikaa ylellisyyttä!» kuului miesjoukosta ivallinen huomautus.

Ottamatta sitä miksikään vastasi Löfving sävyisästi:

»Tämä ylellisyys ei ainakaan maksa mitään, joten pöyhkeimmätkään ruotsalaishatut eivät voi sitä vainajiltamme kadehtia.»

Tämä viimeinen vihjaus otettiin sotilasten joukossa suopeasti vastaan ja he hajaantuivat täyttämään päällikkönsä käskyä.

»Ei ole henki suomalaisissa sotilaissa enää sama kuin entisinä aikoina», lausui Hohti, tuijottaen miettiväisenä haudan reunalle kasaantuneeseen multavalliin.

»Pidätkö suomalaista sotilasta syyllisenä tähän muutokseen?» kysyi Löfving.

Vastaamatta suoraan tähän kysymykseen virkkoi Hohti huoaten:

»Nykyään hiipii epäily ja salaiset kuiskeet kaikkialla, ettei lopulta tiedä mitä uskoa. Toista oli Kaarle-kuninkaan aikana. Silloin oli armeijalla yksi sydän.»

»Mutta mitäs sanot suomalaistemme käyttäytymisestä Lappeenrannan taistelussa?» tiukkasi Löfving.

»Häpeällä tahrasivat siellä sotilaamme nimensä, sitä ei voi kieltää», vastasi Hohti.

»Jos keneenkään, niin on se minuun, vanhaan karoliiniin, koskenut katkerasti», puhui Löfving, »enkö ole suinkaan salannut sotilailtamme mielialaani siinä asiassa. Mutta toisaalta minä sen myöskin niin hyvin ymmärrän enkö mielihyvin kuule soimauksia vierasten suusta. Tässä muutama päivä sitten kuumensin Haminassa käydessäni korvat parilta ruotsalaiselta vänrikiltä, jotka pöyhkeillen parjasivat suomalaisia suuriksi pelkureiksi, kun he Lappeenrannassa olivat jättäneet ruotsalaiset yksinään taistelutantereelle. Sanoin heille päin silmiä, kuinka heikäläiset ovat tämän sodan alottaneet suorastaan järjettömästi, kun kaikki varustukset olivat tuiki puutteelliset ja Suomi vielä edellisen hävityksen jäleltä kuin paareilla makaava haavottunut. Oliko ihme, kysyin minä, jos suomalaisissa onkin epäily saanut vallan, kun kaiken tämän lisäksi näkivät, ettei kenraali Buddenbrock rientänyt pääarmeijan kanssa Lappeenrannan avuksi, jota uhkasi häviö, ja kun oli saatu kuulla kuinka Lewenhaupt oli ylimielisesti sanonut, kun häntä sotaan yllyttäessään oli peloteltu koko Suomen menettämällä, että välipä noilla erämailla, vaikka ne menetettäisiinkin. Niin, sanoin niille teikkareille vielä, että Suomi on kuusi vuosisataa omin voimin puolustanut valtakunnan itäistä rajaa sekä sen lisäksi ottanut enemmän kuin puolella osaa kaikkiin Ruotsin sotiin, saamatta siitä koskaan muuta kuin kiittämättömyyttä palkakseen.»

»Lukuun ottamatta Kustaa Aadolfia», keskeytti hänet Hohti. »Muistan aina, kuinka isäni silmät vielä vanhanakin kirkastuivat hänen kertoessaan sankarikuninkaasta ja miten hän aina asetti suomalaiset armeijansa ensimmäisiksi. Mutta keskeytinhän teidät, luutnantti.»

»Niin, sanoin heille vielä», jatkoi Löfving, »että he saisivat olla sangen kiitollisia, että suomalaiset näin ollen pysyvät uskollisesti alallaan eivätkä tartu keisarinna hokutuksiin ja riistäydy irti Ruotsista.»

»Se oli arvatenkin katkera pala herroille», arveli Hohti.

»Niinpä luulisin», myönsi Löfving, »sillä heillä ei ollut sen jälkeen mitään sanomista.»

Kumpikin tarkkasi nyt hetken aikaa ääneti sotilaita, joista toiset laskivat jäykistyneitä ja sinettyneitä ruumiita hautaan, sillä aikaa kun toiset useammilla paareilla kantoivat niitä haudan partaalle.

»Hm, kuin silakoita tynnyriin ladotaan sinne maan raavainta miehistöä», puhkesi Löfving synkästi lausumaan. »Ja tuollainen paljous, ilman että vihollisen kanssa on laukaustakaan vaihdettu! Raskas on hatuilla kerran tilinteko tästä kaikesta.»

Kun viimeisiä ruumiita aseteltiin toisten päälle, saapui haudalle ruumiita siunaamaan määrätty pappi. Samalla ratsasti paikalle myöskin eskadroona Karjalan rakuunoita majuri Sprengtportin johdolla. Alas lasketuin miekoin asettuivat rakuunat kahteen riviin pitkin toista haudan sivua, osottamaan viimeistä kunnioitusta noille nimettömille vainajille, jotka köyhistä kodeistaan kevytmielisesti temmattuina nyt suurena joukkona peittyivät köyhän isänmaansa poveen.

»Maasta olet sinä tullut ja maaksi pitää sinun jälleen tuleman...» kajahtivat rykmentinsaarnaajan hautausseurat, samalla kun jäätyneet multakokkareet kumahtelivat päällimmäisten ruumisten kontistuneille jaloille.

Paljastetuin päin ja kädet ristissä miekankahvan ympärillä seisoivat Löfving haudan partaalla liikkumatonna kuin kuvapatsas, tuijottaen kulmat rypyssä alas hautaan. Hänen katseensa oli pysähtynyt

erääseen päällimmäisistä ruumiista. Se oli nuorenpuoleinen sotilas ja nähtävästi oli sillä ollut tuskallinen kuolinkamppaus, sillä hampaat, jotka näkyivät sinertyneiden huulten välistä, oli lujasti yhteen purtu.

Lasittuneet silmät olivat puoliavoinna ja kasvoilla kuvastui kuin jähmettynyt kirous. Ruumiinkantajat eivät olleet saaneet hänen kuolinasentoon kangistunutta ruumistaan oikeenemaan, sillä polvet olivat koukussa ja nyrkkiin puristettu oikea käsi ojentui suoraan ylöspäin ikäänkuin uhaten haudan partaalla seisovia. Matalana ja tuhruisena kaareutui taivas haudan yllä, räntää satoi yhä ja allapäin seisoivat pörröiset ja likaiset sotilaat ikäänkuin jokainen olisi synkkänä arvaillut hetkeä, milloin hänen tuli seurata noita multaan peittyviä tovereitaan. Alakuloisesti ja soinnuttomasti kaikui haudausvirren sävelet:

Mustaan multaan tuhvak',
Tomuks' tulemaan
Minun ruumiin' pantu on;
Lihan' on lahonn',
Muoton' kauneus pois kadonn',
Maan mullast' kyll' luotu lienen.

— — — — —

Kun toimitus oli päättynyt, ampuivat Sprengtportin rakuunat kolme yhteislaukausta. Laihat ja takkuiset hevoset nostivat laukausten pamahtaessa nuoppolaan riippuvia päitään ja haudan yli levisi kitkerä ruudinsavu.

»Ruudinsavussa saavat he edes hautaan peittyä, vaikka eivät saaneetkaan sen keskellä kuolla», virkahti Löfving Hohdille.

Sotilaat tarttuivat lapioihinsa ja alkoivat peittää vainajia. Majuri Sprengtport käski luutnanttinsa viedä rakuunat takaisin leiriin, laskeutui itse satulasta ja lähestyi Löfvingiä. Katkerasti hymähtäen lausui hän tälle:

»Jahka vielä saamme muutamia tällaisia hautoja luoda, niin —»

»Maa on piankin venäläisten hallussa Viipurista Tornioon saakka», keskeytti hänet Löfving.

»Niin, ja sota päättynyt, sillä sotajoukkomme on vajonnut maan alle», täydensi Sprengtport.

»Sen sijaan, että sen olisi tullut vallottaa Pietari», lisäsi Löfving.

»No, ovathan hatut sen monta kertaa jo vallottaneet», naurahti Sprengtport.

»Mielikuvituksessaan ja korskeissa puheissaan», jatkoi Löfving.

»Niin, ja nämä ovat niiden voittojen jälkiräpäisiä.»

»Mutta, totta puhuen, majuri», alkoi Löfving hetken kuluttua, »luuletteko tämän onnettomasti aletun sodan saavan enää parempaa käännettä, kun sotaliikkeet taas kuun tai parin perästä alkavat?»

»Sitä en ollenkaan usko», vastasi Sprengtport totisena. »Sotajoukkomme kykenisi vielä johonkin ... ja oikeastaan paljookin, jos johto olisi toinen. Mutta hatut ovat nyt yhtä epäröiviä ja neuvottomia kuin he olivat sodan alussa korskeita ja voiton varmoja.»

Hetken kuluttua lisäsi hän ääntään alentaen:

»Uskokaa minua, Löfving, että ennen kuin ensi kesän kukat ovat ehtineet kuoleutua, on tämä sota saanut mitä häpeällisimmän lopun. Mutta tämä vain meidän kesken, ymmärrättehän.»

»Josko ymmärrän. Sotamiehissämme on jo liiaksikin tällaista uskoa, etten minä suinkaan mene sitä lisäilemään. Niin, väittävätpä he suorastaan, että ylipäällystö aikoo myydä koko maan venäläisille.»

»Niin, sitä he ovat väittäneet aina Lappeenrannan tapauksista saakka. Se on tietysti, kuten hyvin tiedätte, kokonaan tuulesta temmattu luulo ja meidän upseerien velvollisuus on saada sotamiehet siitä vakuutetuiksi.»

»Olen tehnyt voitavani sotilasten parissa», vastasi Löfving, »mutta jos heistä yhden nurjan luulon saa nyhdetyksi, ilmestyy kohta sijalle toinen kahta hullumpi. Luottamus esivaltaan on pahasti järkähtänyt ja se kai lieneekin tämän sodan huomattavin tulos, ainakin tähän saakka.»

»Se on totta», myönsi Sprengtport. »Ja lisäksi tämä sota on saanut aikaan sen, että se on entistä

selvemmin osottanut meille niiden kuussatavuotisten siteiden, jotka meitä liittävät Ruotsiin, pahasti lahonneen.»

Löfving säpsähti ja tuijotti ääneti majuria silmiin. Sitten lausui hän:

»Tekin, majuri, olette siis ajatellut sitä.»

»Hm, luulenpa, että se ajatus on pesiytynyt jo sangen monen suomalaisen sydämeen», vastasi majuri.

»Se on isonvihan ansiota», lausui siihen Löfving.

»Niin on, ja tämä sota heikontaa yhä enemmän niitä siteitä. Mutta katsokaahan, Löfving!»

Sprengtport oli jonkun aikaa tuijottanut hautakumpuun, jonka ääreltä sotilaat olivat jo lapioineen poistuneet. Eräästä kohti pisti mullan alta näkyviin likainen ja luiseva nyrkki, jota Sprengtport osotti Löfvingille.

»Se on nähtävästi sen sotilaan käsi, josta minä hautaustoimituksen aikana en saanut katsettani irrotetuksi ja jonka näkeminen toi mieleeni niin karmeita ajatuksia», lausui Löfving.

»Hm, minuun tekee sen vaikutuksen, kuin tuo nyrkki olisi koko Suomen kansan puolesta työntynyt mullan alta esiin», virkkoi Sprengtport. »Sietäisi olla esikunnan herrain sitä näkemässä.»

»Ja koko hattuhallituksen», lisäsi Löfving.

»Niin, se olisi todellakin esivallalle Tukholmassa varsin terveellinen memento!» lopetti Sprengtport.

Hän kiipesi jälleen satulaan ja lausui liikkeelle lähtiessään:

»Uutta aikaa kohti me joka tapauksessa kuljemme. Ennen pitkää kääntyy historian lehti Suomen kansalle, mitä sitten tulevaisuus mukanaan tuoneekaan?»

»Voiko rehellisyyden ja uskollisuuden palkka olla muuta kuin hyvä?» kysyi Löfving, joka asteli majurin ratsun rinnalla.

»Niin luulisi», vastasi Sprengtport, »ja parastahan meidän on toivominen tulevaisuudelta, niin pimeältä kuin nyt kaikki näyttääkin.»

He etääntyivät kylää kohti ja hävisivät hetken kuluttua räntäsateeseen.

Hautakumpu kohosi nyt autiona kentän keskellä ja sen kupeesta piipotti rannetta myöten lujaan puristunut, luiseva nyrkki. Räntähiutaleita tippui nyrkille ja valui hiljalleen alas, muodostaen likaisia juomuja pitkin kämmenselkää.

Syysiltana.

Pari vuotta Turun rauhan jälkeen asteli eräänä syyspäivänä Porvoon pitäjän Gammelbackan isäntä, Porvoon komppanian majuri Maunu Vilhelm Sprengtport talonsa pihalla ja haukotteli itsestään päivällisunen tähteitä.

Hohoi, kuinka pitkiksi ne kävivät nämä alakuloiset syyspäivät miehelle, joka suurimman osan elämänsä oli istunut satulassa ja rientänyt taistelusta taisteluun. Pelikumppania ei ollut läheisyydessä ja yksitoikkoiseksi kävi katsastaa töiden kulkuakin, varsinkin kun huolellinen isäntärenki teki sen tarpeettomaksi. Metsästelemäänkään ei hän enää kyennyt, sillä leini oli tehnyt jalat kankeiksi ja muita ruumiinosia haittasivat monet vanhat haavat. Kiltisti sai hän pysyä alallaan piha-aitauksen sisäpuolella ja vartoa viimeistä marssiin-komentoa.

Kohta täytti hän kuusikymmentä vuotta ja tukka oli jo ohimoilta aivan valkea. Eikä ihmekään, sillä oli hän isonvihan vuosina ollut vankeudessa Siperian äärillä, saaden toisella kertaa istua rautoihin lyötynä pimeässä tornissa ja elää lähes pari vuotta pelkällä vedellä ja leivällä. Rauhanteon jälkeen oli hän perheineen saanut nähdä nälkää sekä myöhemmin elää kituutella luutnantin palkalla, vaikka olikin majuri arvoltaan. Vasta viime sodan aikana hän oli saanut arvoaan vastaavan virankin, kun sitä vastoin monet hänen entisistä tovereistaan, joilla oli suhteita ylälmoissa, olivat jo aikoja kohonneet eversteiksi ja kenraaleiksi. Mutta mitäpä siitä. Tasan ei käy onnenlahjat ja pääasiahan oli, että hänellä nyt vanhoilla päivillään oli katto päänsä päällä ja huoleton, joskin vaatimaton leipä syötävänä. Ja kaupanpäällisiksi loppumaton varasto kirjavia muistoja eletyn elämän varrelta, joilla sopi lyhentää

pitkiä talvi-iltoja vanhan toverin tavatessaan.

Hän haukotteli jälleen pitkään ja hartaasti, sytytti sitten suuren piippunsa ja lähti känsäkeppiinsä nojaten astelemaan riihelle, jonne rengit ajoivat pellolta kauroja. Sieltä lehahti vastaan kotoinen ja unettava riihituoksu. Keltaiset kauralyhteet kahahtelivat sisään syydetessä ja varpuset räskyttelivät katonräystäällä, odottaen pääsevänsä maahan varisseiden jyvien kimppuun.

»Taitaa tulla hyvä kaurasato», sanoi majuri lyhdettä kourien.

»Hyvä tulee», vastasi renki. »Ainakin kaksikymmentä tynnyriä lähtee alavainiosta.»

»Onpa siinä hevosille rouskuttamista.»

»On, ja vielä myytäväksikin.»

Tähän katkesi tuo arkipäiväinen sananvaihto, rengin lähtiessä uutta kuormaa hakemaan. Varpuset pyrähtivät räystäältä maahan ja majuri lähti nousemaan takaisin pihaan.

Ilma oli tuollainen tyynen lakea syysilma, jolloin ei paista päivä, mutta ei ole varsinaisesti pilvessäkään. Metsät alkoivat jo kellastua ja tuolla ja täällä liipotteli irtautunut koivunlehti hiljalleen maahan. Sänkivainiolla vaakkuivat varikset ja ylhäältä vastasi siihen omalla sävellellään etelää kohti purjehtiva kurkilauma.

Pihaan päästyään silmäili majuri joka ilmansuunnalle, tarkasteli alallaan pysyvää tuuliviiriä tallinpäädystä ja seurasi sitten katseellaan kurkiparvea, kunnes se häipyi näkyvistä. Alakuloinen ikävä yritti taas purkautua pitkään haukotukseen, mutta se keskeytyi kuitenkin alkuunsa, kun hän merenrantaan vievää tietä pitkin näki lähenevän vieraan. Se astui keveästi ja terävään ja näytti herrasmieheltä. Hyvillään asettui majuri kuistille istumaan ja odottamaan tulijaa. »Astuu aivankuin Hommanäsiläinen», ajatteli majuri, »mutta ei suinkaan hän ole vielä ehtinyt Tukholmasta palata.» Mutta kun vieras oli päässyt pihaan, huomasi hän, että tulija oli kuin olikin Hommanäsin isäntä, kapteeni Tapani Löfving.

»Katsopas vain!» huudahti majuri ihastuneena ja nousi tulijaa tervehtimään. »Olen tässä ikävääni haukotellut ja katsellut joka ilmansuunnalle, eikö mistään näkyisi tulevaksi puhekumppania ja nyt tulit sinä, veikko, kuin taivaasta pudoten. Mutta kuinka sinä olet ehtinyt jo Tukholmasta palata?»

»Hm, minä olen jo siksi monesti ja monenlaisella kyydillä kulkenut Turun ja Tukholman välin, ettei se matka minulta pitkiä aikoja vie», vastasi Löfving. »Jo toissa päivänä palasin kotiin ja koska arvelin veljen täällä kovin kaipaavan shakkitoveria, niin päätin pistäytyä tuomaan Tukholman terveisiä.»

»Siinä teit sinä sängen veljellisesti, sillä kovin pitkiksi venyvät nämä syysillat. Terve tulemastas vielä kerran ja käykäämme nyt sisälle ottamaan tilkkanen vasta käynyttä oluttamme.»

He astuivat majurin omaan huoneeseen, jonka kalustoon kuului melkein koko seinän pituinen, kulunut nahkasohva, pari keinutuolia, shakkipöytä ja piippuhylly. Seinällä riippui majurin miekka, pari pistoolia ja musketti sekä kaksi kuparipiirrosta, joista toinen esitti Kaarle kahdettatoista rusoposkisena nuorukaisena, päässä tuuhea peruukki.

Saatuinaan piiput palamaan istuutuivat he vastapäätä toisiaan ja majuri kysyi:

»Tokko hyödyit mitään Tukholman matkastasi?»

»En kerrassaan mitään», vastasi Löfving. »Palasin sieltä päinvastoin matkakulujani köyhempänä.»

Löfving oli myöskin niitä unhotettuja suomalaisia karoliineja, jotka isonvihan jälkeen saivat nälkää nähdä. Hänet oli kyllä korotettu kapteeniksi, mutta mitään paikkaa vastaavine tuloineen hänelle ei ollut löytynyt. Yli puolikymmentä vuotta oli hän elellyt ulkomaillakin, missä hänen ansionsa paremmin tunnustettiin. Holsteinin herttua oli näet maksanut hänelle kuutena vuotena eläkettä. Kun Ruotsin hallitus ei hänen uudistettuihin pyyntöihinsä ollut mitään vastannut, oli hän lopulta pyytänyt eroa Ruotsin alamaisuudesta, mennäkseen syntymäkaupunkiinsa Narvaan ja ruvetakseen Venäjän palvelukseen. Tämä oli vihdoinkin auttanut sen verran, että hänelle oli annettu elinajakseen Hommanäsin tila Porvoon pitäjässä. Miekkamiehenä kiireestä kantapähän oli hän tietysti ottanut osaa viime sotaan, vaikkakin ilman minkäänlaista palkkaa. Olipa hänet kerran suorapuheisuutensa takia sekä epäiltyä sotilasten kiihottamisesta vangittukin ja oli hän saanut viisi kuukautta virua kahleissa Hämeenlinnassa. Sieltä jotenkuten vapaaksi päästyään sekä Tukholmassa itsensä puhdistettuaan oli hän ehtinyt vielä mukaan tuon onnetoman sodan loppunäytöksiin, puhdistuen muun muassa Hailuodon vihollisista. Rauhan tultua oli hän taas elellyt maatilallaan. Mutta kun tuo pieni ja huonossa kunnossa oleva tila ei antanut riittävästä leipää hänen perheelleen, oli hän päättänyt vielä kerran kääntyä vallanpitäjien puoleen, anoen arvoaan vastaavaa upseerinvirkaa tuloineen tai eläkettä. Paremmiin

onnistuaakseen oli hän ystävänsä Sprengtportin neuvosta lähtenyt itse persoonallisesti Tukholmaan.

»Hallitusherroilla on siellä tärkeämpääkin tehtävää kuin muistaa meitä maan matosia täällä Suomen puolella», jatkoi Löfving. »Siellä käy muuten kaikki entiseen tapaan. Hatut taistelevat myssyjä ja myssyt hattuja vastaan ja vastapuoluelaisen kunnia ei siellä paljon paina. Myssyihin sitä mekin luimme itsemme takavuosina, he kun vastustivat sen järjettömän viime sodan alkamista, mutta tällä matkallani tulini huomaamaan, että samanlaisia juonimaakareita ne ovat molemmat, niin että tästä puolin minä en aio pitää suden paremmin kuin lampaankaan puolta.»

»Hm, hm, saattaapa niin olla», hymähteli Sprengtport, siivilöiden savuja tupakasta kellastuneiden viiksiensä läpi. »Mutta etkö kääntyneet itse hänen majesteettinsa puoleen?»

»Mitäpä se olisi hyödyttänyt, sillä hänen majesteettinsa on kuningas ilman valtaa. Säätysten riidellessä ja valtaneuvosten hallitessa ei hän tee muuta kuin syö ja lihoo. Tukholmalaiset kertoivat hänen kuluttavan päiviään siten, että hän aamupuolen päivää istuu ikkunan ääressä ja katsoo torille. Siihen kyllästyttyään siirtyy hän peremmäksi huonetta, ja kun yksi tuoli liiaksi lämpenee, muuttaa hän toiselle tuolille. Siihen menee häneltä muu osa päivää. Sitten hänellä on ne omat naisvehkeensä. Viimeksi kuuluu hän pitäneen yhteyttä muutaman huonomaineisen kamarineitsyen kanssa ja sanoivat kreivitär Tauben sen johdosta surreen itsensä kuoliaaksi.»

Löfving ruiskautti pitkän syljen uunin alle ja irvisti halveksivasti.

»Onpas sitä, onpas sitä», sanaili Sprengtport harvakseen. »Suuresti ovat ajat muuttuneet siitä kun me olimme nuoria.»

He maistoivat olutta, jota vanha palvelijatar oli tuonut, sytyttivät jälleen pitkävartiset piippunsa ja savurenkaita puhallellen keinahtelivat hetken ääneti.

»Suuresti ovat muuttuneet ajat ja olot, niin ettei kaikiste tahtoisi silmiään uskoa», tarttui Löfving ystävänsä sanoihin. »Kuinka mahtava olikaan Ruotsi meidän lapsuutemme aikana ja mitä siitä on nyt enää jäljellä! Ainoastaan varjo entisestä. Kuinka siellä nyt esimerkiksi peljätään Venäjää, jota ennen kohdeltiin ylimielisellä halveksunnalla. Sain muun muassa kuulla, että hallitus, ja varsinkin kruununprinssin puolue, sillä sellainenkin siellä nykyään on entisten lisäksi, on liittoaikeissa lähennellyt Preussin kuningasta, mutta kun keisarinna Elisabet siitä tiedon saatuaan oli lausunut paheksumisensa ja uhannut uudella sodalla, oli hallitus heti pelästynyt peräytyneenä aikomuksestaan.»

»Niin, niin, kovin on ränsistynyt Ruotsin leijona», myönsi Sprengtport, »eikä se kykene enää kauan Suomea kädessänsä pitelemään. Kaksi kaistaletta on kotka jo riistänyt isänmaastamme ja kolmannella kertaa menee se kokonaan.»

»Usein olen muistanut niitä sanoja, jotka lausuit siellä Myllykylän haudalla», virkkoi Löfving tovin kuluttua. »Ja yhä enemmän on minulle alkanut sen jälkeen selvitä, että Suomi kulkee uutta tulevaisuutta kohti. Mikä se sitten tullee olemaan, mutta yhteyttä Ruotsin kanssa ei voi enää kovin pitkälle jatkua.»

»Miksi eivät suomalaiset valitse itselleen omaa kuningasta?» kuului samassa kirkkaalla äänellä lausuttu kysymys sohvan nurkasta.

Hämmästyneinä kääntyivät molemmat sotavanhukset puhujaa kohti. Heitä kohtasivat Sprengtportin nuorimman pojan, pienen Yrjö Maunun kirkkaat ja totiset silmät. Hän oli edellisen keskustelun aikana hiipinyt huoneeseen ja sijottunut isän nahkasohvalle, kummankaan kiinnittämättä häneen mitään huomiota.

»Aijai, sinä pieni politikointsija, mitä vaarallisia oppeja sinä julistat!» torui isä hellästi. »Tule tänne nyt tervehtimään setä Löfvingiä ja sitten saat mennä heti nukkumaan rangaistukseksi siitä, että sekaannut vanhempain keskusteluun.»

Kun Yrjö Maunu oli lähtenyt huoneesta, virkkoi Löfving:

»Siinä me sen nyt kuulumme. Onhan kirjoitettu, että lasten ja imeväisten suusta olet sinä totuuden valmistanut.»

»Sinä, veikko, olet aina sangen herkkä kaikellisille ennustuksille ja unennäöille», naurahti Sprengtport. »Mutta joka tapauksessa saa Yrjö Maunu, jos hänellä elämän päiviä riittää, nähdä ja kokea paljon sellaista, josta meillä voi olla ainoastaan omat aavistuksemme. Niin, niin, tulevan sukupolven tehtäväksi jää uuden Suomen luominen. Me olemme jo tehtävämme tehneet ja saamme rauhassa odottaa viimeistä lähtökäskyä. Ja nyt shakkilaudan ääreen.»

He siirsivät tuolinsa lähemmäs pöytää ja alkoivat syysillan hämärtyessä asetella nappuloita

paikoilleen.

Siteet katkeavat

»Hyvät herrat, jos minä olisin alusta alkain saanut olla ylimpänä määrääjänä, niin me olisimme tällä hetkellä vielä koreasti Suomen mantereella, niin, sen eteläosassa, ja Ruotsi olisi vielä pitkiksi ajoiksi pysyttänyt Suomen yhteydessään.»

Nämä sanat lausui maaliskuun 16 päivän iltana v. 1809 kenraalimajuri v. Döbeln kävellen tuimasti edestakaisin Eckeröön pappilan salissa. Hän viskasi hansikkaansa vihaisesti pöydälle, kohensi sidettä otsallaan ja alahuuli yrmysti esiin työntyneenä jatkoi kävelyään. Hänen kuulijansa, esikuntapäällikkö eversti Schultzenheim sekä armeijaosaston intendentti eversti Fock hätkähtivät tästä odottamattomasta purkauksesta ja kumpikin etsi turhaan soveliaita sanoja vastaukseksi tähän päällikkönsä omituiseen ja arkaluontoiseen väitteeseen.

Viime päivinä olivat tapaukset seuranneet nopeasti toisiaan. Döbeln oli pienine armeijoiheen varustautunut lujaan puolustusasemaan Ahvenan mantereelle, jota venäläisten uusi ylipäällikkö, kenraali Knorring, mukanaan itse sotaministeri Araktshejeff, lähenei suurine valtausarmeijoiheen. Heidän tarkoituksenaan oli marssia suoraa päätä Tukholmaan ja pakottaa siellä Ruotsi rauhantekoon. Neljä päivää sitten oli v. Döbeln, kuultuaan venäläisten lähenevän kolmelta suunnalta, pitänyt pääkortteerissaan Jomalassa tulisen puheen joukoilleen, kehottaen heitä puolustautumaan viimeiseen saakka. Mutta pari päivää sen jälkeen, kun kaikki oli jo valmiina taistelua varten, oli hän saanut Tukholmasta herttua Kaarlen ja Adlercreutzin allekirjottaman kirjeen, jossa ilmoitettiin, että kuningas oli erotettu valtaistuimelta sekä käskettiin hänen viipymättä peräyttää joukkonsa Ruotsin mantereelle. Tästä tiedonannosta oli hän silmittömästi suuttunut, sillä niin kykenemättömäksi hallitusta hoitamaan kuin hän tiesikin kuninkaan, oli hän kuitenkin saattanut toivoa sodan pitkittymistä sekä jotakin onnellista käännettä tapausten kulussa niin kauan kuin itsepäinen Kustaa Aadolf oli hallituksen ohjaksissa. Mutta nyt seuraisi varmasti pikainen ja tölppö rauha sekä samalla Suomen luovuttaminen Venäjälle.

Tulistuksissaan tästä odottamattomasta asiain käänteestä oli hän lähettänyt Tukholmaan eronpyynnin päällikkyydestä. Mutta sitä odottaessaan täytyi hänen kumminkin totella saamiaan määräyksiä. Niin katkeraa kuin hänestä olikin miekan lyönnittä jättää tämä viimeinen kolkka Suomen suuriruhtinaskunnasta, ryhtyi hän kuitenkin järjestämään peräytymisretkeä. Joukot saivat käskyn kokoontua Eckerööhön, josta sitten lähdettäisiin tuolle nelipenikulmaiselle taipaleelle Ahvenanmeren yli.

Mutta venäläiset olivat tällä välin ehtineet uhkaavan lähelle. Suurena puoliympyränä olivat ne ja astuneet Ahvenan mantereelle ja Döbelnin pieni armeija oli vaarassa milloin hyvänsä joutua saarroksiin. Näytti miltei mahdottomalta ehtiä kuormasto, tykistö ja sairaat kuljettaa Ruotsin puolelle.

Tässä tukalassa asemassa päätti Döbeln käyttää kieltään, kun hänen ei kerta oltu sallittu miekalla asioitaan hoitaa. Niinpä oli hän tänään aamusella noussut satulaan ja yhdessä everstiluutnantti Lagerbringin kanssa ratsastanut Klemetsbyyhyn, missä oli venäläisten pääkortteeri, saadakseen aikaan muutaman päivän aselevon. Hän olikin onnistunut taivuttamaan kenraali Knorringin kolmen päivän aselepoon, jonka kuluessa venäläiset pysyisivät alallaan, mutta Döbelnin joukkoineen tuli jättää Ahvenanmaa. Mutta juuri kun sopimus piti allekirjotettamaan, saapui paikalle sotaministeri Araktshejeff, joka keskustelujen aikana oli ollut ulkona joukkoja tarkastamassa. Röyhkeästi hän purki tehdyn sopimuksen ja vaati Döbelniä joukkoineen antautumaan vangiksi. Vimmastuneena tällaisesta häikäilemättömyydestä joutui Döbeln kiivaaseen sananvaihtoon venäläisten kenraalien kanssa ja lopuksi, äärimmilleen kiihtyneenä, löi kätensä miekanhuotralle ja painaen hatun päähänsä lähti muitta mutkitta pois. Pihalla satulaan noustessaan oli hänellä kuitenkin malttia pyytää Lagerbringia, jolla oli sujuva ja kohtelias käytös, jäämään venäläisten pääkortteriin sekä koettamaan kaikenlaisilla keskusteluilla viivyttää venäläisten etenemistä.

Hevonen vaahdossa oli hän itse äsken saapunut Eckerööhön sekä jakanut käskyjä liikkeelle lähdöstä. Kun hän sen jälkeen astui pappilan saliin, näkyi hänen kasvoillaan ja kaikissa eleissään vielä ankara kiihtymys, minkä syyksi kumpikin saapuvilla oleva upseeri mielessään luki nuo hänen alussa mainitut kiivaat sanansa.

Lyhyin ja tuimin askelin edestakaisin kävellen sekä kiivaasti heiluttaen vasenta kättään, jatkoi hän hetken kuluttua:

»Mutta kaikkihan on alusta aikain käynyt päin mäntyyn! Silloin tällöin joku loistava yritys, joka

kuitenkin kohta epäröimisellä ja saamattomuudella pilattiin. Ja niin paljon miehuutta ja kuntoa kuin Suomen sotajoukossa olikin! Mutta nyt se on kaikki tuhlattu hukkaan. Kaikki mainiot tilaisuudet ja kaikki toimintahalusta palavat voimat jätetty käyttämättä. Saamattomuutta, epäröimistä, hitautta ja — niin, suoranaista anteeksiantamatonta tuhmua ylimmässä johdossa! Kas, siinä siemenet niihin hedelmiin, joita me nyt päivä päivältä saamme poimia. Mutta niinhän se on aina ollut, että milloin kohtalo on nähnyt hyväksi ahdistaa jonkun valtakunnan vararikkoon, silloin se on asettanut aasit valtapaikoille.»

Hän pysähtyi, irrotti siteen otsaltaan ja painoi sormin ohimoaan, jossa puoliavoimena punotti Porrassalmella saatu arpi. Hänen terävissä silmissään hehkui kuumeenomainen tuli, kun hän matalammalla äänellä, ikäänkuin itsekseen puhuen, jatkoi:

»Ja meillä ovat asioita johtaneet juuri sellaiset aasit, joiden korvien läpi eivät edes toisten antamat järjelliset neuvot ole voineet tietä löytää. Mitä! Emmekö vielä yhdennellätoista hetkellä olisi yhdellä iskulla voineet muuttaa sodankulkua, jos olisi noudatettu minun ehdotustani siirtää sotanäyttämö rohkealla vedolla Etelä-Suomeen? Minun voittoni jälkeen Juuttaalla se olisi käynyt mainiosti päinsä: Silloin olisi kaksikin tietä Päijänteen seutuville ollut vielä avoinna. Mutta ei! Tuuma oli tietysti aivan liian uskalias. Varovaisuutta! Niin, aasien varovaisuus on oikealla nimellään hitautta ja saamattomuutta. Ja muutoin he ovat minun ehdotuksistani epäilleet aina, että täällä ei kaikki ole muka oikein reilassa.»

Döbeln viittasi otsaansa sekä naurahti lyhyesti ja katkerasti.

»Mutta miksi kaiken on pitänyt käydä näin?» huudahti hän hetken kuluttua kiihkeästi ja pysähtyi upseerien eteen. »Miksi yksikään kykenevämpi käsi ei ole tarttunut tapausten kulkuun? Miksi ei Viaporissa paremmin kuin maa-armeijassakaan noussut ketään, joka olisi sanonut: ei niin, mutta näin!»

»Niin, miksi ei esimerkiksi herra kenraali sitä tehnyt?» uskalsi Schultzenheim hymyillen huomauttaa.

»Tepä sen sanoitte!» huudahti Döbeln ja jäi tuijottamaan intendenttiään silmiin. — »Miksi en minä sitä tehnyt, vaikka se lakkaamatta eli mielessäni ja vaikka minä tunsin niin hyvin omat voimani kuin ulkonaiset olosuhteet monta kertaa myötäisiksi vallankeikaukselle? Olihan sille hyvä maaperä siinä katkeruudessa, joka jäyti useimpain mieltä armeijassa, kun asiain nähtiin menevän päinvastoin kuin niiden olisi pitänyt. Ja kuitenkin ei kukaan tehnyt pienintäkään yritystä. Oliko se saamattomuutta? En tiedä, mutta ainakin minut valtasi ratkaisevina hetkinä omituinen raukeemus, aivan kuin jotakin näkymätöntä olisi tullut siihen väliin.»

Syntyi pitempi äänettömyys, minkä kestäessä Döbelnin katse levoton harhaili tyhjiydessä, kuin etsien selitystä sille salaperäiselle, joka oli estänyt häntä ratkaisun hetkinä toimimasta.

»Se oli kohtalo», keskeytti vihdoon Schultzenheim hiljaisuuden.

»Niin juuri, kohtalo se oli, itse Fatum!» huudahti Döbeln, pyörähti sitten kantapäällään ja jatkoi, äänessään tyyntynyt ja alistuvainen sävy: »Kohtalon vallat olivat päättäneet erottaa Suomen Ruotsista ja siihen me, maan matokset, olemme saaneet tyytyä. Kohtaloa vastaan on itse Bonapartekin voimaton, niin loistava sotapäällikkö kuin hän onkin.»

Hetken kuluttua oli Döbelnin äänessä sen tavallinen kylmäkö sävy, kun hän lausui:

»Niin, huomenna meidän, viimeisten ruotsalaisten, on jätettävä tämä viimeinen lieve Suomen maata. Sitä ennen meille on kuitenkin suotu yhden yön lepo.»

Hän toivotti hyvää yötä ja enempää puhumatta poistui makuuhuoneeseensa.

* * * * *

Kovan lumipyryn ja pakkasen vallitessa lähtivät seuraavana aamuna viimeiset v. Döbelnin joukot hyvässä järjestyksessä marssimaan länttä kohti. Kuormasto ja tykistö olivat jo aikasemmin lähteneet liikkeelle. Itse Döbeln kulki esikuntineen jälkijoukossa.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK AIKOJEN YÖSTÄ: HISTORIALLISTIA KERTOMUKSIA
IV ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns

a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase

“Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE

LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any

particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.